

"ZA" i "O"
JEDNORODITELJSKIM
OBITELJIMA

2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje

Zagreb, 2007.

Nakladnik

Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET

Za nakladnika

Iva Jovović

Recenzenti

Doc. dr. sc. Branka Sladović Franz

Marko Grgurević

Autori

Stela Fišer

Nedjeljko Marković

Jelena Ogresta

Katarina Radat

Grafička priprema i dizajn

Danijel Brajković

Tisak

Kasanić d.o.o., Zagreb

Naklada

2000 primjeraka

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 623668.

ISBN: 978-953-99866-3-4.

Sadržaj

Predgovor	7
Preface	9
1. Uvodna razmatranja	11
1.1. Obilježja jednoroditeljskih obitelji u Europi	12
1.2. Obilježja jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj	14
1.3. Problemi jednoroditeljskih obitelji	16
2. Komunikacija u obitelji	21
2.1. Verbalna komunikacija	24
2.2. Neverbalna komunikacija	25
2.2.1. Neverbalna komunikacija kod djece	26
2.2.2. Neverbalne radnje i geste	27
2.3. Aktivno slušanje	28
2.4. Gordonov model	31
3. Prevencija poremećaja u ponašanju	39
3.1. Rizični i zaštitni čimbenici za razvoj poremećaja u ponašanju djece... ..	39
3.2. Samovrednovanje i poremećaji u ponašanju mladih	44
3.3. Stilovi odgoja	49
3.4. Nedjelotvorni i djelotvorni odgojni postupci	54
3.5. Nenasilno rješavanje sukoba	57
4. Ovisnosti i roditeljsko ponašanje	65
4.1. Ovisnost o alkoholu, drogama i duhanu	66
4.1.1. Ovisnost o alkoholu	67
4.1.2. Ovisnost o drogama	76
4.1.3. Ovisnost o duhanu	77
4.2. Obitelj i ovisničko ponašanje	78
4.2.1. Ovisnosti djece i mladi	81
4.3. Prevencija ovisnosti	82

5. Civilno društvo i jednoroditeljske obitelji	87
5.1. Postupak osnivanja udruge	88
5.2. Komuniciranje s javnošću	91
5.3. Lobiranje	96
5.4. Grupni rad	100
Literatura	105
Prilozi	111
prilog 1.: Popis udruga i institucija za pomoć i podršku jednoroditeljskim obiteljima	111
prilog 2.: Pregled propisa kojima se reguliraju prava samohranih roditelja u Hrvatskoj	117
2.1. Konvencija o pravima djeteta	117
2.2. Obiteljski zakon	119
2.3. Kazneni zakon	123
2.4. Zakon o socijalnoj skrbi	124
2.5. Zakon o doplatku za djecu	126
2.6. Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi	127
2.7. Zakon o obrani	127
2.8. Zakon o zaštiti od elementarnih nepogoda	128
2.9. Zakon o zaštiti i spašavanju	128
2.10. Zakon o radu	128
2.11. Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti	131
2.12. Kolektivni ugovori	132
prilog 3.: Uputa o podnošenju zahtjeva za ostvarivanje prava na uzdržavanje u inozemstvu	135
prilog 4.: Iz recenzija: Doc. dr. sc. Branka Sladović Franz; Marko Grgurević	139
prilog 5.: Udruga LET i projekti za jednoroditeljske obitelji	143
5.1. Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET	143

5.2. Life Quality Improvement Organisation FLIGHT	144
5.3. Projekti Jačanje socijalne mreže i obiteljskih kapaciteta jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj i Povećanje svijesti o potrebama jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj	145
5.4. Projects Strengthening Social Networks and Family Capacities of Single Parent Families in Croatia and Raising awareness on single parent families' issues in Croatia	146
Bilješke	149

Predgovor

Posljednjih dvadeset godina svjedoci smo brojnih promjena u obiteljskoj strukturi kako u svijetu, tako i kod nas. Porast broja razvoda, povećanje dobi prilikom sklapanja prvog braka, sve veća sklonost parova kohabitacijama i pojava novih obiteljskih oblika. U Hrvatskoj se danas kao specifična skupina izdvajaju jednoroditeljske obitelji koje postaju važni čimbenik brojnih društvenih područja i pitanja. No, loše materijalne prilike, nedostatna skrb države, odgoj djece te nošenje sa svim zahtjevima profesionalne i roditeljske uloge, samo su neki od problema s kojima se u suvremenom svijetu suočavaju jednoroditeljske obitelji. Stoga smo tim, ali i nekim drugim aspektima jednoroditeljstva odlučili dati pozornost u ovoj publikaciji.

Knjiga "Za" i "O" jednoroditeljskim obiteljima se sastoji pet dijelova. Prvi, *uvodni dio*, daje pregled jednoroditeljskih obitelji u svijetu i Hrvatskoj: statistička obilježja, trendovi, problemi s kojima se jednoroditeljske obitelji suočavaju kako to pokazuju svjetska i hrvatska istraživanja. U drugom dijelu obrađuje se tema *komunikacije*, odnosno obilježja kvalitetne komunikacije te prepreke kvalitetne komunikacije. U dijelu o *prevenciji poremećaja u ponašanju* govori se o rizičnim i zaštitnim čimbenicima za razvoj poremećaja u ponašanju, utjecaju samopoštovanja i samopouzdanja na razvoj djece, kao i stilovi roditeljskog odgoja. Poglavlje *Ovisnosti i roditeljsko ponašanje* daje pregled ovisnosti o alkoholu, duhanu i drogama te povezanost ovisnosti i kvalitete obiteljskog života. Posljednja cjelina *Civilno društvo i jednoroditeljske obitelji* daje praktične prijedloge samohranim roditeljima kako osnovati udrugu, predstaviti je javnostima, zagovarati rješavanje određenih problema te kako unaprijediti život kroz grupni rad.

Poseban doprinos čine i *prilozi* na kraju knjige koji sadrže popis organizacija i institucija kojima se mogu obratiti u slučaju potrebe. U priložima je također dan pregled propisa koji reguliraju samohrano roditeljstvo u hrvatskom zakonodavstvu i Uputa o podnošenju zahtjeva za ostvarivanje prava na uzdržavanje u inozemstvu. Roditeljima, ali i stručnjacima, može pomoći i *literatura* koja je korištena pri pisanju publikacije kao dodatan izvor informacija.

Treba istaknuti da je knjiga pisana iz perspektive struke socijalnog rada koju Međunarodna federacija socijalnog rada (2000.) opisuje kao *profesiju koja promiče socijalne promjene, rješavanje problema u međuljudskim odnosima te osposobljavanje i oslobađanje ljudi sa ciljem povećanja blagostanja*. Također, Preporuka Vijeća Europe (2001.) govori da *“...prihvatajući da socijalni rad promiče socijalnu skrb pojedinaca, skupina i zajednica, olakšava socijalnu koheziju u razdobljima promjena i podupire i štiti ranjive članove zajednice surađujući s korisnicima usluga, zajednicama i drugim strukama. Kod nekih osoba, osobna nesreća ili promjena utječu na njihovu sposobnost da djeluju samostalno. Neki trebaju pomoć i usmjeravanje. Neki trebaju skrb, potporu i zaštitu. Socijalni radnici reagiraju na te potrebe: oni daju znatan doprinos promidžbi socijalne kohezije kako preventivnim radom tako i svojim rješavanjem socijalnih problema...”*. Sukladno tome, i svrha ove knjige je, osim pružanja nekih osnovnih podataka o jednoroditeljskim obiteljima, promicanje promjene s ciljem poboljšanja položaja jednoroditeljskih obitelji u društvu na način da one same mobiliziraju vlastite izvore, snagu i kapacitete podrške i pomoći.

Knjiga je namijenjena jednoroditeljskim obiteljima te stručnjacima u socijalnim, odgojno-obrazovnim i zdravstvenim ustanovama koje pružaju usluge takvim obiteljima, a može poslužiti i studentima i učenicima prilikom izrade pojedinih studentskih ili učeničkih radova.

Nadamo se i vjerujemo da će knjiga biti poticajna svima koji se bave jednoroditeljskim obiteljima, kao i samim jednoroditeljskim obiteljima u unapređenju kvalitete života, te da će u knjizi naći informacije i smjernice korisne za svoje djelovanje.

Zahvaljujemo svima koji su nam pomogli u realizaciji knjige, a bit ćemo zahvalni svima koji će nas upozoriti na propuste i pomoći konstruktivnim sugestijama i dobronamjernim primjedbama.

Posebnu zahvalu dugujemo recenzentima, doc.dr.sc. Branki Sladović Franz i Marku Grgureviću, koji su pomogli da publikacija dobije ovakav sadržaj i oblik.

Zahvaljujemo našoj Izvršnoj direktorici Ivi Jovović na podršci koju nam je pružala tijekom provedbe projekata usmjerenih jednoroditeljskim obiteljima.

Autori

Preface

We had witnessed numerous changes of the family structure, occurring in Croatia and in the world, for the last twenty years. Increase in divorce rates and age of first time marriage, a greater tendency of couples to cohabit and new family have been formed. In Croatia, single parent families are a specific group that is becoming an important factor in the society. However, poor material circumstances, insufficient state care, upbringing of children and coping with all the demands of working and parenting roles are only a few problems facing single parents in modern times. Thus, these and other aspects of single parenting are taken into consideration in creating this publication.

This book, *“For” and “About” single parents* consists out of five parts. The first part, *Introduction*, gives an overview of single parents in the world and in Croatia: statistics, trends, problems facing single parents according to international and national studies. The second part addresses *communication*, characteristics and the barriers of good communication. The third part, *Prevention of behaviour disorders*, addresses risk and protection factors in the development of behaviour disorders, the influence of self-esteem and self-confidence in children’s development, and the styles of upbringing in the family. The chapter *Addiction and parental behaviour* gives an overview of tobacco, alcohol, and drug addictions and the connection between addiction and the quality of family life. The last unit, *Civil society and single parent families*, gives suggestions to single parents on how to establish an association, introduce it to the public, advocate the solutions of certain problems and how to improve quality of life using group work methods.

The annexes represent a special contribution by providing the list of institutions and organizations where single parents can turn to in need of assistance. There is an overview of legal acts that refer to single parenting in the Croatian legislation and the Directive on the submission of the request to pursuit alimony internationally. Also, the listed literature used in writing this book can provide additional information to parents, and professionals.

We have to stress out that the book is written from the perspective of the social work profession, which is described by the International federation of

social workers (2000) as *the profession that promotes social change, problem solving in human relationships and the empowerment and liberation of people to enhance well-being. Utilising theories of human behaviour and social systems, social work intervenes at the points where people interact with their environments. Principles of human rights and social justice are fundamental to social work.* Also, the Recommendation of the Council of Europe (2001) says “... recognising that social work promotes the social welfare of individuals, groups and communities, facilitates social cohesion in periods of change and supports and protects vulnerable members of the community, working in partnership with service users, communities and other professions. For some people, personal misfortune or change will affect their ability to act for themselves. Some need help and guidance. Some need care, support and protection. Social workers respond to those needs: they make an essential contribution to the promotion of social cohesion, both through preventive work and their response to social problems...” Therefore, the purpose of this book is also, besides providing essential information on single parent families, promoting change to improve single parent families’ situation in the society by mobilizing their own resources, strengths and capacities of support and help.

The book is intended for single parent families, professionals in social, educational and health institutions that provide services to these families, and can benefit students in writing school and students’ papers.

We hope and believe the book to be stimulating to all dealing with single parent families, as well as single parent families themselves, in improving their quality of life, and in finding useful information and directions for their activities.

We are grateful to all that helped us in the realization of the book, and will be grateful to all that will point out the omissions and help us with constructive suggestions and benevolent remarks.

A special thanks goes to the reviewers, doc.dr.sc. Branki Sladović Franz and Marku Grgurević, that assisted us in finalising both a content and a form of this publication.

We are thankful to our Executive Director, Iva Jovović, for the support that she has been providing during the implementation of projects directed to improving the quality of life of single parent families.

Authors

1. Uvodna razmatranja

Suvremenoj obitelji svojstvena je raznolikost. Sve su prisutniji novi oblici obitelji među kojima su i jednoroditeljske obitelji. U društvu se javlja transformacija obitelji kao temeljne socijalne zajednice. Obitelj se smanjila, sve je više samačkih kućanstava, jednoroditeljskih obitelji, izvanbračne djece i neformalnih veza. U konstituiranju obitelji kao osnovne socijalne zajednice posljednjih su godina zamijećeni sljedeći trendovi: smanjivanje stope nupcijaliteta (sklapanja braka), porast stope divorcijaliteta (razvoda braka), povećanje dobi prilikom sklapanja prvog braka, sve veća sklonost parova kohabitacijama (zajednički život ljudi koji nisu zakonski vjenčani), te opadanje stope fertiliteta s naglaskom opadanja fertiliteta u bračnim zajednicama. O procesu pluralizacije obiteljskih oblika svjedoči i podatak da je jednoroditeljskih obitelji u razvijenim industrijskim zemljama danas između 15% i 30%¹.

Jednoroditeljska obitelj nije jedinstvena sociološka kategorija pa ju je stoga vrlo teško definirati. Termin samohrani roditelj se odnosi na roditelje koji samostalno, bez drugog roditelja skrbe o djetetu. Definicija samohranog roditelja uvelike ovisi o tome što se podrazumijeva pod riječju samohran. To može značiti sam, samostalan, usamljen, prepušten sam sebi, nevjenčan ili izvan stalne veze. Stoga bi možda te roditelje bilo opravdanije nazvati roditelji samci, a ne samohrani roditelji kako se u oni uobičajeno nazivaju². Jednoroditeljske obitelji mogu postojati od početka, kao rezultat osobnog opredjeljenja majke za takav oblik obiteljske organizacije (izvanbračne majke s djecom) ili, ovisno o uzrocima, takvima postaju kasnije.

Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji su višestruki: smrt, razvod braka, napuštanje obitelji jednog roditelja, izvanbračno rođenje, a u novije vrijeme tu se svrstava i dugotrajno odsustvo jednog roditelja iz nekih drugih razloga npr. bolest, posao, izdržavanje zatvorske kazne i sl. Najčešći uzroci odsutnosti oca iz obitelji su razvod braka, udovištvo te pojava sve većeg broja žena koje rađaju djecu izvan braka³. Razvod braka pritom je puno učestaliji od druga dva uzroka. U tim obiteljima najčešće jedan roditelj, ovisno o uzrocima, ispada iz obiteljskog sustava dok drugi mora ponovno organizirati i izgraditi novi način obiteljskog života i sam izvršavati brojne zadaće⁴.

Sudeći po istaknutim uzrocima nastanka, jednoroditeljske obitelji nisu novi socijalni fenomen. U središtu sociološkog interesa su postale tek 60-ih godina 20. stoljeća kada je poslijeratna tradicionalna obitelj preživjela burne transformacije uvjetovane smanjivanjem fertiliteta, porastom broja razvoda, kohabitacija, izvanbračnih rođenja te rastom broja ekonomski aktivnih majki. Ti su trendovi, pod utjecajem prevladavajuće obiteljske ideologije koja kao normu nudi tradicionalnu nuklearnu obitelj (oženjeni par s dvoje ili više djece), viđeni kao odstupanja, kao devijacije norme, a nerijetko su interpretirani i kao indikatori krize obitelji⁵.

1.1. Obilježja jednoroditeljskih obitelji u Europi

O pluralizaciji obiteljske strukture, kao što je prethodno rečeno, govori i podatak da se danas udio jednoroditeljskih obitelji u europskim zemljama kreće između 15% i 30%, što pokazuje porast u odnosu na 1990. i 1991. godinu kad se njihov udio u ukupnom broju obitelji s djecom do 15 godina kretao između 6% u Grčkoj i 21% u Danskoj. Najviše ih je, poslije Danske, bilo u Velikoj Britaniji i Švedskoj. Zemlje Južne Europe, izuzev Grčke, imale su mali udio jednoroditeljskih obitelji. U Velikoj Britaniji povećan broj jednoroditeljskih obitelji je prije svega posljedica porasta broja razvoda ili odvajanja, a ne udovištva⁶. Njihov broj sve više raste zbog porasta broja neudatih majki, odnosno sve je više izvanbračne djece.

Istraživanje koje je 1996. godine u 14 država članica Europske unije proveo Eurostat na uzorku od 60 000 kućanstava s 130 000 odraslih osoba u dobi od 16 i više godina pokazuje koliki je udio jednoroditeljskih obitelji u pojedinim državama. Prema standardnoj metodologiji, za sve države u kojima se provodilo istraživanje, nuklearna je obitelj definirana kao osoba samac ili par s djecom ili bez djece. Djeca se pritom registriraju i definiraju kroz njihovu vezu s odraslom osobom te kroz dob i bračni status, tj. ako su neoženjena i ako imaju manje od 25 godina. Prema ovom istraživanju, 12% europskih kućanstava s djecom mlađom od 25 godina su jednoroditeljske obitelji⁷. Takvih je obitelji najmanje u Španjolskoj (5%), Italiji i Grčkoj (7%), te Portugalu (8%), a najviše u Finskoj (19%) i Velikoj Britaniji (22%).

Žene dominiraju u jednoroditeljskim obiteljima, osobito u Portugalu (94%). S druge strane Danska, Luksemburg i Finska imaju najveći udio samohranih očeva (20%). Ovo je istraživanje klasificiralo jednoroditeljske obitelji kao izolirane ako žive same u kućanstvu ili kao uključene, odnosno proširene, ako kućanstvo sadrži više od jedne obitelji od kojih je samo jedna jednoroditeljska.

Brojna istraživanja utvrdila su vezu između siromaštva i jednoroditeljskih kućanstava⁸, kao i povezanost između dobrobiti obitelji, siromaštva i stupnja obrazovanja djece te niskih prihoda i jednoroditeljskih obitelji⁹. Sukladno tome i među korisnicima socijalne pomoći značajno je porastao broj jednoroditeljskih obitelji i ta je tendencija posebno izražena u zemljama engleskog govornog područja. Podaci za Njemačku pokazuju da su samačka i jednoroditeljska kućanstva s ovisnom djecom prezastupljena među primateljima pomoći.

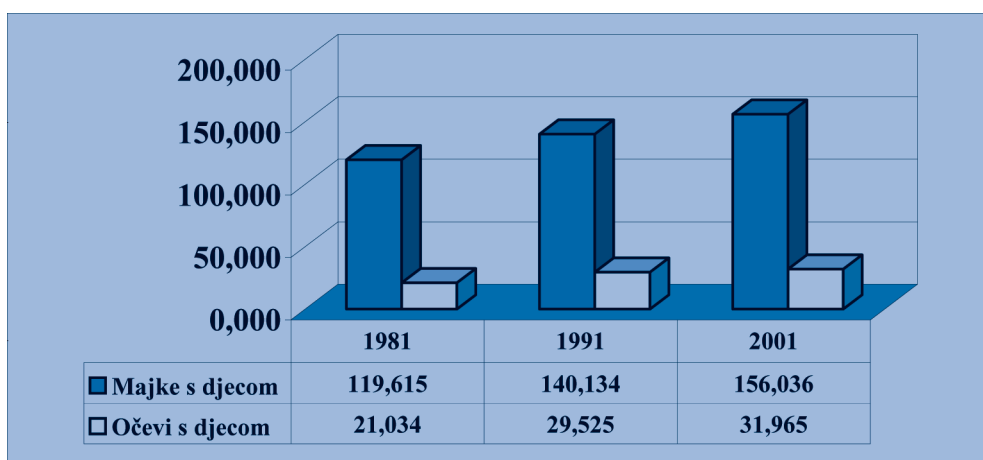
U ovom odstupaju nordijske zemlje, u kojima se, unatoč činjenici rasta broja jednoroditeljskih obitelji, znatno manji broj tih obitelji oslanja na naknade socijalne pomoći. Razlog tome je što samohrani roditelji u tim zemljama imaju više šanse zarađivati na tržištu te su bolje zaštićeni kroz sustav naknada koje ne sadrže provjeru resursa.

Općenito, zemlje koje pružaju najviše potpore jednoroditeljskim obiteljima su: Norveška, Francuska, Luksemburg, Danska i Belgija, dok najmanje potpore imaju: Španjolska, Grčka, Irska i Portugal¹⁰. Jednoroditeljstvo u Velikoj Britaniji specifično je po tome što uključuje mlađe roditelje, bez posla, s visokom stopom siromaštva. Tako, prema podacima za 2001. godinu i 2003. godinu, relativni rizik od siromaštva za jednoroditeljske obitelji s jednim ili više djece je 70% veći od prosječnog. U Norveškoj je stopa siromaštva među ovim obiteljima znatno niža zahvaljujući većoj zaposlenosti roditelja i izdašnjoj državnoj dohodovnoj potpori. U Rusiji neke jednoroditeljske obitelji nisu primile dječji doplatk već pet godina te je najvažniji prihod samohranih majki plaća s osnove zaposlenosti, a ona je u pravilu niža od prosjeka za sve zaposlene. Anketa iz 1996. godine pokazala je da je struktura prihoda jednoroditeljskih obitelji u Rusiji bila sljedeća: plaće - 42%, dječji doplatci - 6%, alimentacija - 4%, kućna proizvodnja - 13%, transferi obitelji - 11%, mirovine - 16%, pomoć neprofitnih organizacija - 1%. Oko 40% obitelji samohranih majki živjelo je ispod crte siromaštva. Takva situacija rasprostranjenog siromaštva u velikoj mjeri utječe na djecu koja trpe mnoge vrste deprivacije. Te obitelji često žive s roditeljima

(djed i baka) ili drugom rodbinom i tako koliko-toliko olakšavaju svoju tešku socijalnu situaciju. I u ostalim zemljama jednoroditeljske obitelji imaju visok rizik od siromaštva i relativne deprivacije. Ipak, u Njemačkoj i Austriji rizik siromaštva jednoroditeljskih obitelji sličan je riziku drugih tipova obitelji, s tim da su jednoroditeljske obitelji češće izložene relativnoj deprivaciji¹¹.

1.2. Obilježja jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj

Trend porasta broja jednoroditeljskih obitelji, sukladno pokazateljima mnogih drugih europskih zemalja, bilježi i Hrvatska. Prema podacima iz 1971. godine udio jednoroditeljskih obitelji iznosio je 11,4%, 1981. godine 10,8% (odnosno 9% samohranih majki te 1,6% samohranih očeva), 1991. godine 12,4% (odnosno 10% samohranih majki te 2,4% samohranih očeva), a 2001. godine 15% svih obitelji (odnosno 12,5% samohranih majki te 2,5% samohranih očeva)¹².

Slika 1. Jednoroditeljske obitelji prema popisima stanovništva u Hrvatskoj¹³
Izvor: Državni zavod za statistiku, 2002.

U obiteljskoj slici stanovništva Hrvatske prevladavaju bračni parovi s djecom jer su oni 1971. godine činili 63,8%, 1981. godine 62,4%, a 1991. godine 60,5% ukupnoga broja obitelji Hrvatske. Prema razmjernom udjelu obitelji Hrvatske zatim slijede bračni parovi bez djece (1971.- 24,8%, 1981.- 26,8%, i

1991.- 27,1%), majke s djecom (1971.- 9,4%, 1981.- 9,1% i 1991.- 10,3%) te, s najmanjim udjelom, očevi s djecom (1971.- 2%, 1981.- 1,7% i 1991.- 2,1%).

Specifičnosti sociodemografske slike hrvatskih obitelji potvrđuju podaci o snažnom porastu broja majki i očeva s djecom koji je u razdoblju od 1971. godine do 1991. godine iznosio 24,4%, odnosno 18,8% od ukupnog broja obitelji. Tako je prema podacima Državnog zavoda za statistiku 1991. godine u našoj zemlji od ukupno 1 367 106 obitelji njih 169 659 (12,25%) bilo samo s jednim roditeljem, od čega 140 124 (10,25%) obitelji samohranih majki i 29 525 (2,16%) obitelji samohranih očeva¹⁴.

U populaciji obitelji u Hrvatskoj ukupno je 188 001 ili 15% samohranih roditelja. Od toga 83% ili 156 036 čine majke s djecom, dok 17% ili 31 965 čine očevi s djecom. U ukupnom broju obitelji s djecom kojih je 914 000, udio samohranih roditelja je 20,6% ili svaka peta obitelj s djecom. Ovi podaci pokazuju da se u stvarnosti radi o velikom broju obitelji i da najveći broj samohranih roditelja u našem društvu još uvijek čine žene¹⁵.

Jednoroditeljske i dvoroditeljske obitelji se značajno razlikuju po broju djece. U populaciji jednoroditeljskih obitelji najviše je onih s jednim djetetom (132 581 ili 70,5%), zatim s dvoje djece (44 630 ili 23,7%), a 5,7% (10 791) svih jednoroditeljskih obitelji su one s troje ili više djece. U usporedbi s jednoroditeljskim obiteljima, među bračnim parovima s djecom znatno je manje onih s jednim djetetom (39,7%), a više je parova s dvoje (45,1%) te s troje ili više djece (15,2%)¹⁶.

Razvod braka masovna je pojava, osobito u ekonomski razvijenim zemljama i visoko urbaniziranim sredinama, i ima tendenciju porasta bez obzira na prisutnost djece u braku¹⁷. Porast učestalosti razvoda najbolje se vidi u odnosu sklopljenih i razvedenih brakova u jednoj godini. Prema tom kriteriju broj rastavljenih brakova u Hrvatskoj je porastao - od 138 rastavljenih na 1000 sklopljenih brakova u 1968. godini, do 226 rastavljenih na 1000 sklopljenih brakova u 1991. godini. U zadnjih 10-ak godina taj broj varira iz godine u godinu.

U pogledu izvanbračne djece u ukupnom broju djece, Hrvatska se znatno razlikuje od zapadnih i bliskih postsocijalističkih zemalja. Prema podacima iz izvora Vijeća Europe, 1980. godine u Hrvatskoj se rodilo 5,1% djece izvan

braka, 1985. godine - 5,9%, 1990. godine - 7%, 1995. godine - 7,5%, a 2000. godine - 9% djece rođene izvan braka.

U Zagrebu, prema podacima Statističkog ljetopisa grada Zagreba, 2003. godine živjelo je 32 920 (20,2%) obitelji koje čine majke s djecom te 5 951 obitelji (3,7%) koje čine očevi s djecom. Te obitelji se nalaze u posebnoj opasnosti od izolacije od ostatka društva budući su samohrani roditelji orijentirani na cjelodnevno pružanje skrbi za dijete ili na traženje dodatnih financijskih sredstava za život. Prema istraživanju Balobana i Črpića¹⁸, u Hrvatskoj je prisutnija praksa solidarnosti na osobnoj razini od društvene razine, a zbog specifičnog načina života samohranih roditelja one su u nepovoljnom položaju u odnosu na druge cjelovite obitelji te je potrebna pojačana briga društva u cjelini za njihovu dobrobit.

1.3. Problemi jednoroditeljskih obitelji

Iz postojeće literature su vidljivi sljedeći problemi jednoroditeljskih obitelji prema njihovoj učestalosti i prioritetima: financijske poteškoće, neadekvatna skrb za djecu, društveni život, emocionalne poteškoće, pravni problemi i nepostojanje adekvatnih oblika skrbi za njihove specifične potrebe¹⁹. Svi ovi problemi postoje i danas, gotovo trideset godina kasnije.

U Hrvatskoj nema sveobuhvatnih istraživanja o socijalnom, ekonomskom i pravnom položaju samohranih roditelja, već o njihovim iskustvima možemo nešto više doznati tek iz rijetkih novinskih članaka. Jedino do sada sveobuhvatno i reprezentativno istraživanje o kvaliteti života samohranih roditelja je provedeno tijekom listopada i studenog 2002. godine. Istraživanje je bilo provedeno u Zagrebu, Osijeku, Splitu i Rijeci, a rezultati su prikazani u publikaciji autorica Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović pod nazivom: *“Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline”*. Knjigu preporučamo kao početnu točku u proučavanju problema jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj.

Prema prethodno navedenom istraživanju, mnogo je teškoća i problema s kojima se susreću samohrani roditelji²⁰:

- problemi skrbi za dijete (osobito nadzora majke nad muškim djetetom),

- manje slobodnog vremena koje roditelj i dijete mogu zajedno provesti,
- učinci razvoda ili nedostatka drugog roditelja na dječji uspjeh u školi i odnose s vršnjacima,
- problemi nastali usred roditeljeve nove veze s nekom drugom osobom,
- narušavanje odnosa u proširenoj obitelji,
- nedovoljna podrška društva u ostvarenju svoje odgovorne roditeljske funkcije.

Bez obzira na razloge nastanka, samohrani roditelji se susreću s više problema odjednom, od kojih su neki očekivani, a neki ne. Jedan od značajnijih problema samohranih roditelja je teška ekonomska situacija u kojoj se nalaze, a dodatne probleme stvara i birokracija te loši programi potpore države koji postoje samo za "socijalne slučajeve", a nisu prilagođeni specifičnim potrebama samohranih roditelja, tj. ne pružaju se na način koji građane potiče na ostvarivanje svojih socijalna prava. To potvrđuju i rezultati istraživanja strukture obitelji primatelja pomoći za uzdržavanje u Hrvatskoj, koji pokazuju da jednoroditeljske obitelji čine 11,2% primatelja pomoći za uzdržavanje²¹. Siromaštvom su znatno češće pogođene obitelji samohranih majki koje čine gotovo 84% korisnika pomoći iz jednoroditeljskih obitelji. Majke koje nisu bile nikada udavane mogu biti u još lošijem položaju unutar te skupine, nego razvedene majke ili one u statusu udovištva. Može se pretpostaviti da djeca razvedenih majki dobivaju odgovarajuću potporu očeva, a vjerojatno je i da dio majki u statusu udovištva dobiva obiteljsku mirovinu²².

Veliki problem je i zapošljavanje samohranih roditelja jer poslodavci znaju za njihove povećane potrebe i teško usklađivanje radne i obiteljske uloge te se zato ne odlučuju na njihovo zapošljavanje. Tu bi sigurno pomogla državna intervencija s povlasticama za one poslodavce koji zaposle samohranog roditelja, međutim danas toga još uvijek nema²³. Naime, u jednoroditeljskim obiteljima, roditelji su izloženi većim naporima na poslu i kod kuće te preuzimaju veći psihički i tjelesni teret dječjeg odgoja i odgovornosti za djecu. Iskustva samohranih roditelja pokazuju da ne nailaze na dovoljnu podršku društva u ostvarenju svoje odgovorne obiteljske uloge.

Istraživanja koja se bave roditeljskim ponašanjem i cjelokupnom klimom u obiteljima samohranih majki malobrojna su, a njihovi rezultati nisu dosljedni. Iako većina istraživanja ukazuje na određenu povezanost obiteljske strukture i obiteljskih odnosa, takva povezanost ne postoji uvijek. U brojnim istraživanjima nastojalo se dokazati gotovo uzročna veza između nepotpunih obitelji i poremećaja u ponašanju te razvojnih teškoća djece i mladih. Time se zapravo sugeriralo kako je jednoroditeljstvo štetno po psihološki, socijalni i intelektualni razvoj, ali to nije potvrđeno²⁴.

Samohrani roditelji suočeni su s predrasudama okoline koje su osobito izražene prema razvedenim osobama i osobama koje su rodile izvan braka. One su često izložene osuđivanju, ismijavanju, podcjenjivanju i odbija im se pružiti podrška. Predrasude prema roditeljima, osobito ženi, dovode i do stigmatizacije djece. Zbog svega toga članovi jednoroditeljskih obitelji osjećaju se marginalizirano u društvu. Nedovoljna senzibilizacija društva za probleme samohranih roditelja vidljiva je i u nedostatku sveobuhvatnih istraživanja o njihovu položaju. Za izradu učinkovitih mjera obiteljske politike, nužno je poznavati probleme i potrebe jednoroditeljskih obitelji u kontekstu poznavanja društvenog položaja i obilježja životne situacije hrvatskih obitelji općenito.

Specifičan problem za jednoroditeljske obitelji predstavlja i činjenica da se o ženama (samohranim majkama) u nekoj mjeri i govori s obzirom na njihovu brojnost, ali samohrani očevi predstavljaju društvenu grupu koja je do sada bila vrlo zanemarena i prešućivana. Oni sami za sebe govore da su, u usporedbi s majkama, “nevidljivi” u društvu i osjećaju se usamljenima i društveno izoliranima. Slično tome, članovi NOMAH-a (Nacionalna organizacija muškaraca Hrvatske) smatraju da je društvo senzibiliziranije za probleme samohranih majki, nego očeva. Prema NOMAH-u, majke su favorizirane u slučaju samohranog roditeljstva, a u brakorazvodnim parnicama u 97% slučajeva djecu se dodjeljuje majci. Muškarci su ujedno svjesni da su sami odgovorni za takav položaj jer prema podacima navedene udruge, oko 60% muškaraca sami pristaju da dijete ostane kod majke na skrbi²⁵.

Uz to, samohrani se roditelji međusobno prilično razlikuju po načinima suočavanja s poteškoćama. Stoga je potrebno u skladu s njihovim prijedlozima provoditi niz aktivnosti te razviti raznovrsne i kompleksne službe lako dostupne

jednoroditeljskim (a i drugim) obiteljima, koje će nadomjestiti potrebnu potporu i podršku s ciljem poboljšavanja njihovih životnih uvjeta i uspješne integracije u društvo²⁶. Naime, dok u Hrvatskoj savjetovališta za roditelje postoje samo u većim gradovima kao što su Zagreb, Osijek, Rijeka i Split, problem samohranog roditeljstva u svijetu rješava se u "mrežama" savjetovališta i škola za roditelje. Tako se priprema sadašnje ili buduće roditelje za kvalitetno partnerstvo i odgovorno roditeljstvo. Primjerice u Švedskoj, u Stockholmu je u svakoj većoj gradskoj četvrti obiteljski centar gdje stručnjaci različitih područja (socijalni radnici, psiholozi) educiraju jednoroditeljske obitelji. Oni im pomažu u konkretnoj brizi za djecu te u prevladavanju osobnih problema, te po potrebi provode obiteljsku terapiju. U Hrvatskoj su, izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi iz 2006. godine²⁷, osnovani obiteljski centri koji obavljaju poslove savjetodavnog i preventivnog rada koji se, između ostalog, odnose na brak i međusobne odnose roditelja i djece, uzdržavanja i druge okolnosti u obitelji koje traže stručnu potporu i pomoć; poticanje odgovornog roditeljstva i skrbi o članovima obitelji, podizanje kvalitete života djece, mladeži i obitelji; razvoj i unapređenje izvaninstitucijskih oblika potpore obitelji, djeci, mladeži i drugim socijalno osjetljivim skupinama stanovništva, čime se očekuje unapređenje kvalitete pružanja usluga obiteljima. Osim toga, samohrani roditelji počeli su stvarati mrežu uzajamne podrške i organiziraju se udruge u kojima ne nalaze samo prijateljsku i emocionalnu potporu, nego razmjenjuju dobra i usluge (više o tome u poglavlju: *Civilno društvo i jednoroditeljske obitelji*).

Bez obzira na dosadašnja istraživanja, treba uzeti u obzir da su samohrani roditelji vrlo heterogena skupina unutar koje nisu svi nužno ugroženi, niti ugroženi u ostvarivanju istih prava ili u zadovoljavanju istih potreba. Rast broja jednoroditeljskih obitelji indikator je koji upozorava na transformaciju obiteljske strukture. Štoviše, može se predvidjeti da će se usporedno s gospodarskim rastom i poboljšanjem općih prilika u društvu, obiteljska struktura još više pluralizirati te da će se Hrvatska u tom pogledu priključiti europskim trendovima što zahtjeva kreiranje novih mjera obiteljske politike usmjerenih za jednoroditeljske obitelji.

2. Komunikacija u obitelji

Ljudi međusobno razmjenjuju misli, osjećaje, poruke uglavnom govorom, ali i mimikom, gestom, bojom, intenzitetom, visinom i intenzitetom glasa, ponašanjem i cjelokupnim svojim biće. Obitelj utječe na dijete svojim sveukupnim načinom i stilom života kao i komunikacijom među članovima.

Baviti se problematikom obitelji teško je, ako se pritom ne govori i o dimenziji komuniciranja. Govoriti o komuniciranju u obitelji znači govoriti o jednom važnom aspektu života u njoj. Taj aspekt obiteljskog života je odnos. Komunikacija započinje odnosom i upravo odnos međusobno razlikuje obitelji. Tu se daju i primaju informacije koje utječu na ponašanje i razumijevanje sebe i drugih²⁸. Komunikacija se nekada definirala kao proces davanja i primanja informacija. Međutim, takav pristup komunikaciji danas nije dovoljno obuhvatan jer ne zahvaća prostor socijalnih i emocionalnih interakcija koje se u tom procesu razvijaju, a bez kojih nije moguće ostvariti odnos. Dakle, temelj komunikacijskog procesa su odnosi. Odnose je moguće definirati kao redovita socijalna susretanja s određenim ljudima, kroz određeno vrijeme i s perspektivom trajanja. Izgradnja odnosa s drugim ljudima, ali i njihov gubitak, najvažniji su životni događaji²⁹.

U obitelji se neprestano odvija komunikacija kojom se razmjenjuju različiti resursi (emocije, usluge, informacije) među njenim članovima. Komunikacija između članova obitelji je dvosmjerna, u njoj sudjeluju barem dvije osobe. Ona može biti verbalna, neverbalna, izravna, neizravna, zdrava, nezdrava, kvalitetna i nekvalitetna. Nekvalitetna komunikacija izvor je brojnih poteškoća u funkcioniranju obitelji³⁰.

Komunikacija između članova obitelji treba biti *kontinuirana, intenzivna i kvalitetna*. Ispunjavanjem ta tri kriterija obitelj će vjerojatnije osigurati postizanje uspješnog i stalnog razvoja djece, ali i ostalih članova, neprekidno unapređenje kvalitete života, obitelji kao skupine i svakog člana posebice, ujednačavanje težnji svih članova i postizanje visokog stupnja zajedništva u kojem će ciljevi svih članova obitelji biti zajednički³¹.

Komunikacija u obitelji značajno ovisi o socioekonomskim i strukturnim karakteristikama obitelji, a posebno o karakteristikama ličnosti roditelja, kao

i djeteta, o bračnim odnosima, o brizi za dijete i odnosima roditelja prema djetetu.

Satir³² definira “zdravu” obitelj kao onu čiji članovi imaju visok osjećaj vlastite vrijednosti, komunikacija je direktna, otvorena, jasna i iskrena, dok su pravila ponašanja fleksibilna, ljudska, adekvatna potrebama i situacijama. “Poremećena” obitelj je ona u kojoj je doživljaj vlastite vrijednosti nizak, a komunikacija indirektna, neiskrena, obiteljska pravila kruta, vječna, neizgovorena. Prema istoj autorici, osjećaj o vlastitoj vrijednosti nije prirodan, on se stječe i uči, a prvo mjesto na kojem se to ostvaruje je upravo vlastita obitelj. To je moguće u obitelji u kojoj se toleriraju različitosti, pa i greške, gdje se otvoreno razgovara, a atmosfera je zdrava i razvojno stimulirajuća. Na osnovi toga moguće je zaključiti dvije stvari: osjećaj o vlastitoj vrijednosti preduvjet je za zdravu obiteljsku atmosferu, istovremeno, samo u takvoj atmosferi on se može razviti. Dakle, oni su međusobno isprepleteni i uvjetovani.

Positivan osjećaj o vlastitoj vrijednosti moguć je samo ako se razvija već od djetetova rođenja, unutar obitelji u kojoj dijete dobiva dovoljno povratnih informacija o vlastitoj vrijednosti, jedinstvenosti i prihvaćenosti. Dijete se poštuje zbog svoje jedinstvenosti, bez nastojanja da se razvija na način da se uklapa u već postojeće obrasce. Samo u takvoj sredini ono može dobiti osnovu za jak i snažan vlastiti identitet sa sigurnošću u sebe i svoju vrijednost³³.

Dakle, moguće je zaključiti da je obitelj koju obilježava tolerancija različitosti, pa i pogrešaka, otvorena i jasna komunikacija, zdrava i oslobađajuća atmosfera između njenih članova, gdje je osjećaj o vrijednosti svakog njenog člana visok, sredina u kojoj je moguć razvoj zdrave, snažne i sretne ličnosti djeteta, bez obzira na strukturu obitelji, a kvalitetna komunikacija u jednoroditeljskim obiteljima ključna je za suočavanje sa stresnim situacijama obitelji.

Treba znati da je dijete u vrijeme puberteta zaokupljeno brojnim problemima i da nije u stanju raditi na kvaliteti odnosa s obitelji pa su za izgradnju dobrih odnosa odgovorni roditelji. Iako nema recepta za postizanje takva cilja, nekoliko je uvjeta sasvim sigurno potrebno zadovoljiti. Među njih u prvom redu pripada nekoliko osnovnih činitelja kvalitetne komunikacije:

- iskrena zainteresiranost za dijete,
- pronalaženje dovoljno vremena samo za njega,
- visok stupanj tolerancije,

- poštovanje djetetovih osjećaja, stavova i želja,
- više slušanja nego savjetovanja.

Watzlawickovi zakoni komunikacije

Bašić, Koller-Trbović, Žižak³⁴ u svrhu boljeg razumijevanja komunikacije kao prostora socijalnih interakcija, dali su prikaz Watzlawickovih pravila komunikacije. Njegova teorija je važna jer uzima odnos kao polaznu točku. To je jedan od najsustavnijih pregleda karakteristika komunikacije i komunikacijskog tijeka.

Ovo je pet osnovnih pravila komunikacije:

1. Nemoguće je ne-komunicirati

U situaciji *“licem u lice”* nije moguće ne komunicirati. Čak i kad osobe jedne drugima okrenu leđa, šalju određenu poruku. Odbijanje komunikacije je također komunikacija.

2. Svaka komunikacija sastoji se iz sadržajnog i odnosnog aspekta

Temelji se na shvaćanju da poruka nosi dva tipa informacije: jednu o značajkama objekta (sadržajni aspekt) i drugu o odnosu i stavu prema poruci, drugima itd. Sadržajni aspekt se odnosi na osobine predmeta, ljudi, događaja, opise. Odnosni aspekt vezan je uz odnose između osoba koje komuniciraju i utječe na sadržajni aspekt.

3. Narav odnosa uvjetovana je interpretacijom komunikacijskih tijekova od strane partnera

Ovo pravilo ukazuje na činjenicu da svaki partner za početak određenog komunikacijskog tijeka ima svoju početnu točku prema kojoj svojoj verziji pripisuje ključnu ulogu za razumijevanje uzroka i posljedice.

4. Komunikacija može biti digitalna ili analogna

Verbalna komunikacija se koristi za razmjenu informacija znakovima, tj. jezičnim simbolima koje svatko može razumjeti na jednak način. Verbalnom komunikacijom se razmjenjuje sadržajni aspekt poruke. Neverbalna komunikacija se služi znakovima koji omogućuju približnu predodžbu i njome se prenose poruke o odnosu. Oba načina se odvijaju istodobno, ali je neverbalni manje osvijestjen.

5. Tijek međuljudskih odnosa je simetričan ili komplementaran

Simetričan odnos razvija ravnopravnost i jednakost, a izbjegava različitost. Komplementarni odnos podrazumijeva različito, ali nadopunjavajuće ponašanje. Izmjena ova dva načina znak je zrele komunikacije.

2.1. Verbalna komunikacija

Verbalna komunikacija podrazumijeva slanje poruka od davatelja do primatelja izgovorom ili pisanje određene poruke riječima. To je najčešći oblik komunikacije među ljudima, kojemu treba zahvaliti i nagli razvoj čovjekove vrste od pojave pisama na dalje³⁵. Obzirom da je cilj naše komunikacije s okolinom što precizniji prijenos informacija, bitno je prepoznati način razmišljanja i percepcije sugovornika i svoj način izlaganja prilagoditi tome. Jedna od prvih asocijacija kada se spomene verbalna komunikacija je ona o standardnom jeziku i dijalektu. Tu je zatim i stručni govor, odnosno “sleng” izrazi. Ukoliko želimo da nas slušatelj sluša, a ne samo čuje, moramo biti razumljivi, ali i približiti mu se psihički kako bismo mu omogućili da se lakše uživi u ono što mu govorimo. Moramo mu se obraćati i izrazima koje on poznaje i koji su mu bliski. Stvar je osobne procjene maksimalnog efekta želimo li distancu i dostojanstvo ili bliskost i prisnost.

Prije obraćanja slušatelju, bitno je procijeniti vokabular slušatelja i prilagoditi mu svoj izričaj. Po mogućnosti i prije nego što osoba započne svoj govor, dobro je promotriti način na koji se slušatelj izražava. Ukoliko je osoba kojoj se obraćamo vizualan tip, lakše će biti predočiti joj situaciju upotrebljavajući riječi koje se odnose na vizualni kanal (“*vidiš to je bilo...*”, “*izgledalo je...*”), nego onima koje upućuju na slušni kanal (“*čuješ...*”, “*zvučalo je...*”). Svako od ljudi ima svoj preferirani kanal komunikacije, netko je vizualna osoba, netko je auditivna, netko treći je kinestetička. Dakle, tri su kanala za komunikaciju: vizualni, auditivni i kinestetički.

Potrebno je obratiti pozornost i na riječi koje slušatelji koriste, procijeniti njihov preferirani kanal i koristiti ga u svom govoru i dobit će se efekt mnogo veće razumljivosti i bliskosti. Važno je da u svakoj našoj rečenici postoje informacije, ali i redundancije, poznatog i očekivanog, odnosno modalnih izraza (odnose se na stereotipne komentare koji ne nose informaciju već

daju sugovorniku vrijeme za lakše procesuiranje informacije, izražavaju naše stavove, govor čine transparentnijim i elegantnijim. To su fraze koje često i ne registriramo npr., "podrazumijeva se...", "po mom mišljenju", "dakako da..."), da bismo slušatelju dali dovoljno vremena za procesiranje informacije. Isto to se dobiva i organiziranim iznošenjem informacija, to jest tema, a ne nasumičnim praćenjem vlastitog toka misli i asocijacija.

2.2. Neverbalna komunikacija

Neverbalna komunikacija vrlo je važan i neizostavni dio cjelokupnog komuniciranja s drugima. Čine je ponašanje tijela (*držanje, usmjerenost i pokreti pri sjedenju, stajanju, hodanju i ležanju*), mimika (*pokreti čela, obraza, brade, obrva, usta*), kontakt očima (*pogled*), govorno ponašanje (*brzina, ritam, jačina i boja glasa, melodija, jasnoća, smijanje, glasovi bez verbalnog sadržaja*), gesta (*govor ruku, velike i male geste, radnje*), dodirivanje, odijevanje, prostorno ponašanje, vremensko ponašanje (*intimno, osobno, društveno i javno vrijeme za kontakte*), vanjski kontekst (*vanjske okolnosti za vrijeme komuniciranja*)³⁶.

Najčešća podjela neverbalnih znakova razlikuje tri tipa:

- (a) *paralingvistički* - izgovor, popratni glasovi, visina i jačina glasa, ritam i tempo govora, naglasak,
- (b) *kinetički* - pokreti, geste, kontakt očima, dodir, miris,
- (c) *proksemični* - distanca u odnosu, znakovi kontroliranja osobnog izgleda.

Mnogi autori bavili su se neverbalnom komunikacijom i do danas je zabilježeno oko milijun neverbalnih znakova. Većina se slaže da se govorni kanal prvenstveno koristi za prenošenje poruka, a neverbalnim putem se prenose međusobni stavovi i pokazuju odnosi. Ljudi često nisu svjesni neverbalnih znakova koje šalju i ne znaju ih opisati. Stoga neverbalni znakovi manje obvezuju i njima se mogu "izricati" stavovi koji bi društvu mogli biti neprihvatljivi.

Tajna uspješnosti interpersonalnog komuniciranja sastoji se u međusobnoj usklađenosti verbalnih i neverbalnih poruka. Taj proces usklađivanja verbalnog

i neverbalnog dijela naše komunikacije sastoji se od tri etape. Prva etapa je uočavanje, prepoznavanje i osvještavanje vlastitog i tuđeg neverbalnog ponašanja tijekom međusobnog komuniciranja. Druga etapa je razgovor, verbalizacija, metakomunikacija u vezi s vlastitim i tuđim neverbalnim porukama. Treća etapa je zajedničko uklanjanje neusklađenosti, tj. obostrano usklađivanje uočenih i protumačenih razilaženja verbalnih i neverbalnih poruka³⁷.

2.2.1. Neverbalna komunikacija kod djece

Psiholozi Stephen Nowicki i Marshal Duke³⁸ ukazuju na činjenicu da problemi u neverbalnoj komunikaciji često otežavaju djetetovu društvenu interakciju više nego nedostatak konverzacijske vještine. Dijete koje čini pogreške u verbalnoj komunikaciji drugi će smatrati neobrazovanim ili neintelligentnim. Dijete koje čini pogreške u neverbalnoj komunikaciji izgledat će čudno. Na temelju verbalne komunikacije ocjenjujemo nečiju inteligenciju i obrazovanje, a na temelju neverbalne - psihičku stabilnost.

Neverbalna komunikacija je neprekidna, nema definiranih pravila, već se pravila uglavnom podrazumijevaju. Razumijevanje neverbalne komunikacije može djetetu pomoći da razvije samopouzdanje, da bude omiljeno i nauči suosjećati s potrebama i problemima drugih.

Nowicki i Duke navode šest područja neverbalne komunikacije u kojima djeca obično imaju teškoća te su zbog toga ponekad odbačena i obilježena:

1. **Način govora koji odudara od govora druge djece** - dijete koje dolazi u novu sredinu iz područja u kojemu se govori drukčijim narječjem ili naglaskom.
2. **Interpersonalni prostor** - dijete koje stoji predaleko ili preblizu kad razgovara s drugim djetetom ili ga prečesto dodiruje, izazvat će nelagodu kod drugog djeteta.
3. **Pokreti i držanje** - pokreti upotpunjuju emocionalni sadržaj djetetovih riječi. Npr. suviše opušteno držanje prenijet će dojam nepoštovanja ili nezainteresiranosti, premda dijete to ne osjeća.
4. **Kontakt očima** - tijekom razgovora, 30-60 % vremena provedemo gledajući drugu osobu u lice. Veća odstupanja od te norme mogu se činiti nepriličnima.

5. **Zvukovi** - zvukovi kojima se prenose emocije, bilo u govoru (*ton glasa, intenzitet, glasnoća*) ili neverbalno (*zviždanje, pjevušenje, mrmljanje*) vrlo su važni. Čak i bezazlena navika kao kašljanje može dovesti do društvene odbačenosti.
6. **Izgled** - djeca se, kao i odrasli, koriste različitim načinima, recimo odjećom, nakitom, frizurom, kako bi nešto priopćila svojoj okolini. Neka djeca su zaokupljena svojim izgledom kao načinom izražavanja društvenog položaja i pripadnosti skupini. Druga djeca nesvjesna su poruka koje prenose izgledom. Djeca, a posebno adolescenti, nesvjesni svojeg izgleda u većoj su opasnosti da budu društveno neprihvaćeni.

Roditelji i nastavnici trebali bi obratiti pažnju na način neverbalne komunikacije djece. Emocionalna komunikacija podrazumijeva svijest o neverbalnom ponašanju drugih (*geste, tijela, izraz lica itd.*), kao i vlastitu neverbalnu komunikaciju.

2.2.2. Neverbalne radnje i geste

D. Morris³⁹ dijeli radnje na:

1. Urođene radnje
 2. Otkrivene radnje
 3. Apsorbirane radnje
 4. Uvježbane radnje
 5. Mješovite radnje
1. *Urođene radnje* su akcije koje ne moramo učiti, koje su urođene, npr. sisanje, osmjehivanje, mrštenje.
 2. *Otkrivene radnje* su akcije koje otkrivamo sami za sebe, npr. prekržene ruke - lako ih se zamjenjuje sa urođenima.
 3. *Apsorbirane radnje* su radnje koje nesvjesno preuzimamo od drugih, nesvjesno podražavanje stavova, pokreta, gesti skupine kojoj pripadamo, npr. 2 prsta u obliku slova "V"
 4. *Uvježbane radnje* su radnje kojima nas podučavaju, npr. namigivanje, rukovanje, pucketanje prstima itd.
 5. *Mješovite radnje* su radnje stečene na više načina, npr. urođene i otkrivene radnje, modificiraju se kroz podražavanje društvenih običaja. Uvježbane radnje pretvaraju se u apsorbirane itd.

Morris opisuje veliki broj neverbalnih ponašanja, znakova i signala, npr. odjevne znakove, znakove pripadanja, spolne signale, pokazivanje statusa i sl., međutim ovo područje zahtijeva detaljniju analizu i pažnju.

Govor tijela može otkriti govore li ljudi istinu. U nekim istraživanjima, otkriveno je sljedeće o ljudima koji lažu:

1. Smanjuje se učestalost običnih gestikulacija - pokreta rukama. Ljudi nesvjesno osjećaju da bi ih pokret rukama mogao otkriti i zato ih smanjuju.
2. Povećava se učestalost dodirivanja lica rukama - glađenje brade, dodirivanje i trljanje nosa, češkanje obrve, povlačenje za uho i sl. Dva su najčešća - dodirivanje nosa i pokrivanje usta.
3. Broj tjelesnih pokreta raste - promjene u položaju trupa, iz jednog sjedećeg položaja u drugi i sl.
4. Češće je odmahivanje rukom.
5. Mikroekspresija lica u laži drugačija je od one dok se govori istina. Te izraze lica većina ljudi zapaža na nesvjesnoj razini.

Većinu ovih znakova ne treba generalizirati, ali ako se sagledaju zajedno, mogu pružiti dobru podlogu za prepoznavanje lažljivaca.

2.3. Aktivno slušanje

Koncept aktivnog slušanja naglašava kako je ovakvo slušanje od iznimne važnosti za kvalitetnu komunikaciju. Aktivno slušanje je baza komunikacije, a slanje poruka dolazi nakon što smo shvatili što se događa. To slušanje obuhvaća sljedeće elemente:

1. Iskazivanje interesa za drugu osobu, njegove teme i probleme s kojima se susreće
2. Slušanje onoga ŠTO druga osoba govori (sadržajni dio), uz potvrđivanje da ga se sluša
3. Slušanje onog KAKO druga osoba govori (formalni dio), uz pratnju na neverbalnoj razini
4. Ne kritiziranje druge osobe i njenih stavova za vrijeme slušanja
5. Kontroliranje uključivanja vlastitih stavova u razgovor

Slušanje kao komunikacijska vještina uključuje usmjeravanje pozornosti, razumijevanje, interpretiranje i pamćenje onoga što smo zaista čuli. Dakle, dolazimo do definicije aktivnog slušanja što znači slušati usredotočeno, slušati s empatijom i prihvaćanjem druge osobe, te slušati odgovorno. Neki od razloga za aktivno slušanje su:

- pokazivanje interesa i brige za govornika
- vodi do bolje informiranosti o govorniku ili situaciji
- poticanje daljnje komunikacije
- poticaj drugima da i oni vas pažljivije slušaju

Dvije osnovne stvari koje se mogu postići aktivnim slušanjem su:

1. *Razumjeti, shvatiti što nam druga osoba govori*
2. *Provjeriti jesmo li razumjeli što nam je rekla*

Neki autori smatraju da je to zato što je tempo govorenja sporiji od tempa slušanja. Tako slušatelju ostaje mnogo vremena za vlastite misli. Drugi smatraju da je stvar u vlastitoj procjeni pojedinca, vjeruje li da može čuti nešto korisno ili ako mu se čini nezanimljivo, dosadno i nerazumljivo, uopće neće ulagati napore da se usredotoči.

“Gdje god se ljudi nađu zajedno, nastoje biti slušani, međutim, vrlo su rijetko slušani jer osoba koju nastoje pridobiti da ih sluša, vrlo nestrpljivo čeka šansu da - bude slušana”. (Jackins, 1981.)

Kako prepoznati loše slušanje?

a) Pseudo slušanje

Situacija u kojoj osjećamo da bismo trebali slušati, ali nas ono što druga osoba govori uopće ne zanima i ne slušamo je. Tada se pravimo da nas zanima, ali krivim pokretima tijela i prenaplašenom kretanju otkrivamo se i sugovornik postaje svjestan da se ne radi o pravom slušanju.

b) Pasivno slušanje

Nije nam do govorenja pa se prepuštamo slušanju. Zavalimo se u stolicu, pokrивamo usta da bismo sakrili povremeno zijevanje, pogled nam luta i rijetko gledamo sugovornika u oči.

c) Otimanje riječi

Dok druga osoba govori nestrpljivi smo, lupkamo prstima ili se igramo nekim predmetom, jer želimo govoriti. Stoga slušamo tek toliko da bismo mogli ugrabiti priliku za vlastiti nastup.

d) Jednoslojno slušanje

U ovom slučaju slušatelj prima samo jedan dio poruke (npr. verbalni sadržaj), dok se drugi dio poruke zanemaruje (npr. neverbalni).

e) Slušanje iz zasjede

Riječ je o slušanju koje ima za cilj napad na drugu osobu. Slušamo, ali samo kako bismo uočili pogreške u izlaganju i napali je.

f) Selektivno odbacivanje

Slušatelj prati sve što se događa, ali “ne čuje” neke dijelove koje ne želi čuti.

g) Selektivno slušanje

Slušatelj sluša samo ono što ga posebno zanima, a oglašuje se na sve ostalo.

Prepreke koje stvara slušatelj:

Uključuje ono što ne bismo trebali govoriti i što proces slušanja ometa.

1. Usmjeravanje

Ne bismo smjeli preuzimati kontrole nad onim o čemu bi sugovornik mogao govoriti.

2. Procjenjivanje i vrednovanje

Sugovornik ne smije osjetiti da ga se procjenjuje.

3. Optuživanje

Može se reći kako se osjeća, ali na način da se ne optužuje druga osoba.

4. Agresivnost

Izbjegavati rečenice s ciljem da se drugoj osobi nanese bol ili ponizi.

5. Moraliziranje

Nepoželjne su pokroviteljske izjave o tome kako treba živjeti.

6. Savjetovanje i podučavanje

Ne dajemo sugovorniku dovoljno prostora i vremena da sam dođe do rješenja svog problema. Skloni smo ponašati se kao da jedino mi znamo što je najbolje.

7. Neuvažavanje tuđih osjećaja

Namećemo što bi sugovornik trebao osjećati. Svatko ima pravo na svoje osjećaje, makar bili neprikladni u određenoj situaciji.

8. Neprikladno pričanje o sebi

Trebalo bi izbjegavati pričanje o sebi, tijekom slušanja.

9. Etiketiranje i postavljanje dijagnoze

Saslušajmo sugovornika i shvatimo njegov način gledanja na problem.

10. Pretjerano interpretiranje

Vaše viđenje sugovornikova ponašanja ne mora imati nikakve veze sa onim što ta osoba sama misli.

11. Skretanje pozornosti

Znači skretanje razgovora s jedne teme na drugu. Najčešće kada ne slušamo sugovornika, kada nam je tema dosadna i neprivlačna⁴⁰.

2.4. Gordonov model

Gordonov model govori o tzv. "ja-porukama" i "ti-porukama". To je koncept koji objašnjava razliku između "ti-poruka" - optužujućeg načina komunikacije putem koje se drugoj osobi nameće osjećaj krivnje i ujedno uči kako da prebace odgovornost na drugog, te "ja-poruka" - načina komunikacije koji polazi od toga kako se osoba osjeća u danoj situaciji koja je posljedica nekog neadekvatnog ponašanja.

Primjer:

Ti-poruka (negativna poruka)

Ne znaš matematiku, ne učiš i sada si dobio jedan! Neznalico!

Ja-poruka (pozitivna poruka)

Dobio si jedan iz matematike i zabrinut sam za tebe jer se bojim da ćeš zbog toga imati slabiju ocjenu na kraju školske godine pa će to onemogućiti provedbu tvojih planova za budućnost, stoga bih volio da za idući sat i uopće do kraja školske godine budeš spremniji i postigneš željeni uspjeh.

Ti-poruka (negativna poruka)

Ušuti! Stalno se dereš!

Ja-poruka (pozitivna poruka)

Zbog te vike osjećam se napeto zbog čega će na kraju doći do opće svađe i svi ćemo biti nesretni, a voljela bih da zajedno mirno riješimo probleme i budemo sretni!

Dvostruke (dvosmislene) poruke

To su poruke same po sebi suprotne i znače zapravo dvostruku “prisilu” za primatelja poruke. Takve dvostruke poruke mogu biti verbalne, neverbalne ili kombinirane. Može ih slati jedna osoba ili dvije i više. Osobito je čest slučaj dvostrukih poruka kad su roditelji u pitanju. Takve situacije su za svako dijete vrlo opasne, budući mogu dovesti do nesigurnosti, pomaka u ponašanju izazvanih dvosmislenim odnosom roditelja s djetetom⁴¹. Česte su dvostruke poruke razvedenih roditelja u vezi odgoja djece - jedan roditelj ima točno određena pravila ponašanja na javnom mjestu, za obiteljskim stolom, a drugi roditelj suprotna. O dvostrukim porukama roditelji moraju razgovarati i dogovoriti, u najboljem interesu djeteta, minimum zajedništva, pravila i postupanja.

Prihvatanje i odbijanje

U osnovi poruka koja se tiče određene osobe može imati dva osnova značenja - prihvatanje i odbacivanje⁴².

Prihvaćanje

Prihvaćanje može biti bezuvjetno i uvjetno, pozitivnog i negativnog predznaka. *Pozitivno bezuvjetno* prihvaćanje izraženo je porukom intoniranom tako da se prema nekoj osobi izražava pozitivan odnos, bez ikakvih ograda. Samim tim što postoji, ona je dobrodošla. Ta se poruka verbalno najčešće izražava riječima “*Volim te*”, “*Simpatičan si mi*” i slično, a neverbalna mimikom, pokretima tijela itd.

Negativno bezuvjetno prihvaćanje izražava se porukom intoniranom negativno, ali ne tako da odbija i otpisuje u potpunosti zbog nekog konkretnog neposrednog razloga. *Pozitivno uvjetno* prihvaćanje verbalno se iskazuje riječima npr. “*Ovo je izvrsno napravljeno*”. U odgoju djece pozitivno prihvaćanje (stroke) ima iznimno veliko značenje jer mu otkriva kako da bude dobar.

Negativno uvjetno prihvaćanje ima isto tako važno mjesto u komunikaciji s ljudima, a pogotovo u odgoju. Takve poruke šalju se najčešće ovim riječima: “*Ne govoriš mi dovoljno jasno*”. One pomažu djetetu da svoje akcije učini još boljima, a sebe uspješnijim.

Bitno je naglasiti da u komunikacijama treba koristiti poruke poput prihvaćanja, a u odgoju djeteta to je geslo posebno naglašeno.

Odbacivanje

Odbacivanje je vrsta poruka koju treba izbjegavati, a u odnosu s djetetom, potpuno isključiti. Kao i prihvaćanje, ono može biti uvjetno i bezuvjetno, pozitivno i negativno. Odbacivanje valja potpuno izbaciti iz komunikacije. Prihvaćanje treba postati u obitelji osnovno načelo komunikacije svih članova međusobno jer će kod djeteta inače doći do zbrke i velikih problema u komunikaciji i identifikaciji s roditeljima⁴³.

Životni scenarij

Jeste li ikad učinili nešto za što ste znali da će biti loše po vas, ali jednostavno si niste mogli pomoći? Jeste li ikad donijeli neku potpuno iracionalnu odluku i poslije se pitali “*Što mi je bilo?*”. Živate li na način koji se svima oko vas, pa i vama, čini pogrešnim, ali ne znate niti zbog čega, niti kako da iz toga izađete?

Imate li problema u ostvarivanju kvalitetnih veza jer uvijek izabirete pogrešne osobe?

Razlozi za ovakva ponašanja su brojni i vjerojatno toliko raznoliki koliki je broj slučajeva, ali ipak, postoje određene zakonitosti koje je moguće zapaziti. Jedan od vjerojatnih uzroka za ovakva, i sva druga iracionalna ponašanja kojima smo svakodnevno svjedoci, pa i akteri, leži u nečemu što Eric Berne, osnivač psihoterapijskog smjera zvanog Transakcijska analiza (TA), naziva “životni scenariji”. Berne⁴⁴ je skrenuo pažnju na način na koji se još u djetinjstvu odgojem formiraju iracionalni obrasci ponašanja (“životni scenariji”), a koji potom u velikoj mjeri utječu na čovjekov životni put i odluke koje u životu donosi.

Jednostavnije rečeno, životni scenariji zapravo su niz informacija koje dijete na vrijednosnoj razini dobiva o svijetu i životu od svoje najbliže okoline te ih usvaja. Te informacije mogu biti djetetu davane svjesno (direktnim porukama, pričama, bajkama i slično) i nesvjesno (putem modela ponašanja roditelja, neizrečenih stvari koje utječu na ponašanja, i slično). Važno je naglasiti da dijete sve te primljene informacije, ukoliko dolaze od njemu važnih osoba, pohranjuje na nesvjesnoj razini još od najranijih dana života i da te informacije s nesvjesne razine počinju utjecati na njegovo mišljenje i ponašanje. One postaju temelj za navike, stavove, sustave vrijednosti i obrasce ponašanja odrasle osobe. Djeluju upravo, tako govori i naziv koji im je dao Berne, da s nesvjesne razine utječu na to da osoba živi i donosi odluke kao prema nekom već zacrtanom scenariju (koliko god te odluke bile za osobu negativne ili autodestruktivne).

Također, životni scenariji sastoje se od manjih komponenti koje se nazivaju “zabrane”, “naredbe” i “dozvole”. Tako postoje zabrane i dozvole na sreću, na uspjeh, na zdravlje, na bolest, na život, i mnoge druge; kao i naredbe za uspjeh, za određeno postignuće, za preciznost, za čistoću i tako dalje. Kako bi se prikazala ova teorija konkretno, iznijet će se nekoliko jednostavnih primjera:

Primjer prvi

Dijete se razboli, međutim, da njegova majka od djetinjstva ima duboko usađen strah od bolesti djece jer joj je netko blizak umro u dječjoj dobi. Ona je možda i svjesna straha za svoje dijete, ali ne može ga kontrolirati i kad je dijete bolesno, ona postaje plačljiva ili agresivna ili nervozna. Te osjećaje

svakodnevno nesvjesno prenosi na svoje dijete na razne načine - izrazom lica, načinom govora, gestikulacijom, cjelokupnim ponašanjem. Nakon nekog vremena, dijete postaje svjesno toga da njegova majka mijenja svoje ponašanje kad je ono bolesno, i to na gore. Dijete zaključuje da ono svojom bolešću utječe na to da majka na njega viče ili plače - i logična posljedica je djetetov zaključak da ne smije biti bolesno jer je to nešto loše. Dijete se razvija u osobu koja ne želi priznati da je bolesna čak niti sama sebi, a kamoli drugima, da ne bi nekog time povrijedila (jer je time u djetinjstvu povrjeđivala majku). Dijete je steklo *"zabranu na bolest"*.

Primjer drugi

Dijete ima običaj da svoju sreću i veselje izražava glasnim smijehom, pljeskanjem ruku ili pjevanjem. Međutim, njegov otac pati od migrene i osjetljiv je na glasne zvukove. Majka se plaši očevih reakcija na djetetovo glasno izražavanje sreće (jer tada postaje ljut i nervozan), a i sam otac nije time oduševljen i na sve moguće načine nastoje dijete obeshrabriti u ovakvom ponašanju. To svakodnevno nesvjesno prenose na svoje dijete na tisuću sitnih načina - izrazom lica, načinom govora, gestikulacijom, cjelokupnim ponašanjem. Uz to, majka dijete uvjerava u nešto što i sama vjeruje, da će mu se ono čemu se raduje izjaloviti ako se tome bude previše radovao i da će se sutra sigurno dogoditi nešto loše ako se danas dogodilo nešto dobro. Djetetova euforija vremenom se gasi, i ono postaje sve tiše i tiše, u strahu da svojim glasnim izražavanjem sreće neće izazvati *"sudbinu"* (tj. roditelje) da postane nezadovoljan njime i kazni ga nekom nesrećom. Dijete je steklo *"zabranu na sreću"*.

Primjer treći

Djevojčica voli slušati bajke koje joj majka priča, a najčešće bajku o Trnoružici. Majka također voli ovu bajku jer je u njoj sadržano sve ono čega nema u njezinom životu jer je udana za čovjeka kojeg zapravo ne voli, za kojeg se udala iz osjećaja usamljenosti i svojoj kćeri sada želi bolju sudbinu. Taj osjećaj svakodnevno nesvjesno prenosi na svoje dijete - izrazom lica, načinom govora, gestikulacijom, cjelokupnim ponašanjem. Na nesvjesnoj razini, kroz bajku o Trnoružici, podučava kćer o tome da je u životu dovoljno biti strpljiv i čekati

(poput Trnoružice, ali ne 100 godina, već recimo 20, 25 ili 30) kako bi jednog dana princ na bijelom konju došao i odveo je u bolji život. Kćer dobiva jasnu sliku o tome kakvog princa želi za sebe. Dok odrasta, u prvim ljubavima traži sve te osobine koje mora imati njezin princ, ali, začudo - svi oni za koje ona misli da su prinčevi (šarmantni, zgodni, rječiti), ubrzo je razočaraju. Istovremeno, odbija od sebe one dečke koji ne odgovaraju njezinoj predodžbi o princu - tihe, samozatajne, običnog izgleda. Na kraju, nakon niza razočarenja, kćer se udaje u 30-toj godini iz osjećaja osamljenosti za čovjeka kojeg zapravo ne voli i ponovo svojoj vlastitoj kćeri prepričava bajku o Trnoružici. Kćer je stekla *“naredbu za udaju za pogrešnu osobu”*.

Primjer četvrti

Dijete odrasta u obitelji s ocem koji je rijetko kod kuće i s mladom, depresivnom majkom. Majka je osoba koja je razočarana svojim životom i ne vidi za sebe nikakvu budućnost. Za nju, život je stao u njezinoj 18 godini kad se udala; sve što se događalo prije toga, ona sada vidi kao jednu idealnu, davno izgubljenu i nepovratnu sliku sretne mladosti, a sve što se dogodilo nakon toga, vidi kao zatvor iz kojeg je nemoguće izaći i koji je neprekidno guši. Taj osjećaj svakodnevno nesvjesno prenosi na svoje dijete. Dijete od nje uči da do svoje 18. godine (ili do trenutka ženidbe ili udaje) njegov život ima smisla, a da nakon toga prestaje smisao postojanja, jer se sve ionako svodi na beskrajn zatvor. Zato na nesvjesnoj razini odlučuje da tu mladost proživi najintenzivnije što može jer će sve ostalo ionako biti besmisleno. U toku mladosti navuče se na marihuanu, a potom na heroin, i umjesto da od svoje 18 godine živi u “zatvoru” bračnog života, mlada osoba radije bira “bijeg” iz tog zatvora - bijeg u ovisnost, a potom i smrt. I cijela se okolina pita *“Zašto se to dogodilo?”*. Ta je mlada osoba dobila jednu od najtežih zabrana- *“zabrana na postojanje”*.

Iz ovih primjera vidi se kako naizgled nevine stvari koje roditelji čine svjesno ili nesvjesno mogu imati dalekosežne posljedice po dijete. Djeca uče uglavnom iz onog što vide oko sebe, iz ponašanja roditelja i drugih bliskih osoba, a ne iz onog što im se govori i što bi roditelji željeli da djeca nauče. Ovakvih primjera mogli bismo navesti stotine i svi ti primjeri mogli bi ocrtati uzroke

određenih ponašanja; kao što je već spomenuto, neke zakonitosti postoje, ali ipak, u životu svake osobe postoji određena kombinacija životnih scenarija i onih "normalnih", racionalnih odluka koje su je dovele do one situacije u kojoj se nalazi. Potrebno je naglasiti da životne scenarije imamo svi mi, ali većina životnih scenarija posjeduje u sebi ravnotežu negativnih i pozitivnih elemenata koja nam omogućuje relativno "normalan" život. Neki životni scenariji mogli bi se nazvati čak i vrlo uspješnima - dok ne postanu pretjerani. Na primjer, osoba koja ima u sebi usađenu naredbu za uspjehom, vjerojatno će biti vrlo efikasna u svojem poslu, napredovati u karijeri i ostvariti kvalitetan život, ali ako je taj scenarij u njoj previše snažan, radit će i više no što je dobro za njeno zdravlje i na kraju se razboljeti. Za ovo su najbolji primjer radoholičari koji sebi ne dozvoljavaju nikakav odmor te često obole od neke teške bolesti.

Berne⁴⁵ smatra da je sve zabrane i naredbe moguće ukinuti tzv. "dozvolama" - koje se daju također na nesvjesnoj razini relevantne osobe, i koje osobama omogućuju da ostvare krajnji cilj terapije - sposobnost za postizanje istinske bliskosti s ljudima, lišene utjecaja bilo kakvih scenarija. Međutim, to je moguće učiniti u slučajevima kad osobe postanu svjesne da žive po određenom scenariju i žele to promijeniti. A što je s većinom ljudi koji toga nisu svjesni?

Životni scenariji, to jest nesvjesni obrasci ponašanja, vrlo često nose nazive određenih mitskih ili bajkovitih likova (npr. Sizif, Prometej, Ikar, Crvenkapica, Trnoružica, Škrtac, itd.). Mogućnost identifikacije s realnim ljudima i životnim situacijama vjerojatno i proizlazi iz činjenice da su oni i nastali upravo tako, to jest već su i stari narodi zapazili tendenciju da se određeni ljudi ponašaju prema određenim obrascima i tipovima ponašanja pa su ih počeli svrstavati u "grupacije".

Priča iz života: Mrzim sebe jer unesrećujem majku

Ova priča govori o izvanbračnom djetetu i njegovoj majci koju je otac njena djeteta napustio prije nego li se dijete rodilo. Osuđivanost od sredine u kojoj je živjela zbog izvanbračne trudnoće i nezainteresiranost za identifikaciju oca djeteta, imalo je ozbiljne posljedice na njezin odnos prema sebi i okolini. Majka je imala stroge zahtjeve prema svome djetetu koje je ono ispunjavalo, no ona je u njegovoj prisutnosti ili odsutnosti govorila kako ju stalno unesrećuje i sramoti.

Uskoro je svako djetetovo ponašanje bilo popraćeno batinama, ponajčešće jakim i živčanim šamarima. U takvoj situaciji dijete je sve više počelo nalikovati na sliku i priliku prema majčnim riječima. Kako je dijete raslo pojačavao se i njegov osjećaj krivnje. Tako je bilo sve dok dijete nije krenulo u prvi razred. Na sreću, učiteljica je osjetila da iza njegove plahosti, mucavosti ima mnogo tuge i nesreće, ali i potencijala koje je pokušala aktivirati. Učiteljica je razgovorom s majkom nastojala upozoriti na loše strane njena postupanja s djetetom. Uvidjevši da neće moći sama mnogo postići nagovorila je majku da ode u savjetovalište, naravno “zbog djetetovih problema, ne svojih”. Prisjećajući se svega što je ne znajući činila svome djetetu, opsjednuta svojom nesrećom tražila je načina kako da to popravi.

3. Prevencija poremećaja u ponašanju

Odlučili smo posvetiti posebno poglavlje zaštitnim i rizičnim čimbenicima u prevenciji poremećaja u ponašanju s obzirom da su oni jedan od čestih problema u djetinjstvu i mladenaštvu. Brojni autori ističu samohrano roditeljstvo kao rizični čimbenik. Istraživanja su pokazala da djeca iz jednoroditeljskih obitelji manje poštuju autoritet roditelja i skloniji su društveno neprihvatljivom ponašanju⁴⁶. Pokazalo se⁴⁷ da postoji povezanost između loših materijalnih prilika i nedjelotvornih stilova odgoja majki, što doprinosi objašnjenju veze između materijalne nesigurnosti, neučinkovitih odgojnih postupaka i društveno neprihvatljivog ponašanja djece.

3.1. Rizični i zaštitni čimbenici za razvoj poremećaja u ponašanja djece

Poremećaji u ponašanju *podrazumijevaju sve one pojave biološke, psihološke i socijalne prirode koje manje ili više pogađaju pojedinca i nepovoljno djeluju na njegovu aktivnost i reaktivnost te neugodno, a ponekad i štetno i opasno, utječu na druge pojedince i užu ili širu zajednicu*⁴⁸. Poznavanje zaštitnih čimbenika i opisivanje različitih stilova odgoja mogu pomoći u prevenciji razvoja poremećaja, bilo osvještavajući nedjelotvorne postupke ili osnažujući i razvijajući pozitivna ponašanja u odgoju djece.

Socijalizacijski utjecaj prvih osoba koje se brinu za dijete - *roditelja/obitelji, školskog osoblja, vršnjaka u razredu, susjeda* - primaran je za dječji razvoj. Prema socijalizacijskoj perspektivi iskustvo razvoda braka roditelja loše utječe na djecu, s obzirom da su tipovi obitelji koje nastaju kao rezultat razvoda braka manje učinkoviti u pružanju sigurnog i stabilnog okruženja za socijalizaciju djece⁴⁹.

Činitelji rizika su svi utjecaji koji povećavaju izvjesnost ozbiljnijih poteškoća⁵⁰.

Mnogi znanstvenici posebno naglašavaju⁵¹:

- svjedočenje nasilju
- reducirano vrijeme provedeno s roditeljima

- smanjenu roditeljsku kontrolu djece
- veću zaposlenost obaju roditelja
- samohrano roditeljstvo
- malo "važnih odraslih" u zajednici koji pomažu djeci učiti prilagođene socijalne i emocionalne vještine

Ono što su pokazala istraživanja⁵² jest da su navedeni rizični čimbenici u interakciji. Uz to je važno naglasiti da istraživanja upućuju da tek prisustvo tri ili više rizičnih čimbenika čini dječji razvoj kao takav visoko rizičnim. Dakle, niti jedna pojedinačna nepovoljna okolnost sama po sebi ne dovodi do negativnog ishoda, pa tako ni činjenica samohranog roditeljstva, već proces interakcije oblikuje ponašanja i stvara probleme tijekom vremena.

Što možemo učiniti kako bismo smanjili područje rizika i rizičnih čimbenika razvoja mladih, odnosno kako povećati područje kompetentnosti mladih? Kako bismo omogućili pozitivne razvojne putove kod djece, ali i prevenirali pojavljivanje problema mladih, istaknut ćemo zaštitne čimbenike koji predstavljaju unutarnje i vanjske snage koje pomažu djetetu bolje podnositi rizike ili ublažuju rizike⁵³. Oni pomažu u definiranju koncepta pozitivnog razvoja te, usprkos postojanju prethodno spomenutih rizičnih čimbenika, daju priliku za razvoj otpornosti djeteta⁵⁴. Poznato je da su djeca koja odrastaju okružena nasiljem izložena rizičnim čimbenicima nasilnosti, međutim, znamo da sva takva djeca ne razvijaju agresivno ponašanje. Dakle, suočavajući se s rizikom, neka djeca pokazuju otpornost koja ih, ovisno o vrsti rizika, štiti od pribjegavanja, na primjer delinkvenciji, ovisnosti, neprihvatljivim prilagodbama na traumu ili nekim drugim poremećajima u ponašanju⁵⁵.

Zaštitne čimbenike moguće je jačati⁵⁶:

- promoviranjem pozitivnih veza
- podupiranjem otpornosti
- promicanjem socijalnih, emocionalnih, kognitivnih, ponašajnih i moralnih kompetencija
- podupiranjem prava na samoodređenje
- podupiranjem duhovnosti
- podupiranjem samoučinkovitosti
- podupiranjem pozitivnog identiteta

- podupiranjem vjerovanja u budućnost
- brigom za prepoznavanje pozitivnih ponašanja i prilika za prosocijalna uključivanja
- podupiranjem prosocijalnih normi (zdravih standarda ponašanja)

Za jačanje otpornosti djeteta, bitno je sagledati što je dobro i zdravo kod djeteta i njegovom okruženju, odnosno koristiti potencijale užeg i šireg okruženja djeteta.

Uspješnost pozitivnog razvoja djece ovisit će o zajedničkom radu obitelji, škole i lokalne zajednice; o jačanju međusobnih napora i kompenziranjem nedostataka prisutnih u drugoj domeni.

Tablica 1. Rizični i zaštitni čimbenici te domene njihovog pojavljivanja i interveniranja⁵⁷

Rizični čimbenici	Domene	Zaštitni čimbenici
▪ "teško" dijete	Pojedinac	▪ uspješan učenik
▪ rizični vršnjaci		▪ prosocijalni vršnjaci
▪ roditelji i dijete iz disfunkcionalne obitelji	Obitelj	▪ jake veze s obitelji
▪ roditelji uključeni u delinkventne radnje u doba mladosti		▪ konzistentna disciplina
		▪ jasna obiteljska pravila
▪ nedostatna supervizija	Škola	▪ omogućavanje uspjeha
▪ vršnjačko nasilje		▪ jasna pravila
▪ kriminal/siromaštvo	Zajednica	▪ konstantne poruke protiv delinkvencije
▪ nema programa za mlade poslije škole		▪ dosljedna primjena zakona

Neki od zaštitnih činitelja za suočavanje specifičnim zahtjevima jednoroditeljstva su:

- podrška obitelji⁵⁸;
- zaposlenje u pozitivnoj radnoj okolini⁵⁹;
- fleksibilniji raspored rada⁶⁰;
- djeca bez emocionalnih ili školskih problema⁶¹;
- postojanje čvrste socijalne mreže⁶² i
- prisustvo i postojanje adekvatnih oblika skrbi u zajednici i financijska državna potpora⁶³.

Uspješne jednoroditeljske obitelji smatraju najvažnijim čimbenikom uspješnosti svakodnevnu međusobnu interakciju, te odnos ispunjen ljubavlju, toplinom i suradnjom. U smislu postignuća, spomenute obitelji smatraju se uspješnima jer uspijevaju prebroditi brojne prepreke i poteškoće s kojima se susreću.

Socijalne mreže

Jedan od značajnih zaštitnih čimbenika na području poremećaja u ponašanju su socijalne mreže djece i mladih. Socijalna mreža predstavlja pojam koji obuhvaća sve odnose pojedinca: obiteljske, prijateljske ili stručne⁶⁴. Ona, dakle, obuhvaća formalne i neformalne odnose sa srodnicima, prijateljima, susjedima, kolegama s posla⁶⁵. Označava trajnije i kontinuirano komuniciranje među točno određenim, međusobno povezanim subjektima⁶⁶. Čovjek može istovremeno pripadati različitim socijalnim mrežama koje mogu biti zasnovane na srodstvu, obrazovanju, prijateljstvu, zanimanju, religiji te na nizu drugih interesa pojedinaca. Spremnost ulaganja vlastitih snaga u održavanje mreže socijalnih odnosa ovisi o obilježjima ličnosti, vanjskim okolnostima kao što su bliskost ili daljina postojećih kontakata, ali i o cjelokupnoj situaciji. Značaj socijalnih mreža vidljiv je na različitim razinama pojedinca, obitelji i čitavog društva. Pozitivne socijalne mreže usmjerene su zaštiti svojih članova, prevenciji negativnih životnih događaja, odnosno unapređenju života članova takvih mreža. Neformalne socijalne mreže temelje se na tzv. primarnoj solidarnosti, odnosno na emocionalnoj povezanosti svojih članova. Time nadopunjuju rad institucija u pružanju pomoći, osobito u području obiteljskog života.

Razmišljanje Marine E. (13 god.): *Obitelj su moje sestre, moja mama, moja baka, moja teta; ponekad razmišljam i o mom tati, no one su najvažnije osobe u mom životu. Takvu obitelj želim i svojoj djeci.*

Socijalne mreže sastavljene su iz **primarnih, sekundarnih i tercijarnih mreža** jedne osobe.

Primarne mreže predstavljaju *ukupnost socijalnih odnosa pojedinca u njegovom životu, osobnoj sredini koju čine obitelji, prijatelji, poznanici.*

Sekundarne mreže odnose se na *globalne društvene mreže socijalnih institucija koje predstavljaju šire sustave života pojedinca, npr. škole, dječji vrtići, sud.*

Tercijarne mreže stvaraju most između svijeta primarnih mreža i sustava sekundarnih mreža - grupe za samopomoć, organizacije civilnog društva.

Socijalna mreža može stvarati uvjete za stvaranje novih veza (među ljudima) ili ih u tome ograničavati⁶⁷. Važnost socijalne mreže i njezine gustoće posebno se očituje u stresnim životnim situacijama. Veća gustoća socijalne mreže u pojedinim će situacijama imati pozitivan utjecaj, dok će u drugima biti otežavajući čimbenik u prilagodbi. Primjerice, u slučaju gubitka roditelja, širi krug osoba koje okružuju dijete, olakšat će njegovu prilagodbu, a kod razvoda braka - bivšim supružnicima će biti otežani uvjeti stvaranja novih veza, izvan uskog kruga ljudi uključenih u užu socijalnu mrežu razdvojenog para⁶⁸. Ipak, istraživanja pokazuju da će žene vjerojatnije više tražiti pomoć od mreže nego muškarci⁶⁹.

Postoje teškoće u traženju pomoći od okoline, osobito u društvima koja zagovaraju autonomiju/individualnost, a uloga roditelja koji ne živi s djetetom svodi se najčešće isključivo na financijsku roditeljsku skrb.

Prema istraživanju⁷⁰, samohrani roditelji osjećaju da najveću podršku i razumijevanje dobivaju prvenstveno od vlastite obitelji i svoje djece te drugih bliskih osoba kao što su njihovi prijatelji i kolege s posla, a ona se sastoji najvećim dijelom od emocionalne podrške te pomoći u nekim praktičnim životnim situacijama, npr. čuvanje i briga za djecu, podrška kroz razgovor itd., dok je najmanja količina podrške vidljiva od drugog roditelja i njegove obitelji, te raznih institucija kao što su Crkva i centar za socijalnu skrb.

Otac moje djece sasvim je sigurno najvažnija osoba u njihovom životu, iako ja imam drugačiji stav o tome jer je malo tu, malo ga nema, ali čini se da takvo njegovo ponašanje njih ne smeta.

Oni jako vole moju mamu. Ona je uvijek bila tu i za mene i za njih i pružala nam u svim situacijama podršku, posebice meni kad sam prolazila teško razdoblje razvoda. Uvijek sam se mogla osloniti na nju - izvodila bi djecu na izlete, ili jednostavno bila s nama kod kuće.

(Ines K., majka Mirne i Marka)

U situacijama nastanka jednoroditeljske obitelji (bez obzira radi li se o smrti bračnog druga, razvodu braka ili rađanju izvanbračnog djeteta), ali i općenito kada govorimo o razvijanju i održavanju socijalnih mreža, moguće je raditi na:

1. održavanju mreže, odnosno pozitivnih odnosa neke socijalne mreže, primjerice, održavati pozitivne odnose s djedom i bakom djece supružnika s kojim djeca više ne žive;
2. proširenju postojeće mreže - osoba se nastavlja oslanjati na postojeću mrežu, ali je novim kontaktima i socijalnim odnosima proširuje;
3. redefiniranju mreže njenim produblivanjem - postizanjem kvalitativnih promjena postojećih odnosa unutar mreže;
4. saniranju socijalnih mreža - radikalnoj promjeni socijalne mreže, tako da osoba više ne sudjeluje u određenoj mreži ili da razvrgne neke kontakte;
5. jačanju okoline socijalne mreže, npr. izgradnji centra za obitelj gdje stručnjaci različitih područja (psiholozi, socijalni radnici, pravnici) mogu pomoći u konkretnoj brizi za djecu, te u prevladavanju osobnih problema, kao i provedbom obiteljske terapije.

Odluku o tome koju (odnosno, koje) od istaknutih 5 strategija primijeniti, osoba donosi ovisno o specifičnosti životne situacije, a za pomoć se uvijek može obratiti stručnjaku (u prilogu - popis institucija, organizacija). Poticaj za jačanje okoline socijalne mreže mogu dati sami samohrani roditelji angažmanom u udrugama ili na neki drugi primjeren način (više u poglavlju: *Civilno društvo i jednoroditeljske obitelji*).

3.2. Samovrednovanje i poremećaji u ponašanju mladih

Samovrednovanje je aktivnost pomoću koje se često mogu “prognozirati” različiti oblici ponašanja.

Wylie⁷¹ izvještava o velikom broju studija koje pokazuju da osobe s negativnim samovrednovanjem, odnosno osobe s niskim samopoštovanjem, imaju značajno više emocionalnih i motivacijskih problema od osoba s umjerenim ili visokim samopoštovanjem. I izvještaji kliničkih psihologa sugeriraju da su osobe niskog samopoštovanja češće uključene u različite terapije sa svrhom promjene

ponašanja. One su i češće hospitalizirane zbog emocionalnih poremećaja ili poremećaja motivacije ponašanja.

Coopersmith je također naglašavao da su osobe niskog samopoštovanja sklone depresiji, da su letargične i sklone odvajanju od ljudi, te da se pasivno prilagođavaju zahtjevima okoline. Slični rezultati dobiveni su kod djece, kod adolescenata, ali i kod odraslih. Lacković-Grgin (1994) smatra da bi se povezanost samopoštovanja i depresije mogla objasniti sličnošću procesa koji im leže u osnovi, što potvrđuju Workman i Beer (1989) te Patton⁷².

Zanimljivi su rezultati istraživanja stresa kod djece i adolescenata⁷³. Ranije se smatralo da u stresu (zbog razvoda, bolesti ili smrti roditelja, ili sličnih nepovoljnih životnih događaja) obrambeni mehanizmi, odnosno strategije suočavanja sa stresom služe obrani samopoštovanja. Međutim, utvrdilo se da samopoštovanje, kao relativno stabilna osobina ličnosti, nije povezano s takvim stresnim doživljajima, već da je ono zapravo medijacijska varijabla. O njoj će ovisiti efekti stresa, odnosno ponašanje u stresu, kao što su npr. emocionalne reakcije, somatske reakcije i dr. Dakle, nisko samopoštovanje nije izvor depresivnog ponašanja, ili poremećaja u ponašanju, već ono samo određuje hoće li neki izvor poremećaja doista proizvesti poremećeno ponašanje.

Kernis i suradnici⁷⁴ utvrdili su da se samo stabilno samopoštovanje javlja kao moderator odnosa između samopoštovanja i depresije. Utvrdili su da stupanj samopoštovanja (visoko ili nisko) nije dobar prediktor depresije kod osoba s nestabilnim samopoštovanjem. Ako je osoba stabilno niskog samopoštovanja, ona je doista više izložena riziku depresivnosti od osobe koja ima stabilno visoko samopoštovanje.

Nakon razvoda braka, na samopoimanje (odnosno, svijest o sebi) adolescenta utječe ljubav, razumijevanje, iskrena briga i privrženost roditelja⁷⁵. Na razvoj samopoimanja koje je bitno za pozitivan razvoj djeteta važnu ulogu igra i kako dijete doživljava roditelje, gdje su istraživanja pokazala da će na pozitivan razvoj samopoimanja najviše utjecati roditeljska ljubav, a najnegativniji utjecaj na razvoj samopoimanje djeteta roditeljsko odbacivanje. Prema tome, život u jednoroditeljskoj obitelji nije nužno negativan za razvoj djece, koliko na njihovo samopoimanje mogu utjecati sukobi u obitelji ili nezadovoljstvo roditelja⁷⁶.

Samopoštovanje i samopouzdanje

U našoj okolini sve su popularnije teme emocionalne inteligencije, samopouzdanja i samopoštovanja, no ono što se vrlo često susreće u svakodnevnom radu je da se ti pojmovi i njihova značenja ili ne prepoznaju ili miješaju.

Godine 1930., u SAD-u su počela istraživanja samopouzdanja i rezultati su donijeli zaključke da je manjak samopouzdanja produkt pretjeranog kritiziranja djeteta roditelja.

U posljednjih pedesetak godina vrlo je prisutna potreba za vjerom u sebe i u svoju uspješnost i kvalitetu kao glavni preduvjet uspjeha u životu te jedan drugačiji trend - trend pretjeranog hvaljenja. Iako se životni uspjeh najčešće mjeri u materijalnim stvarima, to je potaknulo na razmišljanje o utjecaju emotivnog na naš životni put. Vrlo često se može čuti kako ljudi govore “prekrasno”, “fantastično”, “predivno” u želji da nekoj osobi, ili djetetu potiču samopoštovanje, no zapravo rezultat njihovih nastojanja postaje osoba s “prevelikim” egom i samopouzdanjem. Osnovna razlika između ta dva pojma upravo je način kako se grade i kako ih osoba osjeća⁷⁷.

Kada se beba rodi, za nju će svi odmah reći da je ona sama po sebi savršena, dragocjena, jedinstvena. Dijete dobiva sve te pridjeve samo zato što postoji; nije mu potrebno dokazivanje, nastup ili bilo koja druga akcija da bi dobilo potvrdu u našim očima. Što se onda događa s tom istom djecom kada narastu? Roditelji počinju primjećivati njihove nedostatke, koje do tada nisu uviđali.

Samopoštovanje je egzistencijalna kvaliteta, na nju se oslanjaju postojanje i sposobnosti mijenjanja. Dobiva se rođenjem, služi kao unutarnja kvaliteta, kao “kralježnica” koja osobu drži uspravno usprkos okolini i njezinom utjecaju.

Ljudi s visokim samopoštovanjem su mirni i zadovoljni sobom, oni vjeruju da vrijede i bez potvrda izvana, iz svoje okoline. Znaju ili prepoznaju svoje dobre i loše strane i prihvaćaju ih kao takve. Znaju kada se trebaju mijenjati i znaju da to mogu učiniti. Mogu prihvatiti svoj neuspjeh, krivicu i nositi se s njima jer znaju da ih to ne čini lošim osobama.

Primjer: *Djevojčica s visokim samopoštovanjem kada uči plesati balet i prepozna da joj to ne ide, da se u njemu ne može naći, pomišlja da to nije slobodna aktivnost za nju, ili da možda nije talentirana za balet. Djevojčica s*

niskim samopoštovanjem kojoj ne ide plesanje baleta pomišlja da nije dobra ni u čemu, da je glupa i nesposobna.

Samopouzdanje je mjera sposobnosti, u čemu je netko dobar ili loš, ona je vanjska kvaliteta. Izgrađuje se interakcijom s roditeljima, prijateljima, susjedima itd. Ono omogućuje hrabrost u pojedinim situacijama, samouvjerenost, obavljanje određenih zadataka s vjerom u sebe. Ona štiti od lošeg utjecaja okoline, od ljudi koji pokušavaju uvjeriti druge kako su "mali i beznačajni" kako bi oni s lakše vladali njima, ona je "štit", iako često i "štaka".

Problem je to što je teško biti samouvjeren na svim područjima pa tako uvijek postoji neki aspekt života u kojem nismo sigurni u sebe i u svoje mogućnosti, te je potrebno naglašavati svoje dobre strane da bi se ove druge što manje vidjele.

Primjer: *Povučeni dječak sa slabim samopouzdanjem je upućen da se počne baviti sportom. On nakon nekog vremena postaje jako dobar košarkaš i njegovo samopouzdanje raste i postaje vesela i otvorena osoba. Za vrijeme treninga slomi zglob i ne može više nastaviti svoju karijeru niti se baviti sportom i vrlo brzo postaje ponovo pretjerano povučen. Sport je bio njegova "štaka", ako mu ga oduzmete, ponovo ste mu oduzeli i samopouzdanje. On ne zna je li u ičemu osim toga dobar.*

Česta situacija koja se spominje⁷⁸ u kontekstu odgoja djece je situacija na toboganu. Dijete se po prvi puta usudilo popeti na tobogan i s njegovog vrha viče "Mama, gledaj me" (tražeći potvrdu svojih osjećaja). Majka ga pogleda i kaže "Bravo! Kako si ti pametan!" (daje mu potvrdu znanja), ili kaže "Pazi da se ne ozlijediš" (daje mu poruku da ne vjeruje da će uspjeti), umjesto da kaže "Hej! Izgleda zabavno!" (i potvrdi da dijete ima pravo na uzbuđenje i zabavu koju osjeća radi svog novog dostignuća). Ovakvim primjerima djecu se uči da nije bitno "biti", već je važno samo "biti dobar", da nije bitna egzistencija, već samo uspjeh.

Osjećaj samopoštovanja uključuje pet karakteristika⁷⁹:

- osjećaj sigurnosti
- osjećaj identiteta
- osjećaj pripadnosti

- osjećaj svrhe
- osjećaj osobne kompetencije

Razvijanje osnovnih karakteristika samopoštovanja vrlo je bitno rano u životu, jer ono odlučuje kako će se djeca ponašati i učiti. Djeca koja posjeduju visoko samopoštovanje su spremna na učenje, dobro surađuju s drugima, uživaju u novim izazovima i visoko su motivirana. Djeca s visokim samopoštovanjem postaju uspješni ljudi.

Djeca kojoj nedostaje samopoštovanje ne uče toliko dobro, osjećaju se nekompetentnima i kompenziraju to kritiziranjem uspjeha drugih. Ona postaju preosjetljiva i previše zabrinuta mišljenjem drugih o njima, da bi na kraju i gubila motivaciju. Kada se pojavi problem, ona često okrivljuju druge i nalaze izgovore za sebe.

Djeca kojoj nedostaje samopouzdanje vjeruju da ionako neće uspjeti, tako da će rijetko uložiti napor potreban za uspjeh. Nakon uzastopnih neuspjeha, ona postaju potpuno uvjereni da ne mogu uspjeti. Kao rezultat svega toga njihov stupanj samopoštovanja i motivacija padaju još niže. Istraživanja pokazuju da djeca kojoj nedostaje samopoštovanje često postaju neuspješna, delinkventi, korisnici sredstava ovisnosti i da ne završavaju školu⁸⁰.

Za razvoj doživljaja djelotvornosti i osnaživanja djeteta ili njegove okoline značajne su socijalne vještine. Socijalne vještine se odnose na *niz specifičnih vještina od vještina djelotvornog roditeljstva, komunikacijskih vještina djece i roditelja, vještina konstruktivnog rješavanja sukoba*⁸¹.

Što roditelji mogu učiniti za samopoštovanje svoje djece?

Roditelji mogu promijeniti mišljenje djeteta i osjećaje o sebi, i mogu razviti svaku od pet karakteristika samopoštovanja. Mogu ga izgraditi načinom na koji razgovaraju s djetetom, očekivanjima koje mu postavljaju i iskustvima koja omogućuju djetetu. Naravno, postoji i niz stvari koje ne bi smjeli činiti. Ne bi smjeli štititi dijete od zahtjevnih i teških situacija, prihvaćati bilo koju kvalitetu onog što dijete učini ili smišljati izgovore za dijete kada ono upadne u nevolju. Ova ponašanja uglavnom potiču pad samopoštovanja jer se dijete ne uči susretu s neuspjehom i problemima.

Ovo je generalni pristup koji bi trebalo slijediti na putu izgradnje samopoštovanja djeteta. Treba napomenuti da pretjerano hvaljenje i

glorificiranje djece naravno nije poželjno. Ono stvara "umišljenu" djecu, djecu koja ne znaju procijeniti vlastite sposobnosti što ih često dovodi u situacije da zbog toga stradaju.

Usprkos tome, još uvijek je česta pojava da se u odgoju koristi nasilje. Nasilje pouzdano uništava samopoštovanje, a nije bitno upotrebljava li se ono kao metoda održavanja moći, kao izraz nemoći ili u duhu totalitarnih uvjerenja da "malo nasilja nije štetno". Nasilje kratkoročno rađa strah, nepovjerenje i osjećaj krivnje, a dugoročno ljutnju, nisko samopoštovanje i ponovo - nasilje.

3.3. Stilovi odgoja

Roditeljstvo predstavlja niz aktivnosti koje uključuju mnoga specifična ponašanja koja odvojeno i zajednički utječu na razvoj djece⁸². Roditeljsko ponašanje može predstavljati neosporno velik zaštitni potencijal u situacijama povećanog rizika, ali može isto tako biti i dodatni izvor stresa kod djeteta.

Primjerice, istraživanja su pokazala kako su djecu koja manifestiraju poremećaje u ponašanju, roditelji odgajali koristeći negativne odgojne postupke kao indiferentnost, strogost, fizičko kažnjavanje, zanemarivanje i odbacivanje⁸³.

Postoje različite definicije toga što odgojni stil podrazumijeva, ali je u istraživanjima moguće pronaći osnovnu poruku koja upućuje na definiranje odgojnog stila kao generalnog pravca koji roditelji slijede u odgoju, odnosno kao osnovne tendencije u roditeljskim postupcima prema djetetu⁸⁴.

Ovdje ćemo se osvrnuti na utjecaj različitih stilova odgoja na osobine djeteta.

Iako pojedina ponašanja mogu utjecati na razvoj djeteta, isticanje nekog specifičnog ponašanja zasebno bilo bi pogrešno. Obrazložiti ćemo koncept stilova odgoja koje je razvila Diana Baumrind koji nastoji objasniti normalno roditeljstvo, dakle, ono koje se ne odnosi na roditeljstvo koje uključuje zanemarivanje ili zapuštanje, a polazi od postavke da se normalno roditeljstvo temelji na kontroli, tj. pretpostavlja da je primarna uloga roditelja utjecati na djecu, podučavati i kontrolirati ih⁸⁵.

Stilovi odgoja obuhvaćaju dva temeljna elementa roditeljstva: odgovornost i zahtjeve, a pokazalo se da utječu na djetetovu socijalnu kompetenciju,

obrazovna postignuća, psihosocijalni razvoj i prilagodbu te načine suočavanja s problemom.

Važno je napomenuti da u stvarnom životu nema potpuno čistog odgojnog stila, nego je on rezultat različitih kombinacija i situacija i njega stvaraju roditelji u svom odnosu prema djetetu⁸⁶.

Popustljiv odgoj znači ponašati se na prihvatljiv i afirmativan način prema impulsima, željama i postupcima djeteta. Roditelj se konzultira s djetetom o politici donošenja odluka i daje objašnjenja obiteljskih pravila, daje tek poneka pravila o odgovornostima u kućanstvu i pristojnom ponašanju, predstavlja se djetetu kao resurs koji može koristiti prema željama, ne kao aktivnu osobu odgovornu za oblikovanje ili promjenu budućeg ponašanja, dopušta djetetu organizirati vlastite aktivnosti koliko god je to moguće, izbjegavajući provođenje kontrole, a dijete ne ohrabruje na poštivanje definiranih pravila, pokušava koristiti razum, ali ne koristi autoritet kako bi postigao svoj cilj.

Često se događa da se upravo samohrani roditelji, u novonastaloj situaciji odluče posvetiti isključivo djeci, pri tome zanemarujući svoje potrebe, ispunjavajući djetetu i najmanju želju, ne postavljajući granice, a sve kako bi nadoknadili odsutnost drugog roditelja⁸⁷.

Iako se ovaj stil odgoja smatra kreativnim i originalnim, ignoriranje lošeg ponašanja zapravo ne daje djetetu informaciju o tome koje je ponašanje prihvatljivo. Bez intervencije, dijete nasilnik pobjeđuje, dok pasivno dijete gubi što je predispozicija za kasniju ulogu žrtve u životu.

Također, slabiji roditeljski nadzor i neorganizirani stil provođenja slobodnoga vremena, koji se naziva “izlasci i zabave”, najvažniji su prediktori slabijeg školskog uspjeha i češće uporabe opojnih sredstava⁸⁸.

Autoritaran odgoj znači oblikovati, kontrolirati i vrednovati ponašanje i stavove djeteta prema vlastitom sustavu standarda ponašanja, obično formiranom prema nekom višem autoritetu. Roditelj smatra da je poslušnost vrlina i koristi kažnjavanje i primjenu sile za obuzdavanje samovolje u trenucima kada su djetetova ponašanja i vjerovanja u konfliktu s roditeljevim. Takav roditelj vjeruje u ugrađivanje instrumentalnih vrednota poput poštovanja autoriteta, poštovanja rada, očuvanja reda i tradicionalne strukture. Ne ohrabruje verbalno primanje i davanje, vjerujući kako bi dijete trebalo prihvatiti riječ roditelja kao istinu.

U povijesti, ovaj je stil odgoja bio dominantan i efektivan kod društava koja su prolazila kroz male promjene i koja su prihvaćala jedan način obavljanja poslova, primjerice u poljoprivredno - industrijskim društvima kada su djeca učila oponašajući, primjerice roditelja, kako saditi i žeti⁸⁹, ali postoji jednako i danas. Ovaj stil odgoja nije adekvatan u društvima koja vrednuju jednakost, izbor i inovaciju.

Autoritativno odgajati dijete znači usmjeravati aktivnosti djeteta, ali na razuman, bitnom orijentiran način. Roditelj ohrabruje verbalno primanje i davanje i dijeli s djetetom razloge za pojedina postupanja, odnosno objašnjava djetetu granice koje postavlja. Vrednuje, kako ekspresivna, tako i instrumentalna obilježja; kako autonomnu samovolju, tako i disciplinirani konformizam. Dakle, iskazuje čvrstu kontrolu u pitanjima neslaganja između roditelja i djeteta, ali ne koči dijete ograničenjima.

Prepoznaje vlastita posebna prava odrasle osobe, ali i djetetove individualne interese i posebnosti. Autoritativan roditelj potvrđuje djetetove trenutne kvalitete, ali postavlja i standarde za buduća ponašanja. Koristi rasuđivanje (objašnjavanje), jednako kao i autoritet za postizanje ciljeva. Ne temelji svoje odluke na grupnom konsenzusu ili individualnim željama djeteta, ali se ne smatra nepogrešivim.

Osobine djece u odnosu na stilove odgoja⁹⁰:

Popustljiv odgoj

- loša kontrola osjećaja
- buntovnost i prkos kada netko osporava njihove želje
- niska upornost u izazovnim zadacima
- antisocijalno ponašanje

Autoritaran odgoj

- anksiozno, povučeno i nesretno određenje
- negativne reakcije na frustraciju (djevojčice će vrlo vjerojatno odustajati, a dječaci postati nasilni)
- dobar uspjeh u školi (usporedivo i kod djece autoritativnih roditelja)
- manja vjerojatnost društveno neprihvatljivog ponašanja (npr. zloupotreba droga, vandalizam)

Autoritativan odgoj

- živahna i sretna djeca
- dobro razvijena kontrola osjećaja
- razvijene socijalne vještine
- smanjena rigidnost glede osobina povezanih sa spolom, primjerice prisutna osjetljivost kod dječaka, samostalnost kod djevojaka

Zašto autoritativan odgoj djeluje?

Dijete će se vjerojatnije pridržavati i internalizirati kontrolu koja mu se čini razumnom (nije samovoljna, proizvoljna). Brižni roditelji koji su sigurni u standarde koje postavljaju djeci, pružaju modele brižne skrbi, kao i za samouvjereno, staloženo ponašanje. Kada je djetetu model ovakav roditelj, daje mu se mogućnost stjecanja vještina kontrole osjećaja, razumijevanja osjećaja i socijalnog razumijevanja.

Roditelji koji kombiniraju toplinu s racionalnom, razumnom kontrolom, vjerojatno će odgojiti čvrstu djecu. Autoritativan roditelj postavlja takve zahtjeve djeci koji odgovaraju sposobnostima djeteta za preuzimanje odgovornosti za svoje postupke. Djeca s vremenom nauče da su sposobne individue koje mogu samostalno uspješno ispunjavati zadatke. Na taj način jača se samopouzdanje, kognitivni razvoj i emocionalna zrelost.

Nedosljednost roditeljskog odgoja, odnosno djeca koja su se često fizički kažnjavala pokazuju povećanu agresivnost, a autori često ističu kako je agresivnost u dječjoj dobi jedan od najboljih prediktora maloljetničke delinkvencije⁹¹. Kažnjavanje djeteta koje nije jasno povezano s njegovim ponašanjem neće mu pomoći da shvati pravilo. Takvo hirovito ponašanje roditelja može stvoriti predodžbu kod djeteta kako je nasilje prihvatljiv i uobičajen način izražavanja osjećaja.

Uz koncept Diane Baumrind, spomenut ćemo i teoriju roditeljskog prihvaćanja – odbijanja autora Ronalda P. Rohnera (1984). Radi se o teoriji socijalizacije koja nastoji objasniti i predvidjeti načine na koje roditeljsko prihvaćanje i odbijanje utječu na bihevioralni, kognitivni i emocionalni razvoj djeteta te na funkcioniranje pojedinca u odrasloj dobi.

Roditeljsko odbijanje može se manifestirati na dva načina: u obliku neprijateljstva i agresije usmjerene prema djetetu te u obliku indiferentnosti i zanemarivanja djeteta. Neprijateljstvo uključuje raspon osjećaja od negodovanja i neodobravanja do ljutnje, srdžbe i gnjeva, dok indiferentnost podrazumijeva nedostatak brige i interesa za dijete. Oba oblika roditeljskog odbijanja (agresivnost - neprijateljstvo i indiferentnost - zanemarivanje) dovode do toga da se dijete osjeća nevoljeno i odbačeno. Nediferencirano odbijanje je takva vrsta odbijanja uslijed kojeg se dijete osjeća neprihvaćeno bez jasne percepcije agresivnosti/neprijateljstva i/ili indiferentnosti / zanemarivanja od strane roditelja⁹².

Nasuprot roditelju koji odbija, nježan roditelj koji pozitivno vrednuje svoje dijete i koji mu pruža emocionalnu podršku prenosi djetetu osjećaj da je ono vrijedno, što se povezuje sa dječjim samopoštovanjem, kako u djetinjstvu, tako i u mladenačkoj i ranoj odrasloj dobi⁹³.

Učinci razvoda mogu biti dugotrajni i traumatski za djecu i oba roditelja. Djeca mogu djelovati kao da nemaju poteškoća, ali kako rastu, načini na koje se odnose s drugima i sudjeluju u odnosima, posebno romantičnim vezama, često odražavaju osjećaje povezane s razvodom roditelja. Razvod roditelja ima utjecaj na formiranje ideja o braku i obitelji. Roditelji i ostale važne odrasle osobe u životu djeteta, koji prepoznaju značenje razvoda mogu pomoći djeci u suočavanju s osjećajima izazvanim razvodom te djeca okružena podrškom, iskrenom komunikacijom i dovoljnom količinom informacija osjećaju manje štetnih posljedica razvoda. Različite su reakcije djece na situaciju razvoda i ovise o dobi djeteta, njegovoj zrelosti, odnosu sa svakim od roditelja, odnosu između roditelja prije, tijekom i nakon razvoda, vještini u međusobnoj interakciji roditelja i interakciji s djecom, kao i o dostupnoj mreži socijalne podrške u obitelji i zajednici. U kojoj mjeri će dijete iskazivati poteškoće, ovisi, između ostalog, o ponašanju roditelja. Roditelji su oni koji imaju odgovornost za kvalitetu odnosa sa svojom djecom i u takvoj teškoj situaciji i važno je da unatoč nizu teških osjećaja s kojima se sami suočavaju, mogu staviti dijete i njegove interese na prvo mjesto⁹⁴.

3.4. Nedjelotvorni i djelotvorni odgojni postupci

Nedjelotvorni, odnosno djelotvorni oblici ponašanja mogu znatno utjecati na razvoj samopoštovanja djece, a time i na razvoj poremećaja u ponašanju djece.

Kada jednoroditeljska obitelj nastaje razvodom braka ili raskidanjem izvanbračne zajednice, briga, odgoj i uzdržavanje djece ostaje zajednička odgovornost oba roditelja. Prema nekim procjenama barem šestoro od desetero djece barem će neko vrijeme živjeti u domu sa samo jednim roditeljem prije no što navrší osamnaest godina⁹⁵. U tim je slučajevima izuzetno važno postići završavanje emocionalno - bračnog partnerstva, ali ne i prekid komunikacije i kontakta bivših bračnih partnera kao roditelja. Bivši bračni partneri trebaju ostati i dalje roditelji svome djetetu/djeci te zajednički donositi odluke, kada se one tiču djeteta. Kao što ima osjećaj uspješnosti roditelj koji živi sa djetetom, tako treba imati osjećaj uspješnosti i roditelj koji ne živi s djetetom. Odvojen život od roditelja ne znači da je taj roditelj “manje” roditelj od onog s kojim dijete živi. Bitno je da drugi roditelj ima sve informacije o djetetu te da zajednički donose odluke.

Tijekom svoga života stvaramo različite odnose, neki su manje dobri i kvalitetni, a neki više. Kakav će odnos biti, ovisi o našem pristupu. Glasser⁹⁶ razlikuje nedjelotvorne odgojne postupke i još ih naziva ubojitim ponašanjima. On ih smatra “pravim ubojicama” svakog odnosa i to ne samo odnosa između roditelja i djece, već i odnosa u koje stupamo tijekom cijelog života: partnerskog, profesionalnog, rodbinskog, prijateljskog, susjedskog⁹⁷. Navodi sedam nedjelotvornih oblika ponašanja: kritiziranje, okrivljavanje, prijetnja, kažnjavanje, potkupljivanje, žaljenje i prigovaraje.

Nedjelotvorni oblici ponašanja

Nedjelotvorni oblici ponašanja prisutni su i u odnosima djece i roditelja, što je potvrdio i rad stručnjaka s roditeljskim grupama u kojima su roditelji proširili popis nedjelotvornih ponašanja⁹⁸:

- zanovijetanje
- propovijedanje

- optuživanje
- uspoređivanje
- prijetnje
- vikanje
- udaranje
- omalovažavanje
- stvaranje osjećaja krivnje
- pretjerivanje
- ucjenjivanje
- ponižavanje
- obeshrabrivanje
- odustajanje
- generaliziranje
- omalovažavanje odgojnih postupaka drugog roditelja

Vrlo često nismo svjesni svojih nedjelotvornih ponašanja, znamo i vidimo da nešto ne funkcionira, ali ne možemo napraviti odmak od trenutne situacije i uočiti svoje osobne pogreške. Ono što je vrlo često prisutno kod roditelja, a pripada u nedjelotvorne oblike ponašanja su *vikanje*, *zanovijetanje*, *pretjerivanje* i *nedosljednost* koje smo izdvojili kako bismo ih detaljnije obrazložili.

Nedjelotvorni oblici ponašanja mogu otjerati "dijete" u ovisničko ponašanje. Tim ponašanjem sam roditelj tjera svoje dijete u ovisnost, naravno nesvjesno, ali ipak to čini. Kako bi se spriječilo dobro je uočiti svoja nedjelotvorna ponašanja.

Filipović (2005) iz svoga praktičnog iskustva kao dominantni nedjelotvorni odgojni postupak navodi vikanje. U procjeni učestalosti nedjelotvornih odgojnih postupaka, na prvo su ga mjesto stavili i roditelji i djeca. On uvodi u obitelj način komunikacije koji ubrzo prihvate i djeca, ali se sada radi o tome tko će vikati glasnije i duže.

Dok je vikanje u domeni roditelja, ono im se čini posve prikladnim i prihvatljivim odgojnim postupkom. Oni njime žele postići da ih dijete sluša, da čini ono što oni žele. Ako prijenos želja, informacija, uputa i zahtjeva vikanjem postane pravilo u domu, može se dogoditi da se od vikanja ne čuju riječi koje se izgovaraju. Realno je pretpostaviti da će u svakoj obitelji povremeno biti povišenih tonova. Ali ako su oni rijetki, naglasit će snagu roditeljskog zahtjeva

ili negodovanja. Ako su svakodnevna pojava, pretvorit će se u naviku koja će umanjiti vrijednost međusobnih odnosa.

Odmah iza vikanja je zanovijetanje: *“Zašto nisi to napravio? Kad ćeš konačno pospremiti? Koliko ti puta to trebam reći? Rekla sam ti već pedeset puta!”*. Ako neki zahtjev morate ponoviti pedeset puta bez rezultata, očigledno je da on ne djeluje i da treba mijenjati način komuniciranja. Na trećem mjestu je pretjerivanje: *“Ako odmah ne ispraviš svih 10 jedinica, više nikada nećeš smjeti...”*.

Na visokom mjestu je nedosljednost. Nedosljedan roditelj poručuje svom djetetu da ni sam ne drži do svog zahtjeva. Zašto bi onda bolji odnos prema roditeljskim zahtjevima imala djeca? Djeca vrlo brzo uvide da zahtjev roditelja nije nešto što ne bi mogle promijeniti i neznatne okolnosti, a roditelji najčešće odustaju od svojih zahtjeva zato jer nisu spremni u njihovo ostvarenje uložiti onoliko energije koliko ono zahtijeva. Zato je bolje ne postavljati zahtjeve od kojih će se odustati i razmisliti prije nego se izabere neki odgojni postupak. Ako je ponašanje djeteta zbunjujuće, može se reći: *“Ne mogu ovog trena odlučiti kako bi bilo najbolje postupiti. Moram malo razmisliti pa ću ti reći za pola sata (sat, do kraja dana)”*. Nakon zadanog roka, postoji obveza roditelja reći svom djetetu donesenu odluku i onda to i provesti. Odluka ne smije ovisiti o trenutačnom raspoloženju. Ona se mora temeljiti na dogovorenim pravilima i realnim činjenicama: *“Jasno mi je da ne možeš svih deset jedinica ispraviti u kratkom roku, ali možemo napraviti plan kako da to učiniš u razumnom roku. Koji rok ti smatraš prihvatljivim? Imaš li ti kakav plan? Želiš li da ti ja pomognem napraviti plan?”⁹⁹*.

Djelotvorni oblici ponašanja

Kako postoje nedjelotvorni oblici ponašanja, tako postoje i oni suprotni, pozitivni oblici ponašanja s kojima stvaramo odnose kakve svi želimo - dobre, kvalitetne, tople, poticajne. Glasser ih naziva djelotvornim odgojnim porukama, odnosno povezujućim navikama, a među njih pripadaju: slušanje, podržavanje, ohrabrivanje, poštivanje, vjerovanje, prihvaćanje i pregovaranje¹⁰⁰.

U *Knjizi za roditelje* Filipović ističe sljedeće oblike djelotvornog ponašanja¹⁰¹:

- iskazivanje ljubavi,
- razumijevanje onoga što dijete govori,

- uvažavanje drukčijeg stava i mišljenja,
- dijalog,
- kompromis,
- pohvala,
- strpljenje,
- informiranje,
- pomaganje u traženju izbora,
- dosljednost,
- određivanje i pridržavanje pravila,
- određivanje i proširivanje granica,
- pronalaženje dobrih osobina u drugima,
- njegovanje prijateljskih odnosa,
- razvoj samopoštovanja.

3.5. Nenasilno rješavanje sukoba

Sve brojnija, suvremena istraživanja¹⁰² pokazuju kako život u jednoroditeljskoj obitelji neće samo po sebi negativno utjecati na razvoj djeteta, već na dijete utječe niz drugih čimbenika (između ostalih, dječja prisutnost nasilju) te kako je potrebno razvijati socijalne vještine u cilju osnaživanja djeteta. Samohrane majke smatraju¹⁰³ da samohrana kućanstva pokazuju veću kohezivnost nego dvoroditeljska te imaju više vremena za posvećivanje djeci i mogućnost odgoja djece u skladu s vlastitim uvjerenjima (ne moraju pregovarati vrijednosti i uvjerenja s drugim roditeljem). Ovim uspješnim jednoroditeljskim obiteljima na čelu su majke koje su prepoznale važnost prekida svađa i sukoba i razvoja partnerskog odnosa s drugim roditeljem u odgoju djece (okončavanjem međusobnih sukoba, kako bi se usmjerilo dobrobiti djece) i stvaranju novih odnosa s djecom u novonastaloj obiteljskoj strukturi¹⁰⁴. U nastavku se objašnjava sukob i najčešći načini ponašanja u sukobu uz prikaz pravila za konstruktivno rješavanje sukoba.

U životu se svakodnevno susrećemo sa sukobom - u obitelji, na radnom mjestu, među prijateljima. Većina ljudi misli da je sukob iznimna situacija i da je nužno destruktivan, no sukob je istovremeno i opasnost i prilika. Sama riječ nam nešto govori o njezinom značenju. Latinska riječ *confligere*,

najbolje opisuje najproširenije značenje, *udariti u što*. Za razliku od toga, kineski znak za istu ovu riječ, sastoji se od znaka *opasnost* i znaka *prilika*. Naš izraz, koji bi nam trebao biti najbliži i najpotpuniji u njegovom značenju označuje sukob, ili zajedničku sudbinu.

Izvori brojnim sukobima nalaze se u zapravo zdravim i uobičajenim razlikama među ljudima, različitim sustavima vrijednosti, stavovima, očekivanjima, potrebama, dobi, osjećajima, načinu ponašanja. Kada dođu u sukob, ljudi različito reaguju: neki se povlače, neki napadaju dok treći taktiziraju. To nam pokazuje da postoje određene vještine koje mogu pomoći zadržati kontrolu i učinkovito, a nenasilno riješiti sukob na zadovoljstvo sukobljenih strana.

Postoji pet najčešćih tipova osoba kakve se mogu susresti u sukobu¹⁰⁵:

Osoba koja izbjegava sukobe jer ne želi sebe dokazivati

Takve osobe često nisu prodorne, ravnodušne su spram problema i ishoda sukoba čak i ako o njemu ovisi njihova budućnost, vrlo često su to upravo osobe koje imaju nisko samopoštovanje.

Osoba koja se prilagođava

Ona želi surađivati s drugima da bi imala svoj mir i zadržala svoj status, no istovremeno odbija zastupati svoje interese. Takve osobe nisu prodorne i vrlo često su žrtve.

Osoba koja se natječe

Ona želi reći svoje, boriti se za sebe i iznijeti i objasniti sve svoje stavove, no uglavnom nije spremna saslušati drugoga, što dovodi ili do toga da bude po njenom ili do toga da se ne pronađe nikakvo rješenje.

Osoba koja reagira traženjem kompromisa

Osoba koja malo surađuje i malo zastupa suradnju. Iako je ta osoba spremna i reći i slušati, kompromisom se često dobije obostrani osjećaj prevarenosti i nitko nije potpuno zadovoljan. Ova osoba često uzima ulogu spasitelja koji održava stvari lijepim i sigurnim.

Osoba koja zastupa suradnju

Osoba koja nastoji da se svi uključeni u sukob čuju i saslušaju druge, kako bi se suočili s izvorom sukoba koji leži ispod sadašnjeg problema. Ovaj način ima najviše šanse da se svi osjećaju pobjednicima.

No nemojmo zaboraviti da svi načini rješavanja sukoba nisu dobri, ali ni loši sami po sebi. Neki od njih će zasigurno, samo produbiti sukob. Najčešći pogrešni načini rješavanja sukoba su¹⁰⁶:

Pokoravanje

Ciljevi pokoravatelja su ostvariti pobjedu, poraziti protivnika i dokazati da je u pravu. Ovakav oblik sukoba je "borba za pobjedu" (brakorazvodna parnica, pravo na uzdržavanje djece).

Nedostaci ove metode rješavanja sukoba:

- na taj se način stvara obrazac u kojem je moć uočljiva i koristi se na destruktivan način
- dominantna strana koristi moć i prednost te stvara nezdrave odnose
- jedna strana kontrolira drugu
- "gubitnik" je nužan pa se stvara želja za osvetom

Izbjegavanje

U ovom načinu jedna ili obje strane se prave da sukoba niti nema kako bi on sam od sebe nestao. Ovo je vrlo česta strategija ljudi koji nemaju dovoljno samopouzdanja za suočavanje s problemom. Vrlo je čest i strah da će naša borba za prava biti percipirana kao neprijateljsko ponašanje, a također i da bi borba mogla dovesti do poraza, odnosno da nikamo neće pripadati ukoliko se suprotstave ili da će doći do rata bez pravila u kojem će svi biti gubitnici.

Nedostaci ove metode su:

- izbjegavajući sukob uskraćuje se mogućnost osobnog rasta i razvoja
- izbjegavanje samo odlaže sukob, koji kasnije može biti i gori, a propušta se prilika da teškoće do kojih je došlo potaknu na nove ideje i mišljenja
- izbjegavanjem sukoba postaju sve veće frustracije, a često se i grade stavovi na krivim i neprovjerenim pretpostavkama, što opet pojačava sukob.

No, ne mora se od svake razlike u mišljenju stvarati sukob; razlike često nisu tako značajne, te ih je neki puta potrebno prihvatiti. Dobrim vođenjem razrješenja, svi mogu dobiti. Sukob se može ponekad i odložiti ukoliko smatrate da nije pogodno mjesto ili vrijeme za njegovo rješavanje, ali ga je svakako potrebno rasvijetliti

Cjenkanje

Ovo nikako nije dobar način rješavanje sukoba. Kompromisom, na ovaj način, ne postiže se trajno niti djelotvorno rješenje; jedna strana nastoji iskoristiti svoju moć traženjem načina za pridobivanje druge strane. Ovim načinom se uglavnom uništavaju odnosi na duge staze.

Krpanje ili pristup brzih rješenja

Pristupom brzih rješenja sukob ne prestaje, nego se naprotiv traže nove prilike za njegovo izbijanje. Primjer toga je kada se sukob dvojice kolega na poslu rješava s različitim radnim vremenom, različitim korištenjem godišnjeg odmora ili razmještanjem stolova.

Nedostaci ove metode su:

- ovaj pristup stvara dojam da su osnovni problemi odstranjeni dok su u stvari prava pitanja ostala nerazjašnjena,
- obje strane u sukobu ostaju pri svojem i kruto se drže svojih stajališta,
- ovaj pristup oslabljuje sve strane jer ne razvija proces u komunikaciji koji bi mogao biti djelotvoran ubuduće.

Igranje uloga

Svaka osoba može u toku svog života imati različite uloge - kao zaposlenik, kao član obitelji, kao prijatelj. Problem nastaje kada se neka od uloga proširi na većinu ili čak na sve životne situacije. Kada su u sukobu, ljudi se često skrivaju iza svoje uloge. Društvo daje svakoj socijalnoj ulozi određeni status, očekivanja, moć i prava, a ta podjela često nije pravedna.

Nedostaci ove metode:

- mogu se ustaliti nepravedni odnosi i sustavi
- onemogućuje se osobama nižeg socijalnog statusa da sudjeluju u rješavanju sukoba
- broj mogućih rješenja je ograničen
- stvaraju se neprijateljski odnosi

Ne smije se zaboraviti da na svaki sukob utječu prošli odnosi s osobom u sukobu, sadašnji osjećaji prema njoj, dosadašnje iskustvo u sukobima, osjećaji u vezi sa samim sobom i sve predrasude i stereotipi.

U svakom sukobu postoji temeljni uzrok koji određuje ponašanje, a to ponašanje opet rađa sukobom¹⁰⁷. Osnovni uzrok sukoba često je jedna od naših nezadovoljenih potreba. Maslow je postavio teoriju o pet osnovnih grupa motiva koji imaju hijerarhijsku vrijednost. To su redom: fiziološki motivi, motivi sigurnosti, ljubavi, poštovanja i samoostvarenja.

Događa se da u trenucima sukobljavanja, osoba na drugoj strani ne shvaća koja potreba se nalazi u osnovi sukoba te se može doimati da je riječ o sitnici. Usprkos činjenici da nije moguće svaku potrebu pojedinca zadovoljiti, osoba ima pravo izreći o kojoj je potrebi riječ te je na taj način barem djelomično zadovoljiti. Izbjegavanje sukoba ne rješava sukob, već zapravo povećava napetost u međuljudskim odnosima.

Svrha sukoba je pružanje mogućnosti da se naši problemi, nezadovoljene potrebe iznesu na svjetlo dana. Time se sukob prihvaća te, nakon što se preispita ozbiljnost sukoba, njegovo trajanje, cilj, utjecaj sukoba na okolinu, u konačnici pridonosi međusobnom razumijevanju.

Ponekad će u sukob biti potrebno uključiti posrednika jer jedna ili više strana:

- nije čee svaku odgovornost za nastali sukob ili krivnju prebacuje na drugoga
- ne može priznati i imenovati svoje osjećaje
- ne može slušati bez prekidanja
- iskrivljuje ili manipulira onim što sugovornik kaže
- ima vidne znakove ozbiljne depresivnosti, straha, prisilnih misli, ponaša se neuračunljivo
- pod utjecajem je psihoaktivnih sredstava, u pijanom stanju ili pod utjecajem droga ili drugih sredstava ovisnosti

Posrednik je neutralna strana, osoba koja vjeruje kako postoji rješenje prihvatljivo uključenima u sukob te da ga sudionici sukoba mogu sami naći.

Obitelji samohranih majki pokazale su se vješte u prepoznavanju kada trebaju tražiti pomoć stručnjaka, prije nego se razviju ozbiljniji problemi u obitelji¹⁰⁸.

Niz je prednosti medijacije u rješavanju obiteljskih sukoba¹⁰⁹, u odnosu na rješenja sukoba i sporova koja donose sudovi ili treće osobe unutar socijalnih službi:

1. *Odluke donose oni koji s njima trebaju živjeti, na koje se i odnose, a ne treća strana. Zadržavanje kontrole unapređuje samopoštovanje i dignitet članova obitelji.*

2. *Samostalno donošenje odluka povećava vjerojatnost ostvarivanja sporazuma (skrbništvo nad djecom, financijska podrška i roditeljski plan imaju veću vjerojatnost održavanja ako su zajedno osmišljeni). Čak i kada se ne postigne sporazum, medijacija je korisna jer osigurava bolje uvjete komunikacije i povećava međusobno razumijevanje.*
3. *Obiteljsko posredovanje “briše” granice između pravnih, emocionalnih i praktičnih aspekata sukoba. Cilj medijacije je racionalno donošenje odluka uzimajući u obzir cjelokupne potrebe osoba.*
4. *Razvijanje trajnog roditeljskog partnerstva uslijed zajedničkog interesa za dobrobit djece.*
5. *Medijacija je uvijek usmjerena naprijed, u budućnost, na ono što sudionici žele.*
6. *Rješenja postignuta medijacijom mogu se lakše mijenjati, kada se okolnosti promijene.*
7. *Medijacija pruža značajno iskustvo učenja kako pregovarati i iskustvo postizanja sporazuma u teškoj situaciji.*
8. *Medijacija omogućava da se održi obiteljski sustav donošenja odluka i zadrži odgovornost za kvalitetu života članova obitelji.*

U Hrvatskoj se obiteljsko posredovanje primjenjuje uglavnom kod razvoda braka, što omogućuje Obiteljski zakon iz 2003. godine. Sladović¹¹⁰ navodi kako praksa pokazuje da je i nakon “uspješnog” razvoda braka i sporazuma o svim bitnim elementima, upravo područje roditeljske skrbi za djecu izvor nastavka sukoba bivših supružnika, pri čemu im je često potrebna stručna posredovateljska pomoć, u prvom redu zbog zaštite interesa djece.

Kako bi sukob služio izgradnji i poboljšanju međusobnih odnosa, istaknut ćemo neka pravila koja ga mogu učiniti pozitivnim.

1. Borba ZA odnos

Borba za odnos označava temeljni stav pozitivnog sukoba - sukob ima cilj unaprijediti određeni odnos, a ne borbu protiv partnera. Potrebno je izbjegavati sukobe kojima je motiv borba protiv osobe s kojom smo u sukobu, a usmjeriti se na zajednički problem. Time se odlučuje za zajedničku borbu za dobar odnos.

2. Usmjeravanje na glavni predmet svađe

U sukobu je potrebno ne unositi stare sukobe ili uvrede. Time se otežava usmjeravanje na glavni predmet razmirice kao i mogućnost pozitivnog rješenja.

3. Imenovanje osjećaja, neoptuživanje

Tijek i dobar ishod razmirice sigurno će otežati vrijeđanje, omalovažavanje partnera. Umjesto usmjeravanja na optuživanje, potrebno je govoriti o osjećajima i pri tom ih konkretizirati što je više moguće (bez uopćavanja, poput *nikada, uvijek, svi kažu*). Govoriti o osjećajima prije, za vrijeme i poslije razmirice. Ako se osoba osjeća bolje nakon razmirice i to kaže na glas, situaciju će učiniti opuštenijom.

4. Slušanje suprotstavljene strane

Osobi s kojom ste u svađi, potrebno je dati priliku da ispravi, odnosno objasni svoje postupke ili riječi koje su vas povrijedile. Pri tome se može objasniti kako je pojedini postupak doživljen, ali istovremeno biti otvoren za mogućnost da ste možda i u krivu.

U obrazlaganju, potrebno je biti jasan i kratak, a partneru treba dati dovoljno vremena da govori, bez prekidanja i upadica. Kako bi se što bolje shvatili razloge za određeno ponašanje, partnera se mora nastojati slušati, a ne mišljati odgovor i time propustiti čuti bitno.

5. Isticanje pozitivnih osjećaja

Ne smiju se zaboraviti spomenuti pozitivni osjećaji.

6. Smiren govor

Brz govor povećava napetost te je potrebno usporiti govor - govoriti prirodno i polako, a ne govoriti visokim tonom. Visok i kreštav ton djeluje napadački. Također, osobu s kojom ste u sukobu treba gledati u oči.

7. Odgoda razgovora

Kada se osjeti umor, ili da je situacija napetija nego što je jedna od strana spremna prihvatiti, molba za odgodom uz određivanje vremena u kojem će se nastaviti razgovor bit će konstruktivnija. Motiv za odgodu sukoba pri tome ne bi smio biti izbjegavanje sukoba jer se tako odaje djetinji odnos prema problemima.

8. Donošenje zajedničkog zaključka

Kod okončanja rasprave, dobro je donijeti neke zajedničke odluke u svezi budućeg ponašanja i djelovanja. Smatrate li da je problem rješiv ili nije? Bi li se problem mogao riješiti uz pomoć posrednika? Možete li se dogovoriti o posredniku? Ako je problem nerješiv, kako izbjeći nove, možda veće probleme?

9. Sukob bez pobjednika – gubitnika

U sukobu koji je motiviran borbom za dobar odnos nema pobjednika, odnosno gubitnika jer tako odnos gubi. Ovo saznanje pomoći će u usmjeravanju k pravoj svrsi sukoba.

Ako se, nakon što se sukob nastojao riješiti, utvrdi kako za postojeći problem nema rješenja potrebno je pokušati pronaći način kako živjeti s problemom. Takva odluka se donosi svjesno, odlučuje se ne žaliti na postojeći problem te da se neće preuzeti uloga mučenika. Tako se, okončanje dugotrajnih sukoba razvodom braka, ako se istovremeno gradi stabilno okruženje za djecu, a roditelji postaju zdraviji, znatno smanjuje rizik za probleme kod djece¹¹¹.

4. Ovisnosti i roditeljsko ponašanje

Problem ovisnosti kod nas, ali i u svijetu, ogromnom brzinom zauzima prva mjesta na ljestvici socijalno-zdravstvenih problema. Među rizičnim grupama za razvoj ovisnosti ubrajaju se i jednoroditeljske obitelji. Rezultati pojedinih istraživanja su pokazali da djeca rastavljenih roditelja imaju pet puta veći rizik za "skretanje" u ovisničko ponašanje nego djeca koja žive u cjelovitoj i skladnoj obitelji¹¹².

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, ovisnost predstavlja stanje fiziološke ili psihičke ovisnosti o bilo kojoj tvari koja djeluje na središnji živčani sustav. To stanje karakteriziraju promjene ponašanja i druge psihičke reakcije koje uključuju prisilu za povremenim ili trajnim uzimanjem sredstava ovisnosti kako bi se postigao njihov psihološki učinak ili da bi se uklonila neugoda ako se uzimanje prekine¹¹³. Uz pojam ovisnosti veže se i pojam *zlouporabe* koja podrazumijeva *uporabu psihoaktivnih sredstava izvan zdravstvenih ili društveno prihvaćenih normi i to u opsegu koji će vjerojatno izazvati mentalnu disfunkciju, poremećeno ponašanje, tjelesne poteškoće i narušene društvene odnose*. Posljedica zlouporabe jest ovisnost o pojedinom psihoaktivnom sredstvu.

Ovisnost se može manifestirati na dva područja, na psihičkom i fizičkom, na temelju čega razlikujemo dvije vrste ovisnosti: **psihičku** i **fizičku** ovisnost.

Psihička ovisnost očituje se snažnim psihičkim porivom za uzimanjem psihoaktivne tvari, tako da to postaje glavna preokupacija ovisnika. Ni ljubav, roditeljska ili bilo koja druga, ni društveni status, ni nagrada ili kazna, bez obzira na veličinu i težinu, ne mogu nadomjestiti sredstvo koje jedino može riješiti iznimno teško psihičko stanje apstinencijske krize ovisnika. Osoba će poslije određenog razdoblja prilagodbe imati osjećaj smanjenja poriva za uzimanjem droge, nevoljkosti, deprimiranosti i ostalih psihičkih simptoma (jer tjelesnih u početku nema), ali će se oni vraćati od vremena do vremena i u nekim situacijama.

Fizička ovisnost očituje se tjelesnom potrebom za drogom o kojoj je stvorena ovisnost. U slučaju nedostatka tvari javljaju se tjelesne smetnje koje mogu biti vrlo teške - ovisno o sredstvu ovisnosti, vremenu apstinencije i ovisničkom

stažu. Fizička se ovisnost, za većinu sredstava, osim kod medicinski izazvane, u pravilu javlja zajedno s psihičkom zbog čega se često spominje kombinirana ovisnost¹¹⁴.

Razlikujemo nekoliko sredstava ovisnosti. Uz pušenje, najrasprostranjenija je ovisnost o alkoholu. Podaci govore da u Republici Hrvatskoj ima 240 000 ovisnika o alkoholu, što je 6% ukupnog stanovništva¹¹⁵. S obzirom na činjenicu da od alkoholizma ne obolijeva samo pojedinac, nego i njegova obitelj, broj bolesnika se obično množi s tri ili četiri. Osim toga, pokazalo se da 15 - 20% osoba pati zbog neumjerenog pijenja¹¹⁶. Iza alkoholizma slijedi ovisnost o psihoaktivnim drogama, odnosno narkomanija. Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo iz 2005. godine, u Hrvatskoj je ukupno registrirano 22 360 osoba liječenih zbog zlouporabe psihoaktivnih droga, a u zdravstvenom sustavu tijekom 2005. godine zbog zlouporabe opojnih droga tretirano je 6 668 ovisnika, što predstavlja povećanje od 15,6% u odnosu na 2004. godinu. Ovisnostima o alkoholu i drogama se u posljednjih petnaestak godina pridaje velika pažnja, postoje dobro razvijeni mehanizmi liječenja. No s obzirom da je u društvu prisutan stalni trend rasta broja ovisnika, postavlja se pitanje kvalitete i dostatnosti dosadašnjih preventivnih programa. Potreban je stalni razvoj i unapređenje postojećih preventivnih programa te kontinuirana financijska potpora državnih i lokalnih vlasti.

Paralelno s tehnološkim razvojem, danas je sveprisutan razvoj i novih oblika ovisnosti kao što je ovisnost o internetu, video igricama, mobitelima, kockanju i klađenju u koje mladi ljudi vrlo često i neprimjetno upadaju, jer ti oblici djeci najčešće predstavljaju izvor znanja, zabave i igre. Ne smiju se izostaviti niti druge ovisnosti poput ovisnosti o hrani, lijekovima, osobama, duhanu i kavi kojima su mladi ljudi, ali i njihovi roditelji, također podložni.

4.1. Ovisnost o alkoholu, drogama i duhanu

Ovisnost se razvija kroz duži vremenski period različit za različita sredstva ovisnosti. Na razvoj ovisnosti utječu različiti čimbenici: od društvene situacije, do osobnog stanja duha i psihe pojedinca, društva u kojem se pojedinac kreće kao i brojnih drugih čimbenika. Jedan od čimbenika razvoja je i dostupnost

sredstva koje izaziva ovisnost jer sva sredstva nisu ravnomjerno dostupna, npr. razlika postoji između dostupnosti alkohola, droga i cigareta i dostupnosti igara na sreću i interneta. Razvoj ovisnosti ovisi o vrsti sredstava, njegovoj prihvaćenosti u društvu, kulturi pijenja, drogiranja ili ne drogiranja, kartanja ili ne kartanja, postojanju pozitivnih ili negativnih stavova. Na razvoj ovisnosti utječe trajanje intervala uzimanja, kao i količina, iako je dokazano da se kod nekih sredstava već nakon prvog uzimanja, znanstvenim metodama mogu dokazati karakteristične, iako suptilne promjene, a za neke je potrebno vrijeme od nekoliko mjeseci, pa čak i godina.

Ovisnost ima negativne posljedice na čovjeka jer izaziva somatske, psihičke i socijalne posljedice kojima su obuhvaćeni, u početku samo pojedinac, a vrlo brzo nakon toga, njegova obitelj i šira okolina.

4.1.1. Ovisnost o alkoholu

Svjetska zdravstvena organizacija alkoholizam je definirala kao socijalno medicinsku bolest u koju upadne pojedinac uslijed prekomjernog i dugotrajnog konzumiranja alkoholnih pića¹¹⁷. Na predispoziciju za alkoholizam utječe kombinacija bioloških, psiholoških i sociokulturoloških čimbenika. Eksperimentiranje s alkoholom i pušenjem ne mora nužno značiti i izražavanje poremećaja u ponašanju, već ono može biti odraz želje djece u ranoj adolescenciji da se prikažu zrelijima i odraslijima u društvu svojih vršnjaka¹¹⁸.

Konačna medicinska dijagnoza se može postaviti samo ako su tri ili više slijedećih kriterija bili izraženi tijekom prethodne godine:

1. jaka želja ili nagon za uzimanjem psihoaktivnih tvari
2. teškoće u samosvladavanju, ako osoba pokuša prestati uzimati ili u kontroli količine uzete tvari
3. apstinencijski sindrom
4. dokaz tolerancije, kao što je količina tvari koja se zahtjeva da bi se ostvarili učinci postignuti uzimanjem manjih količina tvari (jasni primjeri uočavaju se u onih ovisnika o alkoholu koji su uzimali dnevne količine alkohola dostatne da onesposobe ili ubiju umjerenog potrošača)
5. progresivno zanemarivanje alternativnih užitaka ili interesa – obiteljske i radne obveze, uzrokovano uzimanjem tvari

6. nastavljanje s uzimanjem tvari, usprkos jasnim dokazima o štetnim posljedicama, kao što je oštećenje jetre ili depresivno raspoloženje, koje je posljedica razdoblja prekomjernog uzimanja psihoaktivnih tvari¹¹⁹.

Treba uložiti veliki napor da osoba koja prekomjerno uzima tvari postane svjesna prirode i opsega problema.

Kako prepoznati alkoholičara

U našoj kulturi vrlo rijetko susrećemo osobe koje ne konzumiraju alkoholna pića, posebno ako smo i sami konzumenti. U društvu je vrlo često prisutna slaba kritičnost prema alkoholičarima. To je osoba:

- koja ne može bez alkohola – opsjednuta je pijenjem, stalno ima razlog za pijenje, npr. proslava rođendana, imendana, rođenje, pobjeda ili poraz športskog kluba, obilježavanje nečije smrti, završetak bolovanja ili godišnjeg odmora, svađa sa suprugom, bolesti roditelja, loša politička ili šira ekonomska situacija
- koja ne može normalno funkcionirati dok ne popije
- koja može izdržati najduže do godine dana bez alkohola, a onda nadoknađuje propušteno i često pije još veće količine
- koja ima trajni gubitak kontrole pijenja

Alkoholni problemi obično nastaju kad društveno pijenje postane toliko intenzivno da ga okolina više ne prihvaća jer remeti odnose na radnom mjestu ili u obitelji. U ovoj fazi radi se o psihičkoj ovisnosti, a u nekim slučajevima slijedi fizička ovisnost s gubitkom kontrole pijenja i apstinencijskim smetnjama kao što su tremor i znojenje te patološka žudnja za alkoholom ako alkohol nije dostupan neko vrijeme jer unos alkohola smanjuje apstinencijske poteškoće. U početku tolerancija na alkohol raste, a sa napredovanjem bolesti se smanjuje. Pijenje alkoholnih pića dobiva prednost pred svim ostalim aktivnostima te se javljaju problemi. U toj fazi izmjenjuju se pokušaji apstinencije i recidivi, ovisno o vanjskim uvjetima i raspoloženju bolesnika. Mnogi alkoholičari negiraju svoj problem umanjujući količinu stvarno popijenog alkoholnog pića ili skrivaju alkohol u kući ili na radnom mjestu. Alkoholizam može biti kombiniran s pušenjem (više od 90% alkoholičara puši duhan), te s ovisnošću o drugim

tvarima. Socijalni problemi ili socijalni znakovi alkoholizma (bračni, obiteljski, radni, društveni) su:

- *gubitak kvalitetne komunikacije u braku*: udaljavanje od supruge ili supruga, ozbiljna seksualna udaljenost do odbojnosti, uz što se javlja alkoholna ljubomora. Među bračnim drugovima svakodnevne su ili učestale svađe, vrlo česte tzv. "tihe mise", a nerijetko dolazi i do fizičkih obračuna kao i prijetnji rastavom ili same rastave.
- *udaljavanje od djece*: izbjegavanje kontakata s djecom zbog grižnje savjesti od lošeg roditeljstva, nedostatak osnovnih informacija o djeci - nepoznavanje njihovih razrednika, prijatelja, njihovih problema, potpuni gubitak komunikacije. Djeca se nerijetko srame svoga roditelja koji pije, ne žele da roditelj odlazi u školu, neugodno im je kada sretnu roditelja na javnom mjestu.

Drugi dio socijalnog zakazivanja očituje se na:

- radnom mjestu na kojem dolazi do niza problema, a ponekad i degradiranja na poslu. Kod pojedinca se javlja nekompetentnost kao i osjećaj manje vrijednosti uslijed opadanja kvalitete rada kao i vrlo čestih izostanaka s radnog mjesta i korištenja bolovanja. Tijekom radnog vijeka zbog bolovanja izgube 10 godina radnog staža, a radna sposobnost i životni vijek skraćuju se za 10 - 20 godina. Tijekom radnog dana izostaju s posla u prosjeku 60 - 90 minuta. Vrlo česti su otkazi, a isprika se nalazi u neslaganju sa šefom, "podmetanju" kolega, a istovremeno se ne vidi problem u osobnom alkoholizmu.
- općem društvenom okruženju u kojem su ponašanja alkoholičara ispod očekivanog ponašanja s obzirom na njegovo obrazovanje, socijalni i kulturni milje kojem pripada.

Problem alkoholizma kod pojedinca može se prepoznati i po fizičkim znakovima alkoholizma koji se ogledaju u: crvenilu lica, "alkoholičarskom nosu", ispucanim kapilarama na obrazima, stalnom mirisu osobe po alkoholu iako je osoba trenutno trijezna (javlja se zbog "natopljenosti" kože alkoholom), "hod klauna" koji je potreban za održavanje ravnoteže, tremoru ruku, nesanicu te jutarnjim povraćanjima.

Vrste i oblici liječenja i pomoći alkoholičaru

Kompleksnost same bolesti ovisnosti o alkoholu u kojem, uz pojedinca, obolijevaju i drugi članovi obitelji zahtijeva multidisciplinarni pristup samom liječenju. Kompleksnost pristupu liječenja alkoholizma ogleda se u stalnom razvijanju novih vrsta i oblika liječenja. Suvremeni pristup alkoholizmu podrazumijeva sveobuhvatne programe koji uključuju:

- prevenciju,
- ranu dijagnostiku,
- liječenje i
- rehabilitaciju/resocijalizaciju.

Proces liječenja alkoholičara, još donedavno, provodio se dugotrajnim boravkom u psihijatrijskoj bolnici, a danas je to indicirano samo kod teških poremećaja ponašanja, u psihotičnim stanjima i kad su prisutna teška tjelesna oštećenja. Noviji pristupi liječenja alkoholizma preferiraju izvanbolničke oblike liječenja kao i dugotrajni postupak resocijalizacije u klubovima liječenih alkoholičara.

Najveći napredak u liječenju svake ovisnosti je rano otkrivanje bolesti ovisnosti te uključivanje u proces liječenja osoba kod kojih se još nisu razvili teški oblici ovisnosti o alkoholu. Kako se ovisnost razvija kod pojedinca koji pije ili se drogira, tako dolazi do razvoja ovisničkih ponašanja kod njega i njegove obitelji. Zbog toga je potrebno uključivanje i čitave obitelji u proces liječenja i kod ranog liječenja kako bi se postigla uspješnost liječenja pojedinca, ali i čitave obitelji.

Faza resocijalizacije označava period nakon liječenja u kojem uz apstinenciju od alkohola dolazi do nove ličnosti.

U procesu liječenja ovisnika o alkoholu i njihovih obitelji primjenjuju se slijedeće tehnike i metode liječenja ovisnika o alkoholu:

- Korištenje lijekova (ovisno o komplikacijama koje su se razvile)
- Psihološki postupci
- Socijalni postupci
- Kompleksni socijalno-psihijatrijski postupci:
 - Individualna i grupna psihoterapija
 - Korištenje lijekova

- Terapijska zajednica
- Obiteljski pristup liječenju
- Klub liječenih alkoholičara

U Republici Hrvatskoj imamo razvijen niz ustanova u kojima se liječe ovisnici o alkoholu. Najbolje i najdjelotvornije su specijalizirane polikliničke službe za alkoholizam s dnevnom bolnicom, a u Zagrebu su to Psihijatrijska bolnica "Sv. Ivan", Psihijatrijska bolnica "Vrapče" i Klinika za Psihijatriju kliničkog bolničkog centra "Sestara Milosrdnica". Doprinos i veliku ulogu u liječenju alkoholičara imaju i udruge koje u okviru svojih programa nude kvalitetne programe za resocijalizaciju ovisnika, ali i prevenciju ovisnosti.

ZAGREB

Psihijatrijska bolnica "Sv. Ivan"
Jankomir 11. Telefon: 01/ 3430 000.

Psihijatrijska bolnica "Vrapče"
Bolnička cesta 32. Telefon: 01/ 3780 666.

Klinika za Psihijatriju kliničkog bolničkog centra "Sestara Milosrdnica"
Vinogradska cesta 29. Telefon: 01/ 3768 287.

Županijski zavodi za javno zdravstvo - centri za prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti

OSIJEK

Lj. Posavskog 2.
Tel.: 031/ 304 455.

VINKOVCI

Duga ulica 43.
Tel.: 032/ 334 714.

PULA

Sv. Mihovila 2.
Tel.: 052/ 217 501.

ŠIBENIK

Prilaz tvornici 39.
Tel.: 022/ 215 097.

SPLIT

Salonitanska 33, Sv.Kajo – Solin.
Tel.: 021/ 217 979.

DUBROVNIK

Dr. Ante Starčevića 41.
Tel.: 020/ 341 082.

ZADAR

Ravnice bb.
Tel.: 023/ 305 275.

RIJEKA

Kalvarija 8.
Tel.: 051/ 327 160.

Primjer 1. Pismo djeteta majci, polaznici Kluba liječenih alkoholičara.

Draga mama

Draga mama ovu pjesmu pišem samo tebi
da znaš da bi tvoj Tomo umro da nešto ti se desi
Čak i kada si nas tukla
u sebi si plakala
Al` si znala da ćeš u životu uspjet stat na noge s nama
Prije te nisam shvaćao kada si rekla:
"Tomo do 12 da si doma!"
Priznajem slušao te nisam, al da ti nešto kažem odgojila si nas čvrsto i
bojiš nas se pustiti u ove mračne ulice Zagreba.
Bila si alkoholičarka i bila si loša mama al sad si bolja i od samog Boga
U školi mi nikad nije išlo dobro, al si znala da se trudim i to mi je bilo
sveto
Rastavljeni ste ti i tata
što je bolje i od zlata
Ne moram više trpiti poniženja i sram
zato ti puno hvala
Vidimo se tri puta tjedno
a ta tri dana su ti sveto
Takvih mama ima malo
ustala si se iz mrtvih za godinu dana
Daješ nam i kada nemaš
i zato mi se plače
Mama živi nam vječno jer bez tebe ja i braća nismo jedno.
Možda ćeš se smijati kada ćeš čitati,
ali mama mi te volimo i samo nam je to važno!
To što ti ne dam pusu nije da me sram
Davo bi ti pusu svaki dan i ti to znaš.
Mama ti si nam jedno i bez tebe živjeti nije vrijedno!

tvoj Tomo

(nakon godine dana majčine apstinencije)

Primjer 2. Odlomak iz dnevnika apstinentice (Tomina mama)

Moji padovi i usponi

Tek kada sam ostala sama čvrsto sam odlučila da ću nešto napraviti sa sobom. Srediti svoj život i krenuti ispočetka bez alkohola, suza, samosažaljenja.

Voljela sam piti, pili su i moji roditelji. Činilo mi se uredu popiti, da se opustim, razvedrim ili zaboravim sve ružne stvari kojih je bilo jako puno.

Vješto sam prikrivala svoja opijanja sve dok nisam dotakla samo dno.

Prisiljavala sam samu sebe na apstinenciju, ali su pokušaji bili slabi. Počela sam u kratkom vremenu ponovo s pićem. U to vrijeme djeca su bila mala, njih troje te suprug koji je tražio rastavu, samo su pospjeli da se moje samopoštovanje i samopouzdanje izgubi negdje duboko u meni.

Dakle ostala sam sama sa svojom ovisnosti. Tek nakon rastave, isplakanih suza, samokritike skupila sam hrabrosti, priznala sam sebi problem ovisnosti, te uz pomoć socijalne radnice pristala na liječenje. Moja apstinencija traje sedam godina. Postala sam druga osoba, žena koja zna što može i što hoće.

Ne bih postala to što jesam da sve ovo vrijeme nemam veliku podršku svoje sad već odrasle djece.

Njihova vjera u mene dala mi je snagu da apstiniram bez ikakvih kriza. I da tako nastavim.

Naučila sam se boriti kroz život kao jedan roditelj te stvoriti ugodan dom sebi i svojoj djeci.

Zvijezda vodilja mi je rečenica koju je moj sin uvrstio u svojoj pjesmi “Draga mama”, a glasi: “Bila si alkoholičarka, bila si loša mama al` sad si bolja i od samog Boga!”.

I.T.

(sedam godina apstinencije)

Primjer 3. Iskustvo samohrane majke s problemom alkoholizma

Majka sam sedmogodišnjeg djeteta, a ujedno sam i liječena alkoholičarka. Imam 31. godinu i samohrana sam majka. Sada već 5 godina i 5 mjeseci uspješno apstiniram. Moj problem s alkoholizmom je počeo još u srednjoj školi mada to tada nisam shvaćala.

Probudio se kada sam počela raditi kao konobarica jer sam pila alkohol u zavidnim količinama. Moje pijenje se smanjilo trudnoćom. Kada sam bila u 6-tom mjesecu trudnoće, u prometnoj nesreći, poginuo je moj zaručnik, otac

moga djeteta. Kada se rodio moj sin i dok je rastao, problem s alkoholom me počeo sve više smetati i osvještavati. Tada sam pila navečer kada je dijete zaspalo i kada sam ostala sama. Bila je tu piva, pa dvije...tri, četiri... Shvatila sam da imam problem i odlučila sam: Ako moje dijete nema oca neka barem ima normalnu majku! Otišla sam na liječenje, od kojeg je prošlo gotovo pet i pol godina. U tom vremenu je bilo lijepih i ružnih dana, ali se ide naprijed puno ljepše i lakše. To što nemam muža da mi pomogne u mojoj apstinenciji, nije nikakav problem, jer sam pila sama i svojom voljom, a isto tako i apstiniram. Moja najveća podrška je moje dijete i moja obitelj. Od obitelji mi je najviše pomogla sestra koja mi je bila i pratnja u mom liječenju. Još i danas mi je velika pomoć u apstinenciji iako sam ju najviše povrijedila u alkoholizmu. Kao samohrani roditelj imam veću odgovornost prema svojem djetetu i to mi pomaže da ne pijem, jer moje odluke možda nisu u redu, ali su moje odluke trijezne i razumne, a da pijem to ne bih mogla.

Moj samački život je pomogao mom alkoholizmu tako da shvatim da je to bolest koju treba liječiti. Primjećujem da mom sinu fali tata i to jako, a ja ga shvaćam i pokušavam to nekako nadoknaditi. Nekad mi to uspijeva, a nekad ne, jer mu ne mogu fizički zamijeniti oca, ali trudim se emotivno dajući mu više ljubavi i pažnje. Meni to pomaže u apstinenciji, jer ne želim izgubiti nešto tako lijepo. Nije uvijek lijepo, ima i teških trenutaka, kada mi je žao što nema oca da mu neke stvari objasni.

Nekad ne znam kako postupiti, ali se trudim i nadam se da najbolje radim. Moja apstinencija mom djetetu pomaže da shvati da je alkohol veliko zlo ako nemaš granica. On raste u okruženju bez alkohola, što mu može samo pomoći kad odraste da ne pođe mojim putem alkoholizma. Njemu je drago što ne pijem mada se ja i ovako znam jako naljutiti na njega i špotati ga ali on to shvaća i razumije, jer da pijem bilo bih drugačije. Problema uvijek ima i bez alkohola, a s alkoholom su sve veći i ne rješiviji.

Zato ja svaki dan razmišljam o tome kako mi je sad lijepo i kako da ne napravim recidiv, jer to bi me jako rastužilo, ali ne samo i mene nego sina i cijelu obitelj. Zato sam svaki dan zahvalna na svojoj volji i moći nad samom sobom, jer znam da jedno alkoholno piće bi me koštalo apstinencije. Kao samohranom roditelju još mi je lakše apstinirati jer imam veći motiv.

Svakom liječenom alkoholičaru bi trebalo samopouzdanje biti na prvom mjestu pa će se sve ostalo posložiti na svoje mjesto.

M.M.

(pet i pol godina apstinencije)

4.1.2. Ovisnost o drogama

Ovisnost o drogama je stanje (psihičko, katkad fizičko) koje nastupa uslijed međudjelovanja živog organizma i droge. Karakterizirano je promjenom ponašanja, potrebom za uzimanjem droge (trajnom ili povremenom) da bi se postigao psihološki učinak ili uklonile nelagode. Tolerancija može, ali i ne mora postojati. Psihička ovisnost je tip ovisnosti gdje osoba poseže za drogom povremeno ili trajno, kako bi se izazvalo zadovoljstvo ili uklonila nelagodnost. Fizička ovisnost je stanje nastalo nakon duljeg uzimanja droge koje se očituje izrazitim poteškoćama ako se uzimanje droge prekine. Osnovni trendovi zlouporabe droge u svijetu:

1. dob u kojoj mladi prvi put uzimaju drogu spustila se sa razdoblja od 14 – 18 godina na dob 12 godišnjaka
2. zlouporaba droge je sve više u porastu, posebno uporaba heroina i amfetamina
3. intravenska uporaba droga raste uz primjetan porast infekcije virusom HIV-a

Glavni uzroci stvaranja ovisnosti su psihološki i društveni čimbenici: poremećaj osobnosti, poremećeni obiteljski odnosi, pripadnost društvenim skupinama u kojima prevladava uzimanje droge, kao i laka dostupnost droge. Poremećeni obiteljski odnosi stvaraju plodno tlo da se mladi čovjek okrene krivim identifikacijskim modelima. Sređeni i stabilni obiteljski odnosi daju mladoj osobi osjećaj sigurnosti tijekom adolescentnog razdoblja. Neki uzroke širenja zlouporabe droga pokušavaju naći u sveopćoj krizi društva. Zlouporaba droga je vrlo ozbiljan društveni i medicinski problem koji danas obuhvaća ponajprije djecu i omladinu i dovodi do teškog oštećenja zdravlja.

Razlozi uzimanja sredstava ovisnosti:

- ublažavanje anksioznosti, napetosti i depresije i bijeg od osobnih problema,
- traganje za samopouzdanjem, za raznim iskustvima i za smislom života. Kult iskustva uključujući estetiku i umjetničke kreacije, seks, “iskonske” i “iskrene” interpersonalne odnose, težnju za osjećajem “pripadnosti”,

- pobuna ili očajanje prema ortodoksnim društvenim vrijednostima i dobrima,
- strah da se nešto ne izgubi i konformizam prema vlastitoj društvenoj podskupini,
- radost, razbibriga, uzbuđenja i znatiželja.

Liječenje od ovisnosti provodi se multidisciplinarno uz uvjet da ovisnik na njega dobrovoljno pristane. U prvoj fazi liječenja, u okviru zdravstvene ustanove, provodi se detoksikacija i usporedno se rješavaju i ublažavaju apstinencijske smetnje.

U slijedećoj fazi liječenja provode se mjere koje pomažu održavanje apstinencije. Izvanbolnički programi, u smislu obiteljske terapije, savjetovanja, individualne i grupne terapije, kombiniran s detoksikacijom, terapijskom zajednicom, supstitucijskom terapijom i drugim terapijama, daje dobre rezultate. Grupa samopomoći, uzajamne pomoći i grupe samopomoći roditelja također imaju važno mjesto i ulogu u liječenju i rehabilitaciji ovisnika. U terapijskom smislu, kompleksni postupak obuhvaća sve oblike zdravstvenog i socijalnog liječenja: izvanbolničko, polubolničko, parcijalno i bolničko liječenje, terapijsku zajednicu, individualnu i grupnu psihoterapiju, radno i glazbeno liječenje, socioterapiju, organizacije samopomoći. Kompleksno liječenje je vrlo intenzivno i prožima život pojedinca i njegove obitelji.

4.1.3. Ovisnost o duhanu

Ovisnost o duhanu je jedna od najrasprostranjenijih ovisnosti današnjice. Psihološka ovisnost javlja se navikavanjem. Osoba ponavlja pojedino ponašanje (pušenje) koje izaziva ugodu. Fizička ovisnost - nikotin djeluje na vegetativni živčani sustav i ugrađuje se u metabolizam. Oduzme li se duhan, može doći i do apstinencijskih sindroma poput pada tlaka, vrtoglavice, nemira i probavnih smetnji.

Smatra se da 1/3 svjetskog stanovništva puši. U Hrvatskoj oko 50% odraslih muškaraca i 25% žena puši. Bez obzira na dokazane štetne učinke pušenja, šira se društvena zajednica do sada nije primjereno borila protiv ove ovisnosti. Razlog tome je što ovisnost o duhanu nema razarajući učinak na socijalno

funkcioniranje pojedinca. Pušenje je društveno prihvatljivo jer ne izaziva akutne psihičke poteškoće kao druga sredstva ovisnosti, ne uzrokuje asocijalne i antisocijalne oblike ponašanja, ne dovodi do teških poremećaja u obitelji, društvu i na radnom mjestu.

Kronično djelovanje duhana se očituje u povećanom riziku od raka pluća i mnogih drugih tumora, kroničnog bronhitisa, te je povećan rizik od kardiovaskularnih bolesti. Naglašava se i štetnost pasivnog pušenja.

U tretmanu odvikavanja od pušenja koristi se hipnoza i razni psihofarmaci te razne psihoterapijske metode. U borbi za suzbijanje pušenja najvažnija je primjena brojnih edukativnih programa kroz sve vidove medija i razni zakonski postupci sa ciljem ograničavanja i suzbijanja pušenja.

4.2. Obitelj i ovisničko ponašanje

Uska povezanost postoji između roditeljske ovisnosti i delikventnog ponašanja djece. Odnos između roditelja i djece je ono što ima najznačajniju ulogu u ponašanju mladih kako u započinjanju tako i u eksperimentiranju s konzumiranjem duhan, alkohola i psihoaktivnih sredstava¹²⁰. Istraživanja su pokazala da je razvod roditelja povezan sa smanjenom bliskošću između roditelja i djece¹²¹, smanjenom razinom podrške i kontrole roditelja¹²², povećanim razinama depresivnog raspoloženja¹²³, češćim društveno neprihvatljivijim ponašanjem djece¹²⁴ i s učestalijom uporabom sredstava ovisnosti, kako u djetinjstvu, tako i u odrasloj dobi¹²⁵.

Interakcije unutar obitelji utječu na ponašanje djece: obitelj kao socijalna jedinica primarno je odgovorna za modeliranje ponašanja u komunikaciji i učenja socijalnih vještina; interakcija unutar obitelji može stvoriti osnovu za zlouporabu, ali i otpornost na psihoaktivna sredstva¹²⁶.

Pokazalo se da kvaliteta obiteljskog života značajno utječe na ponašanje mladih u vezi s drogama¹²⁷. Unutar obitelji pojedinac internalizira različite norme i vrijednosti te usvaja socijalne vještine i oblike ponašanja koji mu omogućuju integraciju u društvenu okolinu. Hawkins (1992, prema Bahr, 1998) navodi četiri osnovne obiteljske karakteristike koje povećavaju vjerojatnost zloupotrebe droga kod adolescenata – niska razina privrženosti, nekonzistentni disciplinski

postupci, obiteljski konflikti te permisivni stavovi i ponašanja roditelja vezana uz konzumaciju alkohola i droga. Mala je vjerojatnost da će se djeca, koja žive s roditeljima koji su nedosljedni i neučinkoviti u odgoju, identificirati s njima i prihvatiti njihove vrijednosti i standarde. U pravilu, takva se djeca identificiraju s drugom djecom koja imaju slične probleme u obitelji te tada utječu jedni na druge pri eksperimentiranju s drogama¹²⁸.

Način i kvaliteta komunikacije unutar obitelji određena je učestalošću interakcije roditelj – dijete, no može biti određena i članom obitelji s kojim je dijete najčešće u interakciji. Stafford i Dainton (1995) utvrdili su da očevi usmjeravaju razgovore na specifična područja (razgovor o sportu, aktualnim društvenim temama) i više su usredotočeni na pravila, školski uspjeh i operativne zadatke djece (primjerice, kućanske poslove). Neke su studije pokazale da očevi provode vrlo malo vremena u komunikaciji sa svojom djecom tijekom djetinjstva i adolescencije¹²⁹, dok su druge pokazale povezanost između očevih stavova o konzumiranju psihoaktivnih sredstava i stavova i ponašanja djece¹³⁰.

Majke puno češće razgovaraju sa svojom djecom i o puno više različitih tema nego što to čine očevi¹³¹. Pipp i sur. (1985) smatraju da se adolescenti osjećaju privrženiji i bliži majkama nego očevima. Općenito je potvrđeno da je kvalitetna komunikacija s majkama povezana s manje rizičnim ponašanjima djece¹³².

Na temelju longitudinalne studije koju su proveli 1988. godine, Block i Block zaključuju kako ovisnici u odnosu na neovisnike, svoje majke u većoj mjeri vide kao agresivne, nespontane i pretjerano kritične. Barry (1974) navodi da su majke ovisnika znatno nezrelije, a očevi više odbijajući nego što je to slučaj kod neovisnika. Također, ovisnici oba roditelja procjenjuju agresivnijima od neovisnika (sve prema Campo i Rohner 1992). U istraživanju Galića i sur. (2001) cjelovitost primarne obitelji nije se pokazala kao relevantni faktor zloupotrebe droga kod adolescenata. Isti nalaz dobila je i Glavak (1998) ispitujući razlike u obiteljskoj strukturi ovisnika i neovisnika adolescentne dobi. U inozemstvu, mladi devijantnog ponašanja, pogotovo ovisnici, puno češće žive izvan obitelji, s drugim ovisnicima, partnerom ili čak na ulici¹³³. U našoj zemlji još uvijek prevladava tradicionalno ustrojstvo obitelji, a mladi sve kasnije napuštaju roditeljski dom. Kurdek i Sinclair (1988, prema Lacković – Grgin,

1994) navode kako prilagođavanje adolescenata nije povezano sa strukturom obitelji nego s konfliktima, odnosno dimenzijom interpersonalnih odnosa u obitelji. Navedeni autori zaključuju kako su interpersonalni odnosi u obitelji znatno bolji pokazatelji prilagodbe adolescenata nego struktura obitelji sama po sebi.

Odvojenost od oca ili majke, pa i od obitelji u cjelini, manje je štetna od loše atmosfere koja može ostaviti trajne posljedice na razvoj pojedinca¹³⁴. Dodatni argument u prilog navedenim nalazima daju i rezultati istraživanja (Glavak, 1998) koji potvrđuju da se bračni status roditelja ovisnika ne razlikuje značajno od bračnog statusa roditelja neovisnika.

Odnosi u obitelji igraju vrlo važnu ulogu u razvoju ovisnosti kod pojedinca. Doživljavanjem roditeljske ljubavi u prvim godinama života i stjecanjem povjerenja u okolinu dijete razvija osjećaj sigurnosti, formira se u uravnoteženu osobu koja će se moći othrvati drogi i drugim sredstvima ovisnosti.

Upravo sređeni i zajednički život u obitelji omogućava djetetu da se odupre drogi. Roditelji u radu sa svojim djetetom, naravno, pravilnim odgojem pod kojim podrazumijevamo onaj bez upotrebe prijetnje i kazni, osiguravaju svoje dijete da ne posegne za drogom.

Cilj pedagoških nastojanja odgoja trebao bi biti izgradnja uravnotežene mlade osobe koja će razumno i trijezno znati prevladati strah i teške situacije, a neće postati šokirana, očajna, bespomoćna i u takvom raspoloženju sklona bijegu u drogu. Upravo bi se cilj pedagoškog nastojanja trebao izgrađivati na sposobnosti za prevladavanje straha. To znači naučiti pojedinca kako prevladati sukob, a pritom se ne izdvajati iz društvene okoline. U obitelji je potrebno uvježbavati duševne i društvene sposobnosti, npr. prevladavanje napetosti, razvijanje dobrih odnosa prema drugima, slobodno izražavanje osjećaja i riječi. Djeca se trebaju uvijek sigurno i dobro osjećati u obitelji, slobodno izražavati svoja mišljenja i stavove, kao i ravnopravno sudjelovati u razgovorima.

U odgoju djece roditelji bi se vrlo često trebali zapitati: Koja ponašanja sam koristim i kojim ponašanjima dajem primjer djetetu? (više od tome u poglavlju: *Prevenција poremećaja u ponašanju*). Konzumiram li redovito alkoholna pića ili druga sredstva ovisnosti, podržavam li i izražavam stavove za konzumaciju ili imam stav da je to štetno i opasno? To su neka pitanja koja si i sami možemo i trebamo postaviti i iskreno na njih odgovoriti.

Za kvalitetno roditeljstvo, bilo ono od roditelja koji žive u bračnoj zajednici ili se radi o samohranim roditeljima, a koje je usmjereno na prevenciju razvoja ovisnosti kod djece, važno je stalno ulaganje u roditeljstvo, jer je roditeljstvo cjeloživotni proces. Roditelj treba kontinuirano uočavati potrebe i interese djeteta te mu omogućiti zadovoljenje kao i razvoj izgrađivanja osobnog sustava vrijednosti, osobnih stavova koji će biti jasni kada su u pitanju konzumacija alkohola, narkotičkih sredstava, ali i razvijanja ovisnosti.

Roditeljstvo se treba usmjeriti na dva područja: jedno je područje izgradnja sigurne, samosvjesne, samopouz dane, neovisne, prilagođene i snažne osobnosti djeteta. Drugo područje je izgradnja poželjnog stava prema psihoaktivnim sredstvima pri čemu postoji stupnjevanje selektivnog stava od ograničene tolerancije do averzije prema psihoaktivnim sredstvima.

4.2.1. Ovisnosti djece i mladi

Djeca i mladež predstavljaju rizičnu skupinu za razvoj alkoholizma. Razlozi tome su brojni. Kao što je već navedeno, dobna granica prvih opijanja kod djece je vrlo niska. Istraživanja provedena među mladima srednjih škola Grada Zagreba 2001. godine i 2005. godine, ukazuju da se može uočiti blagi porast broja onih koji su konzumirali alkohol barem jednom u životu¹³⁵. Najznačajnije promjene vidljive su u kategoriji "konzumirao alkohol više puta u zadnjih mjesec dana", posebno kod učenika drugih i četvrtih razreda srednjih škola, gdje je vidljivo zamjetno povećanje u odnosu na 2001. godinu¹³⁶. Daljnji razlozi su pozitivan stav prema pijenju alkoholnih pića kod mladih ljudi, jer vjeruju da se mogu dobro zabaviti samo uz alkohol.

Mladež najčešće konzumira alkohol uslijed problema kao što su nesretne ljubavi, problemi u obitelji, loše ocjene i dr. Porast ovisnosti među adolescentima obično se pripisuje karakteristikama obiteljskog okruženja, školskog sustava i šire društvene zajednice. U našim uvjetima, navedenim rizičnim čimbenicima, možemo pridodati i psihosocijalne posljedice ratnih zbivanja, nezaposlenost, promjene u obiteljskoj strukturi i sustavu vrijednosti te neispunjena očekivanja mladih ljudi¹³⁷.

Veličina problema alkoholizma kod mladih je u tome što oni koji su razvili simptome ovisnosti teško razumiju i prihvaćaju svoju apstinenciju te se sporo privikavaju na život bez alkohola. Teško prihvaćaju činjenicu da su već sa 18, 20 godina mogli postati ovisnici, iz kojeg razloga kod mladih apstinencija

traje vrlo kratko te su vrlo česti recidivi kao i potreba za odlaskom na ponovno liječenje. Dodatno kompliciranje problematike ovisnosti prisutno je kod one djece koja nemaju mogućnost pozitivno se identificirati s roditeljem koji je alkoholičar te imaju osjećaj srama i manje vrijednosti pred prijateljima, jer roditelj pije te imaju osjećaj društvene i materijalne nesigurnosti. Podaci govore da sinovi očeva alkoholičara imaju četiri puta veći rizik za razvoj alkoholizma nego sinovi nealkoholičara¹³⁸.

Nameće se pitanje kako pomoći mladima. Odgovor se krije u odgoju, komunikacijskim vještinama roditelja i djece, a zatim i učenju socijalnih vještina i konstruktivnom i kreativnom suočavanju s emocionalnim problemima. Kod mladih je potrebno što je moguće duže odgoditi dobnu granicu prvog susreta s bilo kojim sredstvom ovisnosti, jer što je dobna granica prvog susreta sa sredstvima ovisnosti niža, rizik za razvoj ovisnosti je veći.

U rizične skupine pripadaju djeca i mladi kad je u pitanju razvoj alkoholizma. Kako smo već naveli, dobna granica je vrlo niska kada se počinje s prvim pijenjem alkoholnih pića, stoga mladi postaju ugrožena skupina kada počinju piti između 10. - 12. godine života. Kako se vrlo rano navikavaju se na pijenje alkoholnih pića sa 13. - 14. godina života, tako neki već do punoljetnosti razviju ovisnost o alkoholu.

Najčešći razlozi pijenja kod mladih:

- Uslijed problema (nesretnih ljubavi, problema u obitelji, loših ocjena...) pribjegavaju pijenju alkohola jer društvo (roditelji, filmovi, pjesme...) nameće “obrazac opijanja” kao način “utapanja” tuge;
- Mladi koji su razvili simptome ovisnosti teško razumiju i prihvaćaju svoju apstinenciju te se sporo privikavaju na život bez alkohola.
- Ne mogu se pozitivno identificirati s roditeljem koji je alkoholičar;
- Imaju osjećaj srama i manje vrijednosti pred prijateljima;
- Imaju osjećaj društvene i materijalne nesigurnosti.

4.3. Prevencija ovisnosti

U novije vrijeme, upravo kada se govori o problemu ovisnosti, sve više se pažnje posvećuje prevenciji. Prevencija je najdjelotvorniji i najkvalitetniji pristup u borbi protiv ovisnosti jer sprječava samu pojavu ovisnosti¹³⁹.

Prevenciju možemo podijeliti na tri različite razine:

Primarna prevencija koja obuhvaća sve one pristupe, metode, tehnike i postupke koji onemogućuju pojavu određenog problema ili pojave uspostavljanjem takvih općih standarda življenja i odnosa koji osiguravaju zadovoljavanje bitnih potreba populacije. Primarna prevencija je najvažnija te se provodi prvenstveno u obitelji. Metode koje se primjenjuju osiguravaju da do bolesti, odnosno ovisnosti, nikada niti ne dođe. Temelji se na korištenju raspoloživih resursa za vlastiti rast, razvoj, napredak i unapređenje kvalitete života i života okoline: obitelji, radnog i šireg društvenog okvira.

Sekundarna prevencija je usmjerena na zaustavljanje razvoja ovisnosti do koje je dolazi uporabom sredstava ovisnosti, a **tercijarna prevencija** se odnosi na ograničavanje daljnjeg širenja već poodmakle bolesti, saniranje posljedica i osiguravanje odgovarajućih medicinskih, socijalnih, materijalnih uvjeta potrebnih za zbrinjavanje već, najčešće, psihički, fizički i emocionalno destruiranog bolesnika.

Primarna prevencija je najbolji (najsigurniji, najdjelotvorniji i najjeftiniji) oblik prevencije jer štiti osobu od štetnih stvari i izbjegavaju se štetne posljedice. Primarna prevencija provodi se prvenstveno u obitelji i to najčešće kod djece, a usmjerena je na tri područja: **Prvo područje** je održavanje kvalitetnih (osjećajnih) odnosa i opće psihološke klime u obitelji. Odnosi u obitelji trebaju biti takvi koji će omogućiti stupanj kakvoće života, koji je dovoljan da osigura djetetu postizanje višeg stupnja zdravlja koji se odnosi na postizanje blagostanja u socijalnoj, ali i duhovnoj dimenziji pojedinca. Ovaj možda, na prvi pogled pretenciozan cilj doseže svaku obitelj, uključujući i onu s manjim materijalnim mogućnostima u kojoj se roditelji međusobno vole, poštuju, pomažu, svakidašnjicu čine ljepšom, veselijom. U obitelji u kojoj se članovi međusobno nagrađuju najvrednijim i najdragocjenijim darovima - ljubavlju, pažnjom, povjerenjem, najčešće nema ovisnosti, a niti straha od njenog pojavljivanja. Upravo takve obitelji su sigurna oaza u koju neće prodrijeti psihoaktivna sredstva, niti jedna ovisnost.

Drugo područje naziva se još i "psihološko cjepivo", a njime će se na duže vrijeme kod djeteta uspostaviti takav cjelokupni odnos prema psihoaktivnim tvarima da ga ove neće privlačiti ili će ono na njih reagirati burnim odbijanjem.

Time će dijete biti dvostruko osigurano, jer uz to što neće trebati nikakav umjetni dodatak, ono neće doći u situaciju da pod utjecajem okoline počne s eksperimentiranjem koje je sudbonosno kada je riječ o drogi. Poruke koje dijete dobiva od svojih roditelja trebaju biti jasne, iskrene, ne smiju biti suprotnog značenja, ne smiju strašiti, već trebaju biti sukladne ponašanjima roditelja, pazeći pri tome na verbalne i neverbalne poruke.

Primarna prevencija podrazumijeva i raščišćavanje osobnog odnosa prema ovisnostima o duhanu, alkoholu, drogama, tabletama, kockanju, internetu... Rad na sebi, upoznavanje sebe i partnera, rješavanje kriznih i konfliktnih situacija doprinosi kvaliteti odnosa u obitelji iz koje onda neće izaći ovisnik.

U **treće područje** djelovanja u primarnoj prevenciji ovisnosti pripada dodatno informiranje i učvršćivanje negativnog stava djeteta prema sredstvima koja izazivaju ovisnost. Tu se učvršćuje i jača ono što se postiglo u prva dva područja djelovanja. Djetetu informiranost pomaže kao sredstvo afirmacije među nedovoljno informiranima, najčešće onima koji su već konzumenti droga¹⁴⁰.

Prema Branici, prevenciju (sprječavanje) uporabe droge potrebno je početi u djetinjstvu, u školskom uzrastu, pa čak i prije. Potrebno je provoditi zdravstveno prosvjećivanje trudnica, majki i očeva. Ono mora motivirati da se nešto učini za dijete. Isto vrijedi za vrtić i školu. Branica smatra da je prevencija ovisnosti zadatak roditelja, škole, zakonodavstva, policije, informiranja i prosvjećivanja. Odnosi u obitelji uvelike igraju ulogu u razvoju ovisnosti kod pojedinca. Doživljavanjem roditeljske ljubavi u prvim godinama života i stjecanjem povjerenja u okolinu dijete razvija osjećaj sigurnosti, formira se u uravnoteženu osobu koja će se moći othrvati drogi. Upravo sređeni i zajednički život u obitelji omogućava djetetu da se odupre drogi. Roditelji u radu sa svojim djetetom, naravno, pravilnim radom pod kojim razumijevamo onaj bez upotrebe prijetnje i kazni, osiguravaju svoje dijete da ne posegne za drogom.

Roditelji provode primarnu prevenciju ovisnosti kroz zdravu i otvorenu komunikaciju. Putem razgovora potiče se dijete na razvijanje osobnih stavova prema psihoaktivnim sredstvima i alkoholu, ali i ovisnosti koja proizlazi iz konzumacije. Roditelji svome djetetu trebaju omogućiti da bez straha kaže roditeljima da je konzumirao neko od psihoaktivnih sredstava ili alkohol. Upravo

kod tih otvorenih i zdravih odnosa djeteta i roditelja, roditelj treba prihvatiti trenutnu situaciju te s djetetom o tome otvoreno razgovarati. U toj situaciji potrebno je djetetu dopustiti i omogućiti da iznese svoje mišljenje, osjećaje i stavove o konzumiranju sredstva, ali i posljedicama koje su se dogodile ili koje bi se mogle dogoditi. Roditelj se u tom trenutku treba suzdržati od osuđivanja djeteta zbog toga što je napravilo i time kod djeteta razviti osjećaj povjerenja u roditelje i sigurnosti koje u svakom trenutku može dobiti od roditelja.

Često se oslanjamo na druge (školu, liječnike, crkvu) kao meritorne za provođenje prevencije ovisnosti kod djece, a zaboravljamo da najdjelotvornija prevencija ovisnosti upravo dolazi od samih roditelja. Svaki roditelj, uključujući i samohrani, najviše može napraviti za prevenciju ovisnosti kod sebe i svoje djece primjenjujući nove oblike ponašanja kako što su:

- ne konzumirati duhan, alkohol ili droge
- kvalitetno provoditi vrijeme s djetetom (ne smiju zaboraviti da su upravo oni model i uzor uspješnih osoba svojoj djeci)
- kada se radi o samohranim roditeljima, neophodno je djetetu omogućiti kontakte s drugim roditeljem - ako je ikako moguće, jer djetetu nedostaje drugi roditelj za identifikaciju ili učenje komunikacije i izgradnje odnosa sa suprotnim spolom
- održati dobre odnose s bivšim partnerom, posebno o pitanjima vezanim za djecu kako dijete ne bi imalo priliku nešto napraviti kod drugog roditelja što inače ne bi smjelo
- znati prepoznati potrebe i želje djece i time isključiti mogućnost projiciranja osobnih želja na djecu (može se, primjerice, dogoditi da roditelji pretjeraju sa športskim ili kulturnim aktivnostima djece).

Problem ovisnosti je problem koji sve više zahvaća mlađe naraštaje. Cjelokupno društvo ne može biti efikasniji i djelotvorniji lijek i preventivna metoda u sprječavanju razvoja ovisnosti kod djeteta od njegove primarne obitelji, odnosno roditelja. Ponekad nije jednostavno odgajati djecu, ali roditelj uvijek treba računati da će i on i dijete profitirati ukoliko ulaže i stvara kvalitetan međusoban odnos s djecom. No, to nije lako te treba ulagati u sebe, educirati se, o čemu danas postoje mnoge knjige, škole za roditelje te savjetovališta.

Škola za roditelje

Plavi telefon

Ilica 36, Zagreb. Telefon: 01/4833 888.

Hrabri telefon

Argentinska 2, Zagreb. Telefon: 01/ 3793 000.

Savjetovalište

Služba za prevenciju ovisnosti

Park prijateljstva 1, Zagreb. Telefon: 01/3830 066.

Savjetovalište za mlade, Odsjek za prevenciju ovisnosti

Ulica Fiorella la Guardie 23, Rijeka. Telefon: 051/ 335 920.

5. Civilno društvo i jednoroditeljske obitelji

Jednoroditeljske obitelji imaju potrebu u javnosti iznijeti svoje probleme s kojima se svakodnevno susreću (rješavanje problema uzdržavanja, stambena pitanja nakon razvoda bračnih partnera i smrti supružnika, komunikacijski problemi s bivšim bračnim partnerom i njegovom obitelji, metode odgoja zajedničke djece), ali ne žele dobiti status slabih, neuspješnih, nemarnih roditelja kojima upravlja osveta. Istovremeno, potrebno je voditi računa o posebnim potrebama i zahtjevima jednoroditeljskih obitelji koje su nastale smrću bračnog druga koje su drukčije od jednoroditeljskih obitelji nastalih razvodom braka, a reakcije okoline (političke, kulturne, intelektualne) često pozitivnije i podržavajuće.

Polazeći od specifičnih potreba jednoroditeljskih obitelji, stvarnost pokazuje nužnost društvenog angažmana, sudjelovanja u javnosti kako bi se utjecalo na društvene procese i odlučivanje. Kritičko preispitivanje dosadašnjeg načina rada, podrška svih dionika, solidarnost članova međusobno i s drugim interesnim i srodnim grupama, određivanje zajedničkih interesa koji su uvijek iznad osobnih i koji su transparentni i nedvosmisleni, određivanje zajedničkih strategija i osnivanje koalicija i partnerstava s drugim - državnim, neprofitnim, lokalnim, privatnim sektorom, omogućuje unapređenje kvalitete života jednoroditeljskih obitelji i otvara nove poglede koji su bolji za širu društvenu zajednicu.

Civilno društvo predstavlja širok okvir u kojem se samohrani roditelji mogu angažirati kako bi unaprijedili kvalitetu vlastitog života, odnosno života svoje djece. Bežovan¹⁴¹ definira civilno društvo kao "područje institucija, organizacija, mreža i pojedinaca (i njihovih vrednota) smještenih između obitelji, države i tržišta, povezanih nizom civilnih pravila koja zajedno dijele, a u koje se ljudi dobrovoljno udružuju radi zagovaranja općih interesa". Pojam organizacije civilnog društva podrazumijeva udruge, zaklade i fundacije, privatne ustanove i sindikate (Bežovan, 2004)¹⁴². Svoju angažiranost u civilnom društvu jednoroditeljske obitelji mogu izraziti putem sudjelovanja u radu ili osnivanju udruga koje su najbrojnija vrsta organizacija civilnoga društva u Hrvatskoj.

Sudjelovanjem u radu udruga, samohrani roditelji dobivaju priliku postaviti vlastite prioritete te mogu izravno utjecati na mijenjanje politika i prioriteta javnog sektora u skladu s vlastitim potrebama.

Udruga, u smislu Zakona o udrugama¹⁴³, je “svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba, koje se, radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za zaštitu ljudskih prava i sloboda, te ekološka, humanitarna, informacijska, kulturna, nacionalna, pronatalitetna, prosvjetna, socijalna, strukovna, športska, tehnička, zdravstvena, znanstvena ili druga uvjerenja i ciljeve, a bez namjere stjecanja dobiti, podvrgavaju pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje toga oblika udruživanja”. Udruga može zadovoljavati potrebe svojih članova ili obavljati djelatnosti od javnog interesa (za opće, javno dobro). S jedne strane, općekorisnost se realizira u samoj djelatnosti, a s druge i u preuzimanju obavljanja onih djelatnosti koje bi morala obavljati središnja ili lokalna vlast¹⁴⁴. Država je osigurala posebnu pomoć registriranim udrugama koje obavljaju poslove od općeg interesa, putem javnih natječaja.

Osnovati udruhu mogu najmanje tri osnivača - poslovno sposobne fizičke ili pravne osobe. Kako bi udruha mogla steći svojstvo pravne osobe, potrebno je izvršiti upis u Registar udruga Republike Hrvatske koji se vodi u elektroničkom obliku, jedinstveno za sve udruge u Hrvatskoj¹⁴⁵.

5.1. Postupak osnivanja udruge

Kako počinjete?

Kada osnivači odluče osnovati udruhu, na temelju dobro promišljenog plana rada, moraju sazvati Osnivačku skupštinu. Na toj Skupštini će osnivači reći svoje planove ostalim članovima te predložiti plan i program rada udruge te usvojiti obvezne dokumente.

Kamo dalje?

Upis se vrši podnošenjem Zahtjeva za upis u Registar udruga pri nadležnom tijelu državne uprave, prema sjedištu udruge, s obzirom da Registar udruga vode uredi državne uprave u jedinicama područne (regionalne) samouprave i Gradski ured za opću upravu Grada Zagreba.

Procedura?

Zahtjev za upis u Registar udruga podnosi se na propisanom obrascu u dva primjerka, (može se kupiti u Narodnim novinama ili naći na Internetu: *Obrazac broj 1- Zahtjev za upis u Registar udruga Republike Hrvatske*), a uz njega priložiti:

- Zapisnik o radu i odlukama osnivačke skupštine,
- Odluku o pokretanju postupka za upis u Registar udruga,
- Statut (*u dva primjerka*),
- Popis osnivača i osoba ovlaštenih za zastupanje (*na propisanom obrascu: Obrazac broj 2 - Popis osnivača i osoba ovlaštenih za zastupanje udruge*),
- Preslike osobnih iskaznica osnivača i osoba ovlaštenih za zastupanje udruge,
- *Ako udrugu osniva pravna osoba*: Preslika izvoda iz sudskog ili drugog registra za pravnu osobu i preslika osobne iskaznice za njenog predstavnika u udruzi,
- Suglasnost ili odobrenje nadležnog tijela državne uprave za obavljanje određene djelatnosti (samo ako je to propisano posebnim zakonom kao uvjet za upis udruge).

Zahtjev za upis u Registar udruga mora se podnijeti u roku od tri mjeseca od dana donošenja odluke o pokretanju postupka za upis udruge te je u ime osnivača podnosi osoba ovlaštena za zastupanje udruge.

O upisu udruge donosi se rješenje u roku od trideset dana od dana predaje urednog zahtjeva za upis, osim u slučaju nepotpunog zahtjeva ili neusklađenog statuta sa zakonom, kada nadležno tijelo podnositelju zahtjeva zaključkom određuje rok od petnaest do trideset dana za dostavu dopune zahtjeva odnosno usklađenog statuta.

Koji dokumenti se dobivaju od nadležnog tijela?

- *rješenje o upisu* – treba ga čuvati i načiniti puno preslika jer trebaju za javljanja na natječaje,
- *ovjereni statut*, kao temeljni opći akt kojeg je donijela Osnivačka skupština, a u skladu s kojim moraju biti i ostali opći akti te djelovanje udruge.

Udrugom upravljaju članovi neposredno ili putem svojih izabranih predstavnika u tijelima udruge, na način propisan statutom, s tim da unutarnji ustroj udruge mora biti zasnovan na načelima demokratskog zastupanja i demokratskog očitovanja volje članova.

Udrugu može zastupati jedna ili više fizičkih osoba koje su na tu dužnost imenovane od strane ovlaštenog tijela, sukladno statutu udruge.

Također, osoba ovlaštena za zastupanje dužna je nadležnom uredu državne uprave podnijeti zahtjev za upis promjena u Registar udruga koje se odnose na: *statut, naziv, adresu sjedišta (ulica i kućni broj), izbor osoba ovlaštenih za zastupanje i prestanak udruge*, a u pravnom prometu udruga ne smije postupati niti rabiti podatke o promjenama prije nego što su upisani u Registar udruga. O žalbama protiv rješenja ureda državne uprave odlučuje Središnji državni ured za upravu.

Udruga se može registrirati i kao *humanitarna*, pri ministarstvu nadležnom za poslove socijalne skrbi (sada je to Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi). Time organizacija može pružati humanitarnu pomoć, sukladno statutu organizacije. Pod humanitarnom pomoći, u smislu Zakona o humanitarnoj pomoći¹⁴⁶, razumijevaju se *prikupljena materijalna i financijska dobra, stručna i laička psihosocijalna pomoć* (psihološka pomoć i pomoć u socijalnoj prilagodbi) te *usluge namijenjene socijalno ugroženim osobama* prema posebnim propisima, *žrtvama prirodnih i drugih katastrofa* kao i osobama čiji *prihod ne prelazi razinu nacionalnog praga siromaštva*. Humanitarna pomoć za korisnika mora biti *besplatna*.

Tako, primjerice, udruga samohranih roditelja dobiva legitimitet za organiziranje humanitarne akcije u svrhu prikupljanja pomoći za socijalno ugrožene članove, ili može otvoriti vrtić koji bi bio besplatan korisnicima, a koji bi se financirao iz donacija. Humanitarne organizacije imaju povlastice koje “klasične” udruge nemaju. Ako se udruga ne registrira kao humanitarna ili imamo neformalnu organizaciju/građansku inicijativu/klub, može se povremeno pružati humanitarna pomoć u obliku materijalnih dobara, bez suglasnosti nadležnog ministarstva, ako se o tome prethodno obavijesti ministarstvo. Udruga tada ne uživa status humanitarne organizacije prema navedenom Zakonu.

Gotovi obrasci koji se mogu naći na Internetu <http://www.uprava.hr>:

- Zahtjev za upis u registar udruga Republike Hrvatske,
- Popis osnivača i osoba ovlaštenih za zastupanje udruge,
- Zahtjev za upis promjena u registar udruga Republike Hrvatske te
- Ogladni statut.

Udruge jednoroditeljskih obitelji u Zagrebu, Splitu, Osijeku i Karlovcu.

Udruga jednoroditeljskih obitelji Hrvatske

Ozaljska 93/II, 10000 Zagreb.

E-mail: udruga_jednoroditeljskih.obite@xnet.hr.

Telefon: 01/3697 025.

Udruga S.R.C.E.

Kraj Sv. Marije 1, 21000 Split.

Telefon: 021/345 909.

Udruga rastavljenih i osamljenih - URIO

Svete Ane 51, 31000 Osijek.

Mobitel: 098/178 1766.

Udruga samohranih roditelja "Nada"

Mlinska 38, 31000 Osijek.

Telefon/faks: 031/377 734, 031/377 735, mobitel: 091/7371 528.

Udruga samohranih roditelja Karlovačke županije

Dr. Milana Nemičića 8, 47000 Karlovac.

Telefon: 047/411 446, mobitel: 098/1353 726.

5.2. Komuniciranje s javnošću

Udruge samohranih roditelja ili udruge koje se bave problemima samohranih roditelja trebaju izgrađenu medijsku potporu za ostvarivanje svojih ciljeva, a ona se može ostvariti povećanjem vidljivosti organizacije i senzibilizacijom za probleme kojima se ona bavi. Odnosi s javnošću u neprofitnim organizacijama obuhvaćaju širok spektar usluga, ali same organizacije često nemaju dovoljno sredstava za angažiranje profesionalaca koji se bave poslovima odnosa s javnošću te su prepuštene na jednostavne, nestrukturirane "ad hoc" kampanje.

“Odnosi s javnošću su funkcija upravljanja koja uspostavlja i održava uzajamno korisne odnose između organizacija i različitih javnosti o kojima ovisi njezin uspjeh ili neuspjeh”¹⁴⁷.

Odnosi s javnošću u većini neprofitnih organizacija nastoje¹⁴⁸:

1. steći potporu za misiju organizacije,
2. razviti komunikacijske kanale s javnostima kojima organizacija služi,
3. stvoriti i održavati klimu za prikupljanje sredstava,
4. potaknuti razvoj i opstanak javne politike koja bi bila naklonjena organizaciji i njezinoj misiji,
5. informirati i motivirati ključne organizacijske javnosti (kao što su radnici, volonteri, značajne osobe iz zajednice) da se posvete i ciljevima organizacije te da ih produktivno podupru.

Mediji su kanali komunikacije koje koristimo za prenošenje poruka, a koji su najdjelotvorniji za nastojanje da pristupimo javnostima i steknemo njihovu naklonost. To mogu biti:

- sastanci “licem u lice”,
- plakati, leci, brošure,
- televizijske ili radio emisije,
- vlastite web stranice ili članci u posjećenim web stranicama,
- reklame (televizijske, radijske, na otvorenom prostoru),
- potpisivanje peticija,
- skupovi na otvorenom prostoru,
- javni protesti,
- debate, tribine, okrugli stolovi,
- politički forumi,
- pisma značajnih osobama (političarima - saborskim zastupnicima, poznatim osobama iz znanosti, obrazovanja, kulture),
- dani otvorenih vrata organizacije u kojima upoznajemo širu javnost sa svojim konkretnim projektima,
- priopćenja za javnost,
- konferencije za medije.

Najznačajniji komunikacijski kanal su mediji, a rad s medijima zahtijeva poznavanje nekih pravila¹⁴⁹:

- (a) govoriti otvoreno,
- (b) biti na usluzi,

- (c) ne moliti i kritizirati,
- (d) ne tražiti da se priča zataji,
- (e) ne pretjerivati s količinom informacija.

Govoriti otvoreno počinje s razmišljanjem da je *“iskrenost najbolja politika u odnosima s medijima”*. Time se stječe povjerenje medija te se stvaraju partneri u širenju, za nas, pozitivnih događaja.

Biti na usluzi znači novinarima ponuditi zanimljivu i pravodobnu vijest koju oni mogu iskoristiti. Novinari imaju zadane rokove koje, ako želimo da naša priča bude u javnosti, moramo poštovati i prilagođavati se.

“Vijesti ne čekaju ni na koga, ni na što. Mnoge situacije zahtijevaju odgovore “sada ili nikada”. Dobro napisani, detaljno pregledani i uravnoteženi odgovori ili izjave nikada neće ugledati svjetlost dana ako na vrijeme ne dospiju u medije”¹⁵⁰.

Ne moliti i kritizirati znači ne vršiti pritisak na novinara da objavi vijest ili inzistirati na drugačijem tretmanu u medijima. **Tražiti da se priča zataji** zapravo dovodi do sukoba s medijima i odnosa nepovjerenja. Iznimke su jedino pitanja od nacionalnog interesa ili posebni interesi zaštite braka, obitelji ili djece. U slučaju da su objavljene netočne ili nepotpune informacije, postoji legitimno pravo tražiti ispravak (Zakon o medijima, Narodne novine 59/04, u glavi VI - Objavljivanje ispravaka i odgovora u 18 članaka, od 40. do 58. članka uređuje pravo na ispravak objavljene informacije i pravo na odgovor na objavljenu informaciju). **Količina informacija** mora biti razumna i dovoljna za opis ciljeva i aktivnosti. Ako se šalje priopćenje za medije, ono može biti veličine, najbolje do jedne stranice, s naslovom koji privlači pažnju, smisleno i gramatički točno napisano tako da može zaokupirati pažnju novinara. Mediji svaki dan primaju stotine poziva za praćenje tribina, okruglih stolova, konferencija, izjava stranaka i rasprava o društvenim pitanjima - to se mora imati na umu kada se šalje priopćenje.

Korisne informacije o medijima se mogu naći na:

Hrvatsko novinarsko društvo – www.hnd.hr

(Adresar novinskih izdanja i medija, imenik televizijskih i radijskih postaja)

Hrvatska udruga za odnose s javnošću – www.huoj.hr

(Istraživanja i edukacije, okupljanje stručnjaka koji se bave poslovima odnosa s javnošću)

Kaže se da javno mnijenje nije naklonjeno samohranim roditelja te oni zbog toga ne mogu utjecati na javne politike. Što to zapravo znači? Javno mnijenje se oblikuje u skupinama koje komuniciraju, koje grupno određuju što je tema, što je čini predmetom javnog interesa te što se s temom može učiniti¹⁵¹. Prvi preduvjet je da skupine komuniciraju - postoji vidljiv dijalog i on se očituje u javnim raspravama na tribinama, seminarima, konferencijama, novinskim člancima, televizijskim i radijskim emisijama i prilozima, internet stranicama i portalima. Zna li javnost što je predmet interesa jednoroditeljskih obitelji i tko prenosi tu poruku, komuniciraju li udruge i pojedinci takve poruke prema javnostima?

Informacije se mogu prenositi pomoću različitih komunikacijskih alata koji se mogu grafički prikazati¹⁵²:

komunikacijski alati

Osnovne informacije
o udruzi/organizaciji

Izjava za
javnost

Konferencija
za novinare

Intervjui,
izjave

Odgovaranje na
telefonske pozive

Izjave za javnost su ključni komunikacijski alat za posredovanje informacijama, koju ćemo ovdje ukratko obrazložiti. Pomoću njih organizacija pojašnjava svoja stajališta, izražava mišljenje o ključnim problemima i nudi rješenja. Izjava za javnost, posebno ako je organizacija u kriznoj situaciji, mora se brzo i često nadopunjavati novim informacijama. Svaka izjava treba biti dopunjena datumom.

Izjava za javnost treba sadržavati sljedeće elemente¹⁵³:

- a. narav ili svrha događaja, okupljanja,
- b. mjesto i vrijeme događaja (ako je ono udaljeno od centra grada, navesti načine dolaska automobilom ili javnim prijevozom),

- c. pojedivosti o događaju: tko su govornici ili sudionici, njihov značaj za javnost,
- d. pojedinost o poduzetim aktivnostima organizacije/udruge u vezi organiziranog događaja,
- e. citati ili parafraze sudionika, voditelja organizacije ili drugih značajnih osoba koje mogu približiti problematiku prosječno informiranom građaninu,
- f. kontakti - telefon, mobitel, e-mail voditelja organizacije ili voditelja odnosa s javnošću (public relations, PR managera).

Primjer izjave za javnost

Zagreb, 26.1.2007. godine

Udruga za pomoć jednoroditeljskim obiteljima

Trg Josipa Jelačića 1, Zagreb

www.upjo.hr

Izjava za javnost

Predsjednik Vlade podupire nacrt prijedloga Zakona koji će poboljšati kvalitetu življenja jednoroditeljskih obitelji

U petak 26. siječnja 2007. godine vodstvo Udruge za pomoć jednoroditeljskim obiteljima susrelo se s predsjednikom Vlade RH Vladom Vladićem. U izaslanstvu Udruge, predvođenim predsjednicom Đurđom Kukec, bili su i Lovro Staklić, voditelj posebnih projekata i Josip Josipović, koordinator pravnih aktivnosti.

Izaslanstvo Udruge izvijestilo je predsjednika Vladića kako je Udruga u kampanji za donošenje *Zakona o jednoroditeljskim obiteljima* obavila niz konzultativnih aktivnosti s domaćim i međunarodnim organizacijama, koje su mu pružile podršku u izradi i prezentaciji u javnosti.

Navedenim Zakonom će se poboljšati položaj jednoroditeljskih obitelji na radnom mjestu, regulirati pravo na prednost pri upisima u jaslice i dječje vrtiće, regulirat će se pravo na plaćanje alimentacije iz Alimentacijskog fonda i sl. Javnost je upoznata sa nacrtom prijedloga Zakona putem niza edukativnih radionica koje su zajednički organizirale Udruge samohranih

roditelja, čiji je član i Udruga za pomoć jednoroditeljskim obiteljima, a prema posljednjim istraživanjima javnog mijenja, čak 80% građana Hrvatske podupire nacrt prijedloga Zakona.

Predsjednik Vlade je podržao nacrt prijedloga Zakona, najavljujući skorbu raspravu u Vladi, rekao da razumije potrebe jednoroditeljskih obitelji, koje čine čak gotovo petinu građana Hrvatske, te za njegovu Vladu imaju visok prioritet.

Kontakt: Mirka Mirkić, PR manager, tel. 01 407 000, mob. 094 407 704, e-mail: mirka@upjo.hr.

5.3. Lobiranje

Kaže se: “Jednoroditeljske obitelji trebaju lobirati kod državnih vlasti radi promjena zakona i unošenja zakonskih odredbi o zaštiti samohranog roditelja...” ili “Jednoroditeljske obitelji trebaju osobe koje će njihov interes zastupati pri Gradskim poglavarstvima pri donošenju kriterija za dobivanje stanova, povlastica pri upisima u vrtiće ili dodatnih socijalnih ili zdravstvenih usluga”. Lobiranje je *specijalizirani dio odnosa s javnošću čija je svrha uspostavljanje i održavanje odnosa s državnom vlasti, pogotovo s ciljem utjecanja na donošenje zakona ili propisa*¹⁵⁴. Radi se o definiciji koja naglašava ulogu državne vlasti i zakone, ali korisno smješta lobiranje u područje odnosa s javnošću. Lobiranje možemo također definirati i kao *upravljanje odnosima s onima koji imaju moć odlučivanja i utjecaj na politiku oblikovanja okoline organizacije (npr. usvajanje raznih zakona, zakonskih odredbi i propisa koji utječu na djelovanje organizacije)*¹⁵⁵.

Lobiranje kao *skup aktivnosti koje provode pojedinci ili grupe kako bi utjecali na zakonodavnu vlast, državnu ili lokalnu upravu u vlastitom ili u interesu onih koje zagovaraju*¹⁵⁶ je definicija koja nam se učinila prikladnom za ovu publikaciju i kao onu koja čitateljima može pomoći u promišljanjima. Lobiranje se može opisati kao umjetnost uvjeravanja, a predstavlja niz akcija kojima je cilj izvršiti utjecaj na donositelje odluka. Lobiranje je pismeno i usmeno

komuniciranje i uvjeravanje ljudi na određenim položajima da svoju političku moć iskoriste za djelovanje za koje smatramo da je korisno i poželjno. Široko uzeto, postoje tri aktivnosti koje se zajedno mogu smatrati lobiranjem¹⁵⁷:

- zastupanje, govorenje u vlastito ime i u ime drugih,
- mobilizacija, poticanje drugih da govore o tome zajedno sa nama,
- povećanje kompetentnosti, omogućavanje drugima da vide da imaju pravo izražavanja i pravo da ih drugi čuju.

Ciljevi lobiranja su **rješenje postojećeg problema** i **promjene** (socijalne, političke, ekonomske...). Lobiranje znači kontakt sa službenim tijelima kao što su tijela državne vlasti, lokalne vlasti kao i predstavnici međunarodnih vlada ili organizacija. Da bi lobiranje bilo iskreno i dobronamjerno, a često ga se proglašava upravo suprotnim - poslovima za čiju je zaslugu presudna rodbinska ili politička veza ili mito, moraju se slijediti određena pravila i principe. Lobiranje i zagovaranje¹⁵⁸ se temelji na principima legitimnosti, vjerodostojnosti, podnošenja računa i moći.

Legitimnost odgovara na pitanje *“Za čiji račun i s kojim ovlaštenjem neka organizacija ili grupa osoba govori u javnosti?”*

Vjerodostojnost odgovara na pitanje *“Koliko nekoj organizaciji mogu vjerovati i imati povjerenja u njene ciljeve i metode rada?”*

Podnošenje računa odgovara na pitanje *“Radi li organizacija u javnom i za javni - opći interes i odgovara li svojem članstvu?”*

Moć odgovara na pitanje *“Kakva je raspodjela resursa unutar organizacije - novca, infrastrukture, zaposlenika, kao i utjecaja, ovlaštenja i medijskog djelovanja članova?”*

Grupe jednoroditeljskih obitelji koje su udružene u udruge i druge oblike djelovanja (klubove, neformalne građanske inicijative) moraju odgovarati na navedena pitanja ako u javnosti i pred svojim članstvom žele postići cilj kojeg su same sebi postavile.

Sljedeći elementi predstavljaju bitne osnove za kvalitetno djelovanje planiranja i pripremu aktivnosti zagovaranja¹⁵⁹ i ne moraju se koristiti istovremeno ili navedenim redoslijedom jer će svaka situacija zahtijevati posebnu strategiju:

- formiranje grupe ljudi koji su uključeni u rješavanje postojećeg problema

- *identificiranje problema*
- *postavljanje ciljeva: glavnog (dugoročnog) i specifičnih (kratkoročnih)*
- *prikupljanje podataka*
- *izrada strategije*
- *određivanje donositelja odluka*
- *stvaranje koalicija, mreža, foruma*
- *rad sa medijima/javnostima*
- *prikupljanje studija slučaja o aktivnostima zagovaranja*
- *procjena učinkovitosti te (a) planiranje novih aktivnosti, temeljene na iskustvima i znanjima prošlih aktivnosti ili (b) prezentiranje postignuća i završetak aktivnosti.*

Kao širi pojmovi za lobiranje se spominju još i grupe za pritisak, interesne grupe, zagovaranje ili javno zagovaranje. *“...Javno zagovaranje je skup organiziranih napora i aktivnosti građana i njihovih organizacija koji uz upotrebu demokratskih instrumenata osnivaju i provode standarde i zakone koji vode do kreiranja pravičnog društva. Javno zagovaranje je društveni proces čija je svrha postizanje društvenih promjena. Ono počinje od male grupe ljudi koji dijele zabrinutost oko određenog problema i spremni su posvetiti vrijeme, svoju stručnost i raspoloživa sredstva da bi došli do željene promjene. Sastoji se od niza aktivnosti koje se poduzimaju s ciljem mijenjanja politika, praksi i stavova. ...Neovisno o tome da li želite promijeniti odredbe zakona koji (ne)tretiraju određene društvene probleme, sudjelovati u stvaranju urbanističkog i prostornog plana za uređenje životne okoline ili promijeniti školski plan i program, javno zagovaranje može pomoći u ostvarenju ciljeve...”¹⁶⁰.*

Strategija javnog zagovaranja treba dovesti do odgovara na pitanja gdje se u ovom trenutku nalazite, gdje želite biti u određenom vremenskom roku (za kratkoročno razdoblje - jednu godinu ili srednjoročno - tri ili pet godina), kako to namjeravate učiniti i s kojim resursima. Razmišljanje o strategiji javnog zagovaranja djelovanja organizacije može započeti praktičnim primjerom prema problemu stanovanja samohranih roditelja i mogućoj ulozi Vlade, gradova i općina.

ŠTO SE ŽELI POSTIĆI?

Dati poticaj Vladi, gradovima i općinama za osmišljavanje programa povoljnog kreditiranja za kupovinu stambenog prostora namijenjen jednoroditeljskim obiteljima bez stana. Na kraju lobiranja dobiti zakonsku i/ili strategijsku i stručnu podršku ministarstava, osigurana sredstva u državnom proračunu kao i u lokalne programe ugrađen problem stanovanja jednoroditeljskih obitelji i osigurana sredstva u proračunima gradova i općina.

KOJU PORUKU POSLATI?

Potrebe jednoroditeljskih obitelji koje nemaju riješeno stambeno pitanje za kvalitetnim stanovima i povoljnim kreditima su velike. Samohrani roditelji koji nemaju riješeno stambeno pitanje su pod posebnom opasnošću od padanja u trajno siromaštva kao i od pojave niza drugih psihosocijalnih problema. Udio jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj iznosi oko 15% i predstavlja značajnu izbornu bazu. Rješenje problema donosi korist svim dionicima: jednoroditeljskim obiteljima, aktualnoj Vladi, gradovima i općinama.

PREMA KOME JE AKCIJA USMJERENA?

Primarno prema Vladi, gradovima i općinama. Sekundarno prema medijima. Tercijarno prema poslovnom sektoru i široj javnosti.

TKO PRENOSI PORUKE I NA KOJI NAČIN?

Udruge jednoroditeljskih obitelji kao organizirana lobistička grupa. Ako poruke prenosi udruga, potrebno je točno znati koja su ovlaštenja pojedinaca udruge, koja je platforma djelovanja organizacije te koje su snage, slabosti, prilike i prijetnje (SWOT analiza). Pojedinci - samohrani roditelji koji imaju pristup informacijama u državnom, javnom i poslovnom sektoru. Udruge i pojedinci prema medijima stvaranjem savezništva.

KOJI SU POČETNI RESURSI I KAKVA JE MOGUĆNOST RAZVOJA?

Na prvom mjestu su resursi organizacije - udruge. Ljudska i tehnička infrastruktura, dobro educirani i za temu pripremljeni lobisti (s točnim poznavanjem zakonskih propisa, primjera iz prakse, običaja rada i internog komuniciranja). Trajna senzibilizacija građana putem medija za probleme organizacije, odnosno grupe koju zastupamo, doprinosi identifikaciji većine građana s posebnom potrebom jednoroditeljskih obitelji. Kada građani shvate da je riješeno stambeno pitanje jedne skupine zapravo korak prema rješavanju problema stanovanja uopće, može se krenuti u rješavanje drugih problema i vršenje pritiska prema centrima moći.

KAKO UNAPRIJEDITI RAD?

Ostvarivanjem savezništva s drugim dionicima koji nemaju direktne koristi od akcije - medijima, drugim građanima.

KAKO PROCJENJUJEMO UČINKOVITOST RADA?

Lobiranje je proces. Kada su osigurana sredstva, zakonska i stručna podloga kao i javna podrška, može se reći da je pola posla gotovo. Drugi dio posla je provođenje ideje na terenu. Tu se lobiranje nastavlja na razini uključenosti velikog broja osoba koje zanima taj problem.

Jedan on načina kako možemo vidjeti uspješnost svog rada je naša uključenost u proces planiranja¹⁶¹ kroz:

- *informiranje,*
- *savjetovanje - konzultacije,*
- *zajedničko odlučivanje,*
- *zajedničko djelovanje - partnerstvo.*

Informiranje je najniži oblik uključenosti i znači da nismo direktno uključeni u rješavanje problema niti u planiranje budućih državnih ili lokalnih intervencija. Suprotnost informiranju je stvarno i iskreno partnerstvo (zajedničko djelovanje) u kojem su u najvećoj mjeri ostvareni interesi građana, vlasti te je jamstvo da će se konkretni problem riješiti te da će nastupiti društvene promjene.

Prema nekim autorima¹⁶², lobiranje ima tri osnovne značajke koja uvijek moramo imati na umu:

- lobiranje se javlja u nebrojeno mnogo pojavnih oblika od kojih mnogi nemaju dovoljno bitnih zajedničkih karakteristika,
- lobiranje je izuzetno ovisno o lokalnim prilikama,
- lobiranje se najčešće događa “iza zatvorenih vrata”.

5.4. Grupni rad

Ako smatrate da je osnivanje udruge nepotrebno i suviše komplicirano, lobiranje dugotrajno, a imate problema u odgoju djece ili želite vidjeti iskustva drugih samohranih roditelja s rješavanjem specifičnih problema koje nosi samohrano roditeljstvo, možete podršku ili pomoć pronaći u grupnom radu.

Grupni rad je¹⁶³ cilju usmjerena aktivnost male skupine ljudi čija je svrha zadovoljavanje različitih potreba članova, rješavanje njihovih problema i osnaživanje za djelotvornije suočavanje sa životnim poteškoćama i izazovima. Ajduković¹⁶⁴ navodi prednosti grupnog rada: *“Sudjelujući u grupama pojedinci spoznaju da nisu jedini koji imaju određen problem, mogu se emocionalno rasteretiti i podijeliti svoje brige, uče jedni od drugih i tako lakše usvajaju nova znanja i vještine, podupiru se i potiču u rješavanju problema, zadovoljavaju potrebu za pripadanjem i prihvaćanjem”*. Sudjelujući u grupi, možete spoznati da niste jedini s problemom, što je posebno dobro znati kod razvoda koji su bili popraćeni fizičkim ili psihičkim nasiljem jednog bračnog partnera ili kada je u pitanju zlostavljanje ili zanemarivanje djeteta od strane jednog roditelja. To je prvi i početni korak kojeg se mora naučiti i spoznati. Ostale prednosti grupnog rada ćemo prikazati kroz nekoliko primjera grupa.

Ovisno o sudjelovanju voditelja, postoji nekoliko vrsta grupa u koje se možete uključiti kako bi unaprijedili kvalitetu svog života¹⁶⁵. Voditelj je osoba educirana za stručno vođenje grupa koja planira i strukturira rad i ima središnju ulogu u grupnom radu.

Postoje različite **obrazovne grupe**, npr. grupa samohranih roditelja koja želi dobiti informacije o zlouporabi droga kod djece adolescenata kao i načinima prevencije, rizičnim ponašanjima i mjestima na kojima mogu potražiti pomoć ili grupe za učenje lobiranja. Voditelj je stručnjak - socijalni radnik, psiholog, socijalni pedagog, koji zna teorijsku osnovu i praktične primjere. Roditelji uče od voditelja i naučena znanja primjenjuju kod kuće. Rad se može odvijati u centrima za socijalnu skrb, udrugama, školama, vrtićima. Ovdje je naglasak na naučenom, novom praktičnom i teorijskom znanju, a ne na emocionalnoj podršci ili podjeli iskustava s drugim članovima grupe.

Grupa za osobni rast i razvoj, npr. grupa samohranih roditelja koji imaju zajedničku malodobnu djecu nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb, a razvod je bio uzrokovan različitim stilom odgoja majke i oca. Različiti stilovi odgoja djece mogu biti dodatni teret razvoda brakova, koji je gotovo uvijek praćen lošom, nekvalitetnom komunikacijom partnera. U ovoj grupi samohrani roditelji mogu raspravljati o različitim stilovima odgoja i dobiti povratne informacije od drugih članova i voditelja o svom ponašanju, mogu igrati različite uloge i eksperimentirati s novim ponašanjem. Tako stečeno iskustvo može unaprijediti

odnose bivših bračnih partnera, posebno ako je u grupu uključen roditelj čije je ponašanje vodilo raspadu braka. On može unaprijediti svoje odnose s drugim roditeljem, ali i vidjeti rast i razvoj drugih članova grupe.

Grupa za osobnu promjenu u užem smislu, npr. grupa samohranih očeva koji su zlostavljali svog bivšeg bračnog partnera i djecu. Ova grupa ima cilj promijeniti nepoželjno ponašanje roditelja, a nepoželjno ponašanje nije povezano s psihopatološkim procesima. Članovi grupe otvoreno i iskreno govore o svom ponašanju i njegovim vidljivim posljedicama za drugog bračnog partnera, iskazuju svoje osjećaje, zajednički traže rješenje problema, igraju uloge drugog bračnog partnera ili djece. Često je uloga voditelja usmjeravanje na pojedinog člana grupe i njegove specifične potrebe kako bi iz tog iskustva učili i drugi članovi.

Socijalizacijska grupa: grupa za učenje socijalnih vještina, grupe za slobodno vrijeme i rekreaciju. Grupe za učenje socijalnih vještina i grupe za slobodno vrijeme i rekreaciju su izrazito pogodne za jednoroditeljske obitelji. Prve su pogodne osobama koje imaju probleme u uspostavljanju zadovoljavajućih socijalnih odnosa. Ovdje članovi mogu naučiti temeljne socijalne vještine i ostvariti sadržajne i smislene socijalne odnose.

Djeca npr. ovdje mogu naučiti primjere nenasilnog rješavanja sukoba i osmišljavanje kvalitetnog provođenja slobodnog vremena, roditelji mogu naučiti primjenjivati pravila aktivnog slušanja i načine upoznavanja i komuniciranja s osobama suprotnog spola. U grupama za slobodno vrijeme i rekreaciju može se organizirati slobodno vrijeme samohranih roditelja i djece tijekom školskih praznika, organizirati izlete i zajednička druženja. Cilj je smanjiti napetosti i stres koji se javlja kod jednoroditeljskih obitelji i dati im osjećaj pripadanja određenoj grupi. Ove aktivnosti mogu voditi udruge samohranih roditelja kao i pojedinci koji imaju vješte načine ophođenja i komuniciranja s većim brojem osoba.

Grupa za podršku može biti izrazito korisna jednoroditeljskim obiteljima. U njima se roditelji uzajamno podupiru jer imaju slične životne poteškoće. Te poteškoće zahtijevaju prilagodbu i naš osobni angažman, npr. smrt bračnog partnera u mlađoj životnoj dobi zahtijeva duži proces oporavka te veću socijalnu podršku obitelji, prijatelja, rodbine. Prilagodba novonastaloj

situaciji je ključna za daljnji normalan razvoj obitelji, a grupnim radom stječu se iskustva drugih i njihove načine suočavanja s sličnom životnom situacijom.

Grupe u kojima voditelji nisu stručnjaci su **grupe za samopomoć i uzajamnu podršku**. Od klasične grupe za podršku se razlikuju po voditelju koji nije u ulozi stručnjaka, već je to osoba koja osobno poznaje problem grupe, i glavnoj ideji osnivanja grupe - osnaživanju. Grupe za samopomoć i uzajamnu podršku su nastale kao odgovor na nedovoljnu podršku institucija i stručnjaka koji rade u njima u razdobljima kada je pomoć bila potrebna ili u nepostojećoj ili nedovoljno podržavajućoj socijalnoj podršci.

Grupe za samopomoć i uzajamnu podršku imaju sljedeća obilježja¹⁶⁶ koja treba imati na umu, a sada ih možemo prikazati na primjeru npr. grupe za samopomoć samohranim roditeljima:

1. Naglasak je na grupi kao izvoru međusobne podrške koja se ostvaruje kroz mogućnost da se ispriča "cijela priča" u okruženju prihvatanja, postoji unaprijed utvrđen način davanja podrške između susreta i razvoju samopoštovanja kroz pomaganje drugima. Samohrani roditelj može u grupi ispričati svoju životnu priču: tijek bračnog ciklusa, uzroke razvoda, načine komunikacije s partnerom, njegov odnos prema djeci, životnim nazorima i slično. Ta mogućnost da se ispriča "cijela priča" omogućuje uvid roditelju u vlastito ponašanje, ali bez razgovora o osobnoj patologiji i krivnji.
Te grupe daju i novi pogled na negativnu sliku osobnog i obiteljskog života čime situacija postaje podnošljivija. Zbog sličnosti iskustava, među članovima grupe se stvara empatija.
2. Grupe za samopomoć nude iskustvo o tome kako se može uspješnije suočavati s teškim i bolnim životnim situacijama. Članovi međusobno dijele savjete i upute, daju informacije o mjestima na kojima mogu potražiti pomoć te pričaju iskustva koja grupa zajednički obrađuje. Posebno je značajno da među članovima imaju one koje mogu ponuditi kao uspješne modele ostalima. Samohrana majka koja je uspješna na polju odgoja djece može dati primjer samohranom ocu koji je uspješan u održavanju odnosa s bivšom partnericom te se njihova iskustva mogu nadopunjavati.

3. Grupe za samopomoć imaju cilj i socijalnu akciju kako bi osigurali bolje stručne usluge određenim skupinama, promjene zakona ili prakse te su te akcije usmjerene prema javnosti. Socijalna akcija može biti usmjerena na lokalne usluge - duže radno vrijeme vrtića ili smanjenje cijena ili veće subvencioniranje od strane lokalnih vlasti.
4. U grupama za samopomoć voditelji nisu stručnjaci što je prednost jer su ponekad članovi grupe stručnom vodstvu sumnjičavi. Članovi žele imati cijeli grupni proces, način sudjelovanja i dobivanja pomoći pod svojom kontrolom. Stručnjaci mogu biti savjetnici za određeno područje, posrednici između grupe i socijalnih, zdravstvenih službi te pravi partneri.

Grupe za samopomoć mogu poboljšati kvalitetu življenja jednoroditeljskih obitelji te dati osjećaj da su promjene moguće, da je davanje i primanje pomoći trajan proces koji obogaćuje sve članove grupe, a šire i cijelu zajednicu.

Osim grupnog rada, roditeljima je na raspolaganju i savjetovanje. Socijalne agencije primarno rade s jednoroditeljskim obiteljima nižih primanja i roditeljima u kojima su vidljivi problemi ili koji su upućeni na savjetovanje od strane centra za socijalnu skrb. Krizne intervencije su prioritet, posebno u vremenu kada se obitelj raspada. Savjetovanje nakon razvoda je novija metoda, razvijena posebno u zapadnim zemljama.

Ovo poglavlje je trebao dati primjere i pregled konkretnih vještina i metoda koji se mogu upotrijebiti u rješavanju problema s kojima se suočavaju samohrani roditelji, odnosno izdvojiti pojedine načine koji će pridonijeti kvalitetnom traženju podrške u društvu, a u nastavku potrage obratite se jednoj od organizacija ili institucija navedenih u prilogu.

Literatura

1. Ajduković, M. (1997.) *Grupni pristup u psihosocijalnom radu: načela i procesi*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
2. Akrap, A. (1999.) Brak i obitelj u demografskom kontekstu, *Bogoslovska smotra* 2/3: 313-338.
3. Baloban, S., Črpić, G. (2004.) *Hrvatska na putu europskih integracija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
4. Bašić, J., Žižak, A., Koller-Trbović, N. (1998.) *Integralna metoda u primjeni*. Zagreb: Alinea.
5. Benković, H. i sur. (1998.) *Modifikacija ponašanja putem igre*. Zagreb: Nebojša Buđanovac.
6. Berne, E. (1984.) *Koju igru igraš*. Beograd: Nolit.
7. Bežovan, G. (2003.) Utjecaj organizacija civilnog društva u Hrvatskoj, *Revija za sociologiju* 34 (3-4): 127–142.
8. Bežovan, G. (2004.) *Civilno društvo*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
9. Brajša, P. (1979.) *Interpersonalna komunikacija u obitelji*. Zagreb: Defektologija.
10. Brajša, P. (1985.) *Ljubav i svađa u dvoje*. Varaždin: NIŠRO.
11. Brajša, P. (1994.) *Pedagoška komunikologija: razgovor, problemi i konflikti u školi*. Zagreb: Školske novine.
12. Brusić, R. (1997.) *Obitelj i prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladeži*, Neobjavljeni magistarski rad. Zagreb: Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.
13. Buljan Flander, G., Karlović, A. (2004.) *Odgajam li dobro svoje dijete?* Zagreb: Marko M.
14. Campo, A. T., Rohner, R.P. (1992.) Relationships Between Perceived Parental Acceptance-Rejection, Psychological Adjustment and Substance Abuse Among Young Adults, *Child Abuse and Neglect* 16: 429-440.
15. Carr, A. (1999). Separation and divorce. U :*The Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology: A Contextual Approach*. New York: Brunner-Routledge: 880 – 910.
16. Chambaz, C. (2001.) Lone-parent families in Europe: A variety of economic and social circumstances, *Social Policy and Administrations* 35 (6).

17. Cutlip, S. M., Center, A. H., Broom, G. M. (2003.) *Odnosi s javnošću*. Zagreb: Mate.
18. Delphi International (1998.) *Javno zagovaranje - STAR projekt*. Zagreb: X-PRESS.
19. Duke, M., Nowicki, S., Jr. (1972.) A new measure and social learning model for interpersonal distance, *Journal of Experimental Research in Personality* 2.
20. Filipović, I. (2005.) *Knjiga za roditelje*. Zagreb: Hrvatska udruga socijalnih radnika.
21. Galić, L. Šalamon, S. (2006.) *Povezanost zlouporabe droga i drugih oblika devijantnog ponašanja*. Održano predavanje na Konferenciji “Ovisnost, zlouporaba droga, rehabilitacija, resocijalizacija, smanjenje štete - Trendovi, pristupi i odgovori društva na suzbijanje zlouporabe opojnih droga”, 24.26.9.2006., Pula.
22. Galić, J. i sur., (2001.) *Zloupotreba droga među adolescentima - rezultati istraživanja*. Zagreb: Medicinska naklada.
23. Glasser, W. (2000.) *Naći se i ostati zajedno*. Zagreb: Alinea.
24. Glasser, W. (2000.) *Nesretni tinejdžer*. Zagreb: Alinea.
25. Glavak, R. (1998.) *Percepcija roditeljskog prihvaćanja - odbijanja, obiteljski čimbenici i čimbenici socioekonomskog statusa obitelji ovisnika adolescentne dobi*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
26. Grozdanić, S. (2000.) Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada* Vol 7, No 2: 169-182.
27. Halmi, A. (1997.) Marginalizacija samohranih roditelja-strategija protiv isključenja, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada* 4, 77-92.
28. Hetherington, E. M., Stanley-Hagan M., Anderson, E. R. (1989.) Marital transitions: A child's perspective. *American Psychologist* 44 (2): 303-312.
29. Heubusch, K. (1998.) Divorced from reality – divorce and its effects on children are better when conflict ends and a healthier home is established, University of Michigan research. *American Demographics*.
30. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, *Doplatak za djecu*, <http://www.mirovinsko.hr/default.asp?ID=100>.
31. Ivanović, M., Moore, D. (2005.) *Pravni okvir za djelovanje nevladinih organizacija koje u Republici Hrvatskoj obavljaju djelatnosti od javnog interesa; Status organizacija koje djeluju za opće/javno dobro: Međunarodni pregled*. Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.

32. Jackins, H. (1981.) *The Art of Listening*. Seattle: Rational Island Publishers.
33. Janković, J. (1996.) *Pristupanje obitelji*. Zagreb: Alinea.
34. Janković, J. (1995.) *Zločesti đaci genijalci*. Zagreb: Alinea.
35. Janković, J., Bašić, J. (2001.) *Prevenција poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
36. Kasen, S., Cohen, P., Brook, J. S. (1996.) A multiple-risk interaction model: Effects of temperament and divorce on psychiatric disorders in children. *Journal of Abnormal Child Psychology* 24(2):121-150.
37. *Kazneni zakon*, Narodne novine 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06.
38. Kleist, D.M. (1999.) Single-Parent Families: Difference That Makes a Difference? *The Family Journal: Counseling and therapy for couples and families* 7 (4): 373-378.
39. *Kolektivni ugovor Croatia osiguranja d.d.*, Narodne novine 136/06.
40. *Kolektivni ugovor HT – Hrvatskih telekomunikacija d.d.*, Narodne novine 79/05.
41. *Kolektivni ugovor za zaposlenike u srednjoškolskim ustanovama Republike Hrvatske*, Narodne novine 88/05.
42. *Kolektivni ugovor za Zagrebačku banku d.d.*, Narodne novine 100/06.
43. *Kolektivni ugovor za djelatnost zdravstva i zdravstvenog osiguranja*, Narodne novine 9/05.
44. Kolesarić, V., Krizmanić, M., Petz, B. (1991.) *Uvod u psihologiju: suvremena znanstvena i primijenjena psihologija*. Bjelovar: Prosvjeta.
45. *Konvencija o pravima djeteta*. New York, 20. studenog 1989. godine. Narodne novine - Međunarodni ugovori 12/93.
46. Lacković-Grgin, K. (1994.) *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
47. Ljubotina, D., Galić, J. (2002.) Obiteljski odnosi i konzumacija droga na populaciji adolescenata grada Zagreba, *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada* 9(2): 207-232.
48. McKenry, P. C. , Price, S. J. (1994.) *Families Coping With Problems and Change. U: Families and Change*. Thousand Oaks: Sage publications.
49. Mihaljević, J. (1995.) *Ovisnost o drogi i alkoholu: bolest-liječenje-prevencija*. Livno: Matica hrvatska Livno.

50. Miller-Day, M.A. (2002.) Parent-Adolescent Communication About Alcohol, Tobacco, and Other Drug Use, *Journal of Adolescent Research* 17 (6): 604-616.
51. Morris, D. (1988.) *Govor tijela*. Zagreb: August Cesarec.
52. Novak, B., (2001.) *Krizno komuniciranje i upravljanje opasnostima*. Zagreb: Binoza Press.
53. *Obiteljski zakon*, Narodne novine, br. 116/03, 17/04, 136/04.
54. Pavičić, J. (2004.) *Strategija marketinga neprofitnih organizacija*. Zagreb: Masmmedia.
55. Petz, B. i sur. (1992.) *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
56. Ponzetti, J. J., (2003.) Social networks, *International encyclopedia of marriage and family* Vol. 4: 317-338.
57. *Popis stanovništva* (1971.) Državni zavod za statistiku.
58. *Popis stanovništva* (1981.) Državni zavod za statistiku.
59. *Popis stanovništva* (1991.) Državni zavod za statistiku.
60. *Popis stanovništva* (2001.) Državni zavod za statistiku.
61. Pravobranitelj za djecu, 12.12.2006., *Pružanje besplatne pravne pomoći djeci u postupcima uzdržavanja*, <http://www.pravobraniteljzadjecu.hr/?child=news,1,157>.
62. *Preporuka Rec 2001 (1) VIJEĆE EUROPE ODBOR MINISTARA*- Odbora ministara državama članicama o socijalnim radnicima (koju je donio Odbor ministara na 737. sastanku zamjenika ministara 17. siječnja 2001).
63. Bospo (2005.) *Priručnik za aktiviste*. Tuzla: Bospo.
64. Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002.) Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, *Revija za socijalnu politiku* 9 (2).
65. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003.) *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
66. Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002.) Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, *Društvena istraživanja* vol. 11 (2-3): 213-230.
67. Radat, K. (1999.) *Prevenција ovisnosti u lokalnoj zajednici*. Neobjavljeni seminarski rad. Zagreb: Studijski centar socijalnog rada.
68. Rohner, R.P. (1984.) *Handbook for the study of parental acceptance and rejection, mesurment of parental acceptance – rejection and its social – emotional consequences*. The University of Connecticut: Center for the study of parental acceptance and rejection.

69. Sakoman, S., Raboteg-Šarić, Z., Kuzman, M. (2002.) Raširenost zloupotrebe sredstava ovisnosti među Hrvatskim srednjoškolicima, *Društvena istraživanja*, vol. 11 (2- 3): 311-334.
70. Sandler, I., Wolchik, S., Braver, S. (1991.) Stability and quality of life events and psychological symptomatology in children of divorce, *American Journal of Community Psychology* 19 (4):501-520.
71. Satir, V. (1988.) *The new peoplemaking*. Mountain View: Science and Behaviour Books.
72. Schlesinger, B. (1979.) One-parent families: knows and unknowns, *Conciliation courts review* 17 (2).
73. Schroeder, C. S., Gordon, B. N. (1991.) *Divorce. U: Assessment and treatment of childhood problems*. New York, London: The Guilford Press.
74. Shaw, D. S., Emery, R. E., Tuer, M. D. (1993.) Parental functioning and children's adjustment in families of divorce: A prospective study, *Journal of Abnormal Child Psychology* 21 (1): 119-134.
75. SPEM Komunikacijska skupina, <http://www.spem.si>.
76. *Statistički Ljetopis Republike Hrvatske* (1992.) Državni zavod za statistiku.
77. *Statistički Ljetopis Republike Hrvatske* (2002.) Državni zavod za statistiku.
78. Šučur, Z. (2001.) *Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
79. Thaller V. i sur. (2004.) *Psihijatrija*. Zagreb: CSCAA.
80. Tsushima, T., Gecas, V. (2001.) Role Taking and Socialization in Single Parent Family, *Journal of Family Issues* 22 (3): 267-288.
81. Turčin, K. Kako ih natjerati da plate alimentaciju, *Jutarnji list*, 11.12.2006., http://www.jutarnji.hr/clanak/art-2006,12,11,stranica_srama,54207.jl.
82. *Uputa o podnošenju zahtjeva za ostvarivanje prava na uzdržavanje u inozemstvu*, Ministarstvo financija Republike Hrvatske.
83. Ured UNICEF-a u Hrvatskoj, *Konvencija o pravima djeteta*, <http://unicef.interactive1.hr/upload/dfile/113/56630/FILENAME/Konvencija%20o%20Opravima%20djeteta.pdf>.
84. Uzelac, M., Bognar, L., Bagić, A. (1994.) *Budimo prijatelji: priručnik odgoja za nenasilje i suradnju*. Zagreb: Slon.
85. BOSPO (2004.) *Vodič za analizu politika*. Tuzla: BOSPO.
86. Vodogažec, I. Bez supruga i s djecom osuđeni na život građana drugog reda, *Večernji list*, 19.9.2000.
87. Vuleta, B., Anić, R. (1999.) *Na putu mira*. Split: Franjevački institut za kulturu mira i Nacionalni katehetski ured HBK.

88. Wolchik, S. A., Tein, J. Y. i Sandler, I. N. (2002.) Fear of abandonment as a mediator of the relations between divorce stressors and mother-child relationship quality and children's adjustment problems, *Journal of Abnormal Child Psychology* 30 (4): 401-418.
89. *Zakon o humanitarnoj pomoći*, Narodne novine 96/2003.
90. *Zakon o udrugama*, Narodne novine 88/2001.
91. *Zakon o socijalnoj skrbi*, Narodne novine 73/97, 27/01, 59/01, 82/01, 103/03, 44/06.
92. *Zakon o medijima*, Narodne novine 59/04.
93. *Zakon o doplatku za djecu*, Narodne novine 94/01.
94. *Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi*, Narodne novine 10/97, 133/97 – ispr.
95. *Zakon o obrani*, Narodne novine 33/02, 58/02 – ispr.
96. *Zakon o radu*, Narodne novine 137/04 - pročišćeni tekst, Odluka Ustavnog suda RH Narodne novine 68/05.
97. Žganec, N. (1995.) Obitelj- socijalna mreža- socijalni rad, *Društvena istraživanja* 4 (4/5): 503-515.
98. Žižak, A. (1991.) Komunikacijski procesi. U: *Evaluacija i integralne metode u radu s djecom predškolske dobi i njihovim roditeljima*. Zagreb: Fakultet za defektologiju.
99. www.ciciban.net/obitelj.php.
100. www.devpsy.org/teaching/parent/baumrind_styles.html, Diana Baumrind's Theory of Parenting Styles (1967) Original Descriptions of the Styles.
101. www.kidsource.com/better.world.press/parenting.html, Sue Dinwiddie; MA Human Development; 1995 One Small Step Affiliate Member.
102. www.mobms.hr.
103. www.uprava.hr.

PRILOZI

Prilog 1.: Popis udruga i institucija za pomoć i podršku jednoroditeljskim obiteljima.

Popis nekih udruga i institucija koje jednoroditeljske obitelji mogu kontaktirati u vezi savjetovanja, pravne pomoći ili koje mogu uputiti na sljedeću korisnu adresu. Neki brojevi udruga su tijekom vremena promijenjeni ili ne pružaju navedene usluge.

Prvo mjesto u potrazi za informacijama i stručnom pomoći, u kojima roditelji mogu dobiti brzu i besplatnu pomoć su savjetovališta za djecu, mladež, brak i obitelj:

Grad	Adresa	Broj telefona/faksa	Radno vrijeme
Dubrovnik	Mata Vodopića 30	020/358 731	pon/sri/pet 8h-16h uto/čet 11h-19h
Karlovac	Ivana Meštrovića 10	047/411 446 047/411 459	pon/sri/pet 8h-15h uto/čet 8h-17.30
Krapina	Frana Galovića bb	049/370 847 (telefon) 049/371 649 (faks)	7h-15h
Osijek	Prolaz Josipa Leovića 4	031/ 374 345	
Rijeka	Krešimirova 12	051/338 526 (telefon) 051/323 480 (faks)	pon/sri/pet 8.30-14.30 ut/čet 8.30-18h
Split	Matoševa 10	021/384 364 (telefon/ faks) 021/315 388	pon/sri/pet 7.30-15.30 uto/čet 7.30-19h
Šibenik	Prvička 2	022/200 404 022/405 420	7h-15h
Vinkovci	Šetalište Dionizija Švagelja 2	032/336 082	7h-15h
Virovitica	Trg kralja Zvonimira	033/721 530	7h-15h

ZAGREB

Centar za socijalnu skrb Zagreb - Ured zajedničkih poslova

Telefon: 01/4550 220

Besplatni telefon o socijalnim, obiteljskom-pravnim pitanjima: 0800/200 090
(8h-15h)

Savjetovalište - predbračno, bračno i obiteljsko

Kumičićeva 5

Telefon: 01/4550 926

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti - Uprava za obitelj

Telefon: 01/6176 858, 01/6176 745

Faks: 01/6176 857

Otvoreni telefon 01/6177 796 je namijenjen pitanjima građana s područja roditeljskih dopusta i naknada, doplatka za djecu, problematike jednoroditeljskih obitelji glede ostvarivanja prava na alimentaciju za djecu, socijalnog položaja višechlanih obitelji, problematike vezane uz nasilje u obitelji itd.

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi

Uprava za socijalnu skrb

Telefon: 01/6169 240

Faks: 01/6196 394

Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje Grada Zagreba

Telefon: 01/6101 111, 6101 239, 6101 570

Faks: 01/6101 498

Pučki pravobranitelj

Telefon: 01/4851 855 (utorkom, srijedom i četvrtkom od 10 do 13 sati, u Uredu pučkog pravobranitelja u Zagrebu, Opatička 4/II)

Pravobranitelj za djecu

Andrije Hebranga 4/I, 10000 Zagreb

Radno vrijeme: *svaki radni dan od 8.00 do 16.00* (podnesci pisarnici i najave za individualni rad sa strankama je *svaki radni dan od 9.00 do 12.00*; vrijeme za individualni rad sa strankama - prema prethodnom dogovoru - je *svaki radni dan od ponedjeljka do četvrtka od 9.00 do 11.00*; vrijeme za rad sa strankama putem telefona je *svaki radni dan od ponedjeljka do četvrtka od 09.00 do 11.00*)

Telefon: 01/4929 669 i 01/4921 278

Faks: 01/4921 277

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

Telefon: 01/4848 100

Faks.: 01/4844 600

Udruga jednoroditeljskih obitelji Hrvatske

Telefon: 01/3697 025 (sastanci četvrtkom iza 16h)

Plavi telefon

Telefon: 01/4833 888

Predbračno, bračno i obiteljsko savjetovalište

Telefon: 01/4839 894

B.a.b.e. - besplatni pravni savjet ženama

Telefon: 01/4846 181

Hrabri telefon - telefon za zlostavljanu i zanemarivanu djecu

Telefon: 01/3793 000

Faks: 01/3793 000

(Radno vrijeme linije za pomoć je od 9 do 18h radnim danom)

Besplatni telefon: 0800 0800

O-zona, pomoć ženama u krizi

Telefon: 01/4613 786

Telefon za psihološku pomoć

Telefon: 01/4613 111

Žensko savjetovalište Autonomne ženske kuće

Telefon: 0800 55 44, 01/4551 143

Centar za krizna stanja i prevenciju suicida

Telefon: 01/215 318, 01/233 466

Društvo za psihološku pomoć

Telefon: 01/4826 111, 01/4826 112 (ponedjeljak - petak, 9h - 17h)

Faks: 01/4826 113

Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba

Telefon: 01/3457 518

Psihološki centar Tesa

Telefon: 01/4828 888

Moravek.net - medicinski obavijesni program

<http://www.moravek.net>

Udruga za inicijative u socijalnoj politici

Telefon: 01/4817 734, 01/4817 735

Hrvatski savez udruga tjelesnih invalida

Telefon/faks: 01/4812 004

Hrvatski savez gluhih i nagluhih

Telefon: 01/4814 114

Faks: 01/4835 585

Obiteljsko savjetovalište

Telefon: 01/4894 828

Faks: 01/4894 896

Bračno i obiteljsko savjetovalište

Telefon/faks: 01/3457 175

ŠIBENIK

Obiteljsko savjetovalište

Telefon: 022/216 096

Faks: 022/216 668

SLAVONSKI BROD

Bračno i obiteljsko savjetovalište

Telefon/faks: 035/411 420

KARLOVAC

SOS telefon Karlovac

Telefon: 047/611 805 (17h - 20h)

POŽEGA

Bračno i obiteljsko savjetovalište

Telefon: 034/272 988

OSIJEK

SOS telefon Osijek

Telefon: 031/127 317

Bračno i obiteljsko savjetovalište

Telefon/faks: 035/530 959

RIJEKA

Županijsko savjetovalište za psihosocijalnu pomoć djeci i mladima

Telefon: 051/261 656 (radnim danom od 7.30 - 14.30)

Bračno i obiteljsko savjetovalište

Telefon: 051/330 467

Faks: 051/215 287

Bračno i obiteljsko savjetovalište

Telefon: 051/514 381

Faks: 051/513 603

Savjetovalište za zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja Tić

Telefon: 051/334 980

SPLIT

Plavi telefon

Telefon: 021/343 800

Psihološka pomoć za adolescente i obitelji

Telefon: 021/591 377

Udruga MIRTa, udruga za djecu i žrtve nasilja u obitelji

Telefon: 021/360 076

Obiteljsko savjetovalište

Telefon/faks: 021/480 890

ZADAR

Obiteljsko savjetovalište

Telefon/faks: 023/314 252

VARAŽDIN

Bračno i obiteljsko savjetovalište

Telefon: 042/314 165

Faks: 042/314 169

OGULIN

Obiteljsko savjetovalište

Telefon: 047/522 323

Faks: 047/811 148

Prilog 2.: Pregled propisa kojima se reguliraju prava samohranih roditelja u Hrvatskoj.

- 2.1. *Konvencija o pravima djeteta* (New York, 20. studenog 1989. godine. Narodne novine - Međunarodni ugovori 12/93).
- 2.2. *Obiteljski zakon* (Narodne novine, br. 116/03, 17/04, 136/04).
- 2.3. *Kazneni zakon* (Narodne novine 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06).
- 2.4. *Zakon o socijalnoj skrbi* (Narodne novine 73/97, 27/01, 59/01, 82/01, 103/03, 44/06).
- 2.5. *Zakon o doplatku za djecu* (Narodne novine 94/01).
- 2.6. *Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi* (Narodne novine 10/97, 133/97 - ispr.).
- 2.7. *Zakon o obrani* (Narodne novine 33/02, 58/02 - ispr.).
- 2.8. *Zakon o zaštiti od elementarnih nepogoda* (Narodne novine 73/97).
- 2.9. *Zakon o zaštiti i spašavanju* (Narodne novine 174/04).
- 2.10. *Zakon o radu* (Narodne novine 137/04 - pročišćeni tekst, Odluka Ustavnog suda RH Narodne novine 68/05).
- 2.11. *Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti* (Narodne novine 32/02, 114/03, 151/03).
- 2.12. *Kolektivni ugovori*.

2.1. Konvencija o pravima djeteta¹⁶⁷

Djeca se rađaju s temeljnim slobodama i pravima koja pripadaju svim ljudskim bićima. Konvencija o pravima djeteta je međunarodni dokument, usvojen na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine, a sadrži opće standarde koje država-stranka Konvencije mora jamčiti svakom djetetu. U Konvenciji se govori o obvezama odraslih u odnosu prema djeci, kao i o obvezama brojnih društvenih čimbenika glede zaštite djeteta.

Odbor za prava djeteta UN-a ustanovio je četiri načela na kojima se temelje sva prava sadržana u Konvenciji o pravima djeteta:

- *Načelo nediskriminacije* prema kojemu djeca ne smiju trpjeti diskriminaciju, neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom podrijetlu, vlasništvu, teškoćama u razvoju, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja ili zakonskih skrbnika.
- *Djeca imaju pravo na život i razvoj u svim vidovima života*, uključivši tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni.
- *Pri donošenju svih odluka ili izvršenju postupaka koji utječu na dijete, ili na djecu kao skupinu, najvažnija mora biti dobrobit djeteta*. To se odnosi kako na odluke koje donose vladina, upravna ili zakonodavna tijela, tako i na odluke koje donosi obitelj.
- *Djeci se mora omogućiti da aktivno sudjeluju u rješavanju svih pitanja koja utječu na njihov život i dopustiti im slobodu izražavanja mišljenja*. Ona imaju pravo izreći svoja gledišta koja se moraju ozbiljno uzeti u obzir.

Konvencija o pravima djeteta sadrži 54 članka. S obzirom na vrste prava na koje se odnose, članci Konvencije mogu se razvrstati na sljedeći način:

Prava preživljavanja

Uključuju one članke Konvencije koji osiguravaju djetetu zadovoljavanje temeljnih potreba za njegovu opstojnost. To su primjerice: pravo na život, pravo na odgovarajući životni standard, pravo na prehranu, pravo na smještaj, pravo na zdravstvenu pomoć.

Razvojna prava

Uključuju one članke Konvencije koji osiguravaju djetetu najbolji mogući razvoj. To su primjerice: pravo na obrazovanje, pravo na igru, pravo na slobodno vrijeme, pravo na kulturne aktivnosti, pravo na informiranje, pravo na slobodu misli i izražavanja (vjere).

Zaštitna prava

Uključuju one članke Konvencije koji osiguravaju zaštitu djeteta. To su primjerice: prava na zaštitu od zloporabe, zanemarivanja i izrabljivanja, na

zabranu dječjeg rada, zaštitu od droga, alkohola, duhana, na zaštitu djece izbjeglica, djece u oružanim sukobima, djece u zatvorima.

Prava sudjelovanja

Uključuju one članke koji omogućuju djetetu aktivno sudjelovanje u svojem okruženju, regionalnom/nacionalnom/svjetskom, koja ga pripremaju za aktivnog građanina u budućnosti. To su primjerice: pravo na slobodno izražavanje svojih misli i pravo na udruživanje¹⁶⁸.

2.2. Obiteljski zakon¹⁶⁹

Uređenje obiteljskih odnosa se temelji na načelima ravnopravnosti žene i muškarca te uzajamnog poštovanja i pomaganja svih članova obitelji, zaštite dobrobiti i prava djeteta, te odgovornosti obaju roditelja za podizanje i odgoj djeteta (članak 2.).

Prestanak braka je definiran člankom 34. Obiteljskog zakona *“Bez obzira na oblik u kojem je sklopljen, brak prestaje: smrću bračnog druga, proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim, poništajem ili razvodom”*. Prestankom braka ne prestaju odgovornosti oba roditelja za djecu, naprotiv, ta odgovornost postaje još izraženija budući se roditelji moraju dogovarati o načinima skrbi za dijete, a sukladno Obiteljskom zakonu. Obiteljski zakon tu odgovornost uređuje na različite načine:

- Roditeljsku skrb čine odgovornosti, dužnosti i prava roditelja, s ciljem zaštite dobrobiti djeteta, osobnih i imovinskih interesa te se roditelj ne može odreći roditeljske skrbi, već se ona može ograničiti ili oduzeti samo odlukom nadležnih tijela iz razloga i na način propisan Zakonom (članak 91.).
- Roditelji su dužni čuvati i negovati dijete i skrbiti za njegove potrebe (članak 94., stavak 1.).
- Roditelji ne smiju dijete predškolske dobi ostaviti bez nadzora odrasle osobe (članak 94., stavak 2.).
- Roditelji bez obzira žive li zajedno ili odvojeno ravnopravno, zajednički i sporazumno skrbe o djetetu, osim ako je ovim Zakonom drukčije određeno (članak 99., stavak 1.).

Ako roditelji ne žive u obiteljskoj zajednici, sud će odlučiti s kojim će roditeljem dijete živjeti te odrediti način i vrijeme susreta i druženja djeteta s drugim roditeljem (članak 100., stavak 1.). Radi zaštite dobrobiti djeteta susreti i druženje djeteta s roditeljem s kojim ne živi, mogu se ograničiti ili zabraniti, a prema okolnostima slučaja sud može odrediti osobu u čijoj će se nazočnosti održavati susreti i druženje (članak 100., stavak 2.).

Ako se roditelji ne mogu sporazumjeti o ostvarivanju sadržaja roditeljske skrbi ili o ostvarivanju djetetovih prava, sud će u izvanparničnom postupku na prijedlog roditelja, centra za socijalnu skrb ili djeteta donijeti odluku radi zaštite dobrobiti djeteta (članak 101.).

Sud će na prijedlog roditelja, djeteta ili centra za socijalnu skrb, ako to zahtijevaju bitno promijenjene okolnosti, donijeti novu odluku s kojim će roditeljem dijete živjeti te o susretima i druženju djeteta s drugim roditeljem, a po potrebi i o drugim sadržajima roditeljske skrbi (članak 102.).

Uzdržavanje djeteta obuhvaća veliki dio roditeljske skrbi za dijete. Roditelji su dužni uzdržavati svoje maloljetno dijete (članak 209.), a ukoliko se dijete redovito školuje i nakon punoljetnosti (članak 210., stavak 1.). Punoljetno dijete koje je završilo školovanje, a ne može se zaposliti, roditelji su dužni uzdržavati godinu dana nakon školovanja (članak 210., stavak 2.).

Ako kod djeteta postoji bolest, mentalno ili tjelesno oštećenje zbog kojeg nije sposobno za rad, roditelji su dužni uzdržavati ga dok ta nesposobnost traje (članak 210., stavak 3.). Roditelj kojem je ograničena ili oduzeta roditeljska skrb ili roditeljsku skrb ne ostvaruje, ne oslobađa se dužnosti uzdržavanja djeteta (članak 212.). Bez obzira na okolnosti iz članka 231. stavka 2. i 3. ovoga Zakona, radno sposoban roditelj ne može se osloboditi dužnosti uzdržavanja maloljetnog djeteta (članak 232., stavak 2.).

Postoji nekoliko načina određivanja uzdržavanja - roditelji se mogu sami dogovoriti o mjesečnom iznosu (ova opcija pokazuje odgovornost i zrelost roditelja te brigu za potrebe djeteta), nagoditi pri centru za socijalnu skrb (ukoliko smatraju da im je potrebna stručna podrška tima centra za socijalnu skrb, prema članku 230., stavku 1.) ili pokrenuti parnicu pri sudu i prema pravomoćnoj presudi o uzdržavanju ostvariti prava djeteta.

Obvezu uzdržavanja djeteta imaju oba roditelja - roditelj s kojim dijete ne živi i roditelja s kojim dijete svakodnevno živi. U parnici o uzdržavanju

djeteta sud će roditelju s kojim dijete živi posebno uzeti u obzir rad i brigu koju ulaže u podizanje djeteta i sukladno tome umanjiti njegov novčani doprinos za uzdržavanje djeteta (članak 233.).

U parnici o uzdržavanju se utvrđuju potrebe djeteta, ali i mogućnosti roditelja te se određuje iznos koji roditelj koji ne živi s djetetom treba doprinostiti mjesečno, a tijekom parnice može se tražiti donošenje privremene mjere radi uzdržavanja koja vrijedi do donošenja pravomoćne presude.

Ministar nadležan za poslove pravosuđa objavljuje jednom godišnje, a najkasnije do 1. travnja tekuće godine, podatke o prosječnim potrebama djeteta s obzirom na troškove života (članak 232., stavak 4.). Prosječne potrebe djeteta, koje će sud sukladno odredbama Obiteljskog zakona uzimati u obzir kod određivanja visine uzdržavanja, iznose 1.440,00 kuna mjesečno za dijete predškolskog uzrasta i 1.600,00 kuna mjesečno za dijete školskog uzrasta. Potrebe djeteta mogu se utvrditi u povećanom iznosu, ako je to u skladu s povećanim mogućnostima pojedinog roditelja (Ministarstvo pravosuđa, 24. ožujka 2006.).

Protiv roditelja koji ne ispunjava svoju obvezu uzdržavanja nakon pravomoćnosti presude može se tražiti ovrha ili pokretanje kaznenog postupaka.

Centar za socijalnu skrb, po službenoj dužnosti ili na prijedlog drugog roditelja, može poduzeti mjere da se osiguraju sredstva za privremeno uzdržavanje djeteta, ako roditelj, koji je na temelju pravomoćne sudske odluke ili nagodbe sklopljene pred centrom za socijalnu skrb dužan pridonositi za uzdržavanje djeteta, ne udovoljava svojoj obvezi duže od tri mjeseca. Centar je dužan, ako ocijeni da bi zbog toga bilo ugroženo uzdržavanje djeteta, poduzeti mjere da se osiguraju sredstva za privremeno uzdržavanje sve dok roditelj – obveznik uzdržavanja ne počne ponovno udovoljavati svojoj obvezi (članak 352.).

12. prosinca 2006. godine

Pružanje besplatne pravne pomoći djeci u postupcima uzdržavanja

Pravobraniteljica za djecu pokrenula je inicijativu kojom bi se djeci u postupcima radi uzdržavanja pružila besplatna pravna pomoć, a Upravni odbor Hrvatske odvjetničke komore donio je zaključak kojim će upravo HOK takvu pomoć pružati.

Procjenjuje se da u Hrvatskoj najmanje 60 000 djece razvedenih roditelja ne prima alimentaciju. Stoga će, do stupanja na snagu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, Hrvatska odvjetnička komora pružati besplatnu pravnu pomoć maloljetnoj djeci, na zahtjev roditelja kao zakonskog zastupnika djeteta, u samostalnim postupcima radi uzdržavanja maloljetne djece, vodeći pri tome računa o zaštiti interesa djece.

Suočeni smo s činjenicom da veliki broj djece ne ostvaruje pravo na uzdržavanje od strane roditelja s kojim ne žive, a vrlo često roditelj s kojim dijete živi samostalno, podnosi tužbu za uzdržavanje ili povišenje uzdržavanja, odnosno pokreće postupak ovrhe, jer nema sredstava za plaćanje usluga odvjetnika. Mnogi od njih teško se snalaze u tim postupcima i usluge odvjetnika su im izuzetno značajne.

Činjenica razvoda odnosno odvojenog života djece i roditelja, bez obzira na razloge zbog kojih je do toga došlo, bolno je iskustvo i nova situacija, posebice za djecu. Mnogi roditelji, a posebice oni s kojima djeca nastavljaju živjeti, susreću se s puno problema u svakodnevnoj organizaciji života i teško se snalaze u novonastalim situacijama. To osobito dolazi do izražaja kad su i materijalno nedostatno osigurani. Mnogima od njih utvrđeni iznos doprinosa za uzdržavanje djeteta nesumnjivo čini značajnu stavku u raspoloživim sredstvima za život. Stoga smo mišljenja da bi im pomoć u postupcima utvrđivanja uzdržavanja i provođenja ovrhe značajno pomogla, čime bi ujedno bili rasterećeniji u ostvarenju ovog djetetovog prava a time i više usmjereni na neposrednu, vrlo zahtjevnju svakodnevnu roditeljsku ulogu¹⁷⁰.

Zastupanje u postupku:

HRVATSKA ODVJETNIČKA KOMORA <http://www.odvj-komora.hr>

Koturaška 53/II, 10000 Zagreb

Telefon: 01/6165 200

Faks: 01/6170 686

2.3. Kazneni zakon¹⁷¹

Kazneni zakon, kod povrede dužnosti uzdržavanja, u članku 209., govori da *“Tko izbjegavanjem zaposlenja, mijenjanjem radnog mjesta, mjesta boravka ili prebivališta, otuđivanjem imovine ili na drugi način izbjegava davanje uzdržavanja za osobu koju je na temelju ovršne odluke ili sudske nagodbe dužan uzdržavati ili tko odbija izvršenje takve obveze, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine. Ako se obveza odnosi na uzdržavanje djeteta ili maloljetne osobe, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine. Primjenjujući uvjetnu osudu sud može počinitelju postaviti uvjet da isplati dospjele obveze i da ubuduće uredno ispunjava dužnosti uzdržavanja”*. Navođenjem kazne zatvora od tri mjeseca do tri godine, kaznene odredbe za roditelje koji izbjegavaju plaćanje uzdržavanja su pooštrene.

ISKUSTVA VELIKE BRITANIJE

Nakon presude o alimentaciji iznos će se roditeljima automatski skidati s računa, a onima koji godinama ne plaćaju za svoju djecu, skrivaju imovinu i mijenjaju boravišta kako im se ne bi ušlo u trag bit će oduzeta i putovnica! Najavio je to... britanski ministar za rad i mirovine John Hutton. Veza među roditeljima može završiti, ali obaveze prema djeci ne mogu. Onima koji ne plaćaju za uzdržavanje svoje djece moramo život učiniti krajnje neugodnim - poručio je Hutton, čije je ministarstvo izračunalo da neplaćanje alimentacije državu godišnje stoji 20 milijardi funti! Neplaćanje alimentacije u Velikoj Britaniji gorući je problem, sličnih razmjera kao i u Hrvatskoj. Kod nas nema izračuna koliko to stoji državu niti kolika je mjesečna svota nenaplaćenih alimentacija, no podaci govore da čak svaki drugi roditelj koji ne živi s djetetom ne podmiruje obveze te da bez naknade za uzdržavanje svakog mjeseca ostane više od 60.000 djece¹⁷².

2.4. Zakon o socijalnoj skrbi¹⁷³

Zakon o socijalnoj skrbi definira socijalnu skrb kao djelatnost od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku kojom se osigurava i ostvaruje pomoć za podmirenje osnovnih životnih potreba socijalno ugroženih, nemoćnih i drugih osoba koje one same ili uz pomoć članova obitelji ne mogu zadovoljiti zbog nepovoljnih osobnih, gospodarskih, socijalnih i drugih okolnosti (članak 3., stavak 1.).

Svatko je dužan brinuti se za zadovoljavanje svojih životnih potreba i potreba osoba koje je po zakonu ili po drugoj pravnoj osnovi dužan uzdržavati (članak 4., stavak 1.) te je svatko svojim radom, prihodima i imovinom dužan pridonositi sprječavanju, otklanjanju ili ublažavanju vlastite socijalne ugroženosti, kao i socijalne ugroženosti članova svoje obitelji, posebice djece i drugih članova obitelji koji se ne mogu sami o sebi brinuti (članak 4., stavak 2.).

U članku 2., stavku 4. Zakon definira samohranog roditelja kao onog koji nije u braku i ne živi u izvanbračnoj zajednici, a sam skrbi i uzdržava svoje dijete. Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (članak 12.) i na temelju njega donesenim propisima, samac ili obitelj u sustavu socijalne skrbi imaju prava na:

- savjetovanje,
- pomaganje u prevladavanju posebnih teškoća,
- pomoć za uzdržavanje,
- pomoć za podmirenje troškova stanovanja,
- jednokratnu pomoć,
- doplatak za pomoć i njegu,
- pomoć i njegu u kući,
- osobnu invalidninu,
- osposobljavanje za samostalan život i rad,
- skrb izvan vlastite obitelji,
- druge pomoći (pomoć u prehrani, pomoć za odjeću i obuću, pomoć za osobne potrebe korisnika stalnog smještaja, podmirenje pogrebnih troškova, podmirenje troškova smještaja u učenički dom).

Osnovica na temelju koje se utvrđuje visina pomoći za uzdržavanje određuje Vlada Republike Hrvatske (članak 16., stavak 1.), a visina pomoći za uzdržavanje (članak 16., stavak 2.) utvrđuje se u postotku od osnovice iz

članka 16. stavka 1. i iznosi za obitelj - za odraslu osobu 80% osnovice, dijete do 7 godina 80% osnovice, dijete od 7 do 15 godina 90% osnovice i dijete od 15 do 18 godina, odnosno do završetka redovnog školovanja 100% osnovice. Osnovica od 2001. godine iznosi 400,00 kuna¹⁷⁴, što je povećanje od 50,00 kuna u odnosu na 1998. godinu kada je iznosila 350,00 kuna¹⁷⁵.

Iznosi utvrđeni prema članka 16. stavku 2. Zakona o socijalnoj skrbi povećavaju se za 25% osnovice, ako je korisnik pomoći dijete samohranog roditelja.

Jednokratna pomoć (članak 40., stavak 1.) se može odobriti samcu ili obitelji koji, zbog trenutačnih okolnosti, npr. rođenja djeteta, školovanja djeteta, bolesti ili smrti člana obitelji, prema ocjeni centra za socijalnu skrb, nisu u mogućnosti djelomično ili u cijelosti zadovoljiti osnovne životne potrebe. Ta pomoć može biti u novcu ili naravi (članak 41., stavak 1.) i može se odobriti do iznosa koji podmiruje potrebu (članak 42, stavak 1.).

Novost u Zakonu o socijalnoj skrbi¹⁷⁶ je osnivanja obiteljskih centara (članak 80b), koji obavljaju poslove savjetodavnog i preventivnog rada i druge stručne poslove koji se odnose na:

- brak i međusobne odnose roditelja i djece, uzdržavanja i druge okolnosti u obitelji koje traže stručnu potporu i pomoć,
- odgoj djece, posvojenje i prevenciju svih oblika ovisnosti kod djece i mladeži,
- probleme s invalidnošću,
- uključivanje u svakodnevni život nakon duljeg boravka u odgojnoj ustanovi,
- poticanje odgovornog roditeljstva i skrbi o članovima obitelji,
- podizanje kvalitete života djece, mladeži i obitelji,
- organiziranje učenja djeteta,
- smještaj u predškolske ustanove,
- poticanje i razvoj programa rada u zajednici, volonterskog rada i rada udruga građana koje su potpora roditeljima, obitelji, djeci, mladeži i drugim socijalno osjetljivim skupinama stanovništva,
- razvoj i unapređenje izvaninstitucijskih oblika potpore obitelji, djeci, mladeži i drugim socijalno osjetljivim skupinama stanovništva,
- poticanje i provedbu programskih aktivnosti namijenjenih edukaciji i promidžbi obiteljskih vrijednosti.

Obiteljski centar obavlja i stručno-analitičke poslove iz svog djelokruga te informativne, savjetodavne, preventivno–terapijske, edukacijske, promidžbene i druge slične stručne poslove vezane uz pružanje potpore obitelji, djeci i mladeži (članak 80b, stavak 2.). Obiteljski centri tako postaju središnja mjesta za potporu obiteljima, a posebno djeci i mladima.

2.5. Zakon o doplatku za djecu¹⁷⁷

Doplatak za djecu novčano je primanje koje je regulirano Zakonom o doplatku za djecu, a koje koristi roditelj ili druga osoba određena Zakonom, radi potpore uzdržavanja i odgoja djece. Pravo na doplatku za djecu stječe se i ostvaruje ovisno o broju djece i visini ukupnog dohotka članova kućanstva korisnika te drugim uvjetima utvrđenim Zakonom. Sve poslove u vezi s ostvarivanjem prava na doplatku za djecu obavlja Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje. Pravo na doplatku za djecu stječe korisnik ako mu ukupni dohodak, ostvaren u prethodnoj kalendarskoj godini, po članu kućanstva mjesečno ne prelazi 40% proračunske osnovice. Proračunska osnovica za 2006. godinu iznosi 3.326,00 kuna. Pravo na doplatku za djecu u 2006. godini stječe korisnik čiji prosječni mjesečni dohodak po članu kućanstva korisnika, ostvaren u 2005. godini, ne prelazi 1.330,40 kn.

Svota doplatka za djecu određuje se ovisno o visini ostvarenoga ukupnog dohotka po članu kućanstva mjesečno. Ako ukupni dohodak po članu kućanstva korisnika mjesečno ne prelazi 20% proračunske osnovice, korisniku pripada doplatku za djecu u visini od 9% od proračunske osnovice po djetetu. Ako ukupni dohodak po članu kućanstva korisnika mjesečno iznosi između 20% i 40%, od proračunske osnovice, korisniku pripada doplatku za djecu u visini od 5% od proračunske osnovice po djetetu.

Za dijete s jednim roditeljem ili za dijete čiji je jedan roditelj nepoznat, nepoznatog prebivališta, potpuno nesposoban za samostalan život i rad ili ako mu je oduzeta poslovna sposobnost, pripadajuća svota doplatka, određena prema utvrđenom cenzusu, povećava se 15%.

U Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje je u listopadu 2006. godine bilo 215 561 korisnika doplatka za djecu za 401 172 djece. Prosječna svota

doplatka za djecu u listopadu 2006. godine (sa razlikama za prethodne mjesece) iznosi 275,73 kn.

U 2006. godini svote doplatka za djecu iznose:

- za korisnika čiji ukupni dohodak po članu kućanstva mjesečno ne prelazi 665,20 kn (20% proračunske osnovice) iznosi 299,34 kn po djetetu (9% proračunske osnovice), a povećana za 15% iznosi 344,24 kn,
- za korisnika čiji ukupni dohodak po članu kućanstva mjesečno iznosi između 665,21 kn do 1330,40 kn (20% i 40% proračunske osnovice) iznosi 166,30 kn po djetetu (5% od proračunske osnovice), a povećana za 15% iznosi 191,25 kn,
- za djecu s težim oštećenjem zdravlja svota doplatka iznosi 831,50 kn (25% proračunske osnovice)¹⁷⁸.

2.6. Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi¹⁷⁹

Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi uređuje da prednost pri upisu djece u dječje vrtiće, koji su u vlasništvu jedinica lokalne uprave i samouprave ili u državnom vlasništvu, imaju djeca roditelja žrtava i invalida domovinskog rata, djeca iz obitelji s troje ili više djece, djeca zaposlenih roditelja, djeca s teškoćama u razvoju, djeca samohranih roditelja i djeca uzeta na uzdržavanje, djeca u godini prije polaska u osnovnu školu i djeca roditelja koji primaju dječji doplatak (članak 20., stavak 1.). Način ostvarivanja prednosti pri upisu djece u dječji vrtić utvrđuje osnivač dječjeg vrtića svojim aktom (članak 20., stavak 2.).

2.7. Zakon o obrani¹⁸⁰

Zakon o obrani samohrane roditelje spominje u kontekstu vojnih vježbi i radne obveze te tako uređuje (članak 59.) da *“Pričuvnike se može pozivati na vojne vježbe dok im traje vojna obveza. Na vojne vježbe ne pozivaju se trudnice i žene koje imaju dijete mlađe od 10 godina te vojni obveznik čiji je bračni drug pozvan na izvršenje vojne obveze i samohrani roditelj, ako imaju dijete mlađe od 15 godina”*. Isto tako, članak 80. Zakona o obrani uređuje da radnoj

obvezi ne podliježu žene starije od 55 godina, muškarci stariji od 65 godina te trudnice, majke, samohrani roditelji, odnosno skrbnici s jednim djetetom ili više djece mlađe od 10 godina.

2.8. Zakon o zaštiti od elementarnih nepogoda¹⁸¹

Zakon o zaštiti od elementarnih nepogoda u glavi Prava i dužnosti sudionika zaštite regulira da su svi radno sposobni građani Republike Hrvatske od navršениh 18 do 60 godina života - muškarci - i do 55 godina - žene - obvezni su sudjelovati u zaštiti, a od obveze sudjelovanja u zaštiti oslobođene su trudnice i samohrani roditelji s djetetom do 7 godina života ako im tijekom sudjelovanja u zaštiti nije osigurano čuvanje i njega djeteta (članak 9.).

2.9. Zakon o zaštiti i spašavanju¹⁸²

Zakon o zaštiti i spašavanju (članak 53.) uređuje da u slučajevima potrebe žurne i neodgodive provedbe mjera zaštite i spašavanja kada nije moguće na drugi način zaštititi živote i zdravlje ljudi, odnosno materijalna dobra veće vrijednosti (građevine, kulturnu baštinu i slično), državni službenik Uprave s posebnim ovlastima i odgovornostima, može usmeno naložiti da se *“mobilizira svaki punoljetni građanin Republike Hrvatske, izuzev žena starijih od 60 godina, muškaraca starijih od 65 godina, trudnica, majki i samohranih roditelja, odnosno skrbnika s jednim djetetom ili više djece mlađe od 10 godina, pripadnika oružanih snaga RH i policije te osoba s radnom obvezom, radi izvršenja žurnih i neodgovdivih mjera ili aktivnosti u zaštiti i spašavanju od katastrofa...”*.

2.10. Zakon o radu¹⁸³

Zakon o radu u svojim odredbama spominje samohrane roditelje u kontekstu prekovremenog rada, preraspodjele radnog vremena, vremena noćnog rada i izuzetaka od noćnog rada žena u industriji.

Članak 41., stavak 1. Zakona o radu kaže da *u slučaju više sile, izvanrednoga povećanja opsega rada i u drugim sličnim slučajevima prijeko potrebe, radnik na*

zahtjev poslodavca mora raditi duže od punoga radnog vremena (prekovremeni rad), najviše do 10 sati tjedno, a stavak 6. istog članka da trudnica, majka s djetetom do tri godine starosti i samohrani roditelj s djetetom do šest godina starosti može raditi prekovremeno samo ako dađe pisanu izjavu o dobrovoljnom pristanku na takav rad.

Članak 43., stavak 1. Zakona o radu definira preraspodijeljeno radno vrijeme "Ako narav posla to zahtijeva, puno ili nepuno radno vrijeme može se preraspodijeliti tako da tijekom jednoga razdoblja traje duže, a tijekom drugoga razdoblja kraće od punoga ili nepunog radnog vremena". Stavak 8. istog članka spominje samohrane roditelje na način da trudnica, majka s djetetom do tri godine starosti i samohrani roditelj s djetetom do šest godina starosti može raditi u preraspodijeljenom punom radnom vremenu samo ako dađe pisanu izjavu o dobrovoljnom pristanku na takav rad. Ovlaštenje inspektora rada je da zabrani rad u preraspodijeljenom punom radnom vremenu osobe koja nije dala pisanu izjavu o dobrovoljnom pristanku na rad u preraspodijeljenom punom radnom vremenu (članak 43., stavak 9.). Također, inspektor rada može dati suglasnost najduže za kalendarsku godinu (članak 43., stavak 11.).

Vrijeme noćnoga rada radnika je definirano člankom 59. Zakona "Rad u vremenu između 22 sata uvečer i 6 sati ujutro idućega dana, a u poljoprivredi između 22 sata uvečer i 5 sati ujutro idućega dana, smatra se noćnim radom, ako za određeni slučaj ovim ili drugim zakonom, drugim propisom, kolektivnim ugovorom ili sporazumom sklopljenim između poslodavca i radničkog vijeća nije drukčije određeno", a članak 61. Zakona su određeni izuzeci od zabrane noćnoga rada žena u industriji da zbog potrebe boljeg iskorištavanja sredstava za rad, povećanja zaposlenosti ili sličnih važnih gospodarskih ili socijalnih razloga, ministar nadležan za rad može odlučiti da se noćnim radom smatra vrijeme različito od vremena propisanog Zakonom te da trudnica i majka do dvije godine djetetova života te samohrana majka s djetetom do tri godine djetetova života, ne smije biti izuzeta od zabrane noćnoga rada, osim ako to sama traži (članak 61., stavak 3.).

Kao najteži prekršaji opisani u članku 248., koji se kažnjavaju novčanom kaznom od 61.000,00 do 100.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj poslodavac pravna osoba (stavak 1.):

- ako trudnici, majci s djetetom do tri godine starosti ili samohranom roditelju s djetetom do šest godina starosti, bez njegovoga pisanog

- pristanka, naredi prekovremeni rad (točka 18.),*
- *ako trudnici, majci s djetetom do tri godine starosti ili samohranom roditelju s djetetom do šest godina starosti, bez njegovoga pisanog pristanka, naredi rad u preraspodijeljenom punom radnom vremenu (točka 21.),*
- *ako protivno odredbama ovoga Zakona ženi zaposlenoj u industriji naredi noćni rad (točka 26.).*

Inspekcija rada i zaštite na radu Državnog inspektorata

Inspekcija rada i zaštite na radu Državnog inspektorata nadzire primjenu zakona i drugih propisa kojima se uređuju odnosi između poslodavaca i zaposlenika (radni odnosi i zaštita na radu), a posebice primjenu propisa koji se odnose na:

- obvezu poslodavca da zaposlenike u propisanim rokovima prijavljuje nadležnim tijelima mirovinskog i zdravstvenog osiguranja,
- radno vrijeme, plaće, zapošljavanje i rad malodobnika, žena, trudnica, porodilja, invalida, stranaca i dr.,
- uvjete rada, zaštitu zaposlenika, sigurnost i zaštitu zdravlja zaposlenika,
- osobito zaštitu zdravlja malodobnika, žena i invalida.

Podnesak ili prijava je svaki zahtjev, molba, prigovor i drugo obraćanje fizičke ili pravne osobe nekom tijelu državne uprave. Podnesak može biti u pisanom obliku, ali i usmen, potpisan i anonimn. Prednost je potpisanog podneska (s adresom podnosioca podneska) što je u tom slučaju obveza tijela nadležnog za rješavanje podneska da o svemu poduzetom izvijesti onoga koji je dao podnesak.

Državni inspektorat - Područna jedinica Zagreb

Prilaz Ivana Visine 1-3, 10000 Zagreb
telefon: 01/6503 000, faks: 01/6503 038.

Državni inspektorat - Područna jedinica Rijeka

Osječka 50, 51000 Rijeka
telefon: 051/500 647, faks: 051/500 648.

Državni inspektorat - Područna jedinica Osijek

Šetalište kardinala Šepera 1d, 31000 Osijek
telefon: 031/250 600, faks: 031/250 601.

Državni inspektorat - Područna jedinica Split

Put Brodarice 6, 21000 Split
telefon: 021/407 320, faks: 021/407 337.

2.11. Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti¹⁸⁴

Prema Zakonu o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti u članku 11., stavku 2., Zavod za zapošljavanje prestaje voditi osobu kao nezaposlenu u osnovnoj evidenciji ako ta osoba ne prihvati ponuđeno zaposlenje u okviru stečene stručne spreme i radnog iskustva ili ako svojim postupanjem uzrokuje odbijanje zaposlenja od strane poslodavca izvan mjesta prebivališta ili boravišta udaljenom do 80 km, pod uvjetom da poslodavac snosi troškove putovanja sredstvima javnog prijevoza ili sam organizira prijevoz na posao i s posla s tim da prijevoz u jednom smjeru ne traje duže od 90 minuta (stavak 2.) ili izvan mjesta prebivališta ili boravišta bez obzira na udaljenost pod uvjetom da je osiguran odgovarajući smještaj, osim ako odbije zaposlenje iz razloga što poslodavac redovno ne ispunjava obveze prema radnicima (stavak 3.). Navedene odredbe se ne odnose na trudnicu, majku s djetetom do 3 godine života, samohranog roditelja s djetetom do 10 godina života i jednog od roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju, osim ako daje pisanu izjavu da prihvaća posao.

Slično, prema članku 41., stavku 2. i 3., pravo na novčanu naknadu nezaposlenom samohranom roditelju s djetetom do 10 godine života ne prestaje ako ne prihvati ponuđeno zaposlenje u okviru stečene stručne spreme i radnog iskustva ili ako svojim postupanjem uzrokuje odbijanje zaposlenja od strane poslodavca izvan mjesta prebivališta ili boravišta udaljenom do 80 km pod uvjetom da poslodavac snosi troškove putovanja sredstvima javnog prijevoza ili sam organizira prijevoz na posao i s posla s tim da prijevoz u jednom smjeru na traje duže od 90 minuta ili izvan mjesta prebivališta ili boravišta bez obzira na udaljenost pod uvjetom da je osiguran odgovarajući smještaj.

Ukoliko samohrani roditelj ne prihvati zaposlenje u mjestu prebivališta ili boravišta, navedena prava prestaju.

2.12. Kolektivni ugovori

Kolektivnim ugovorima su uređena posebna prava samohranih roditelja u određenim profesijama, uglavnom u području trajanja godišnjeg odmora (dodatni dani, kao dio posebnih socijalnih uvjeta u obiteljima) i plaćenog dopusta, u slučaju smrti supružnika.

Pojedini kolektivni ugovori ističu jednoroditeljstvo kao kategoriju radnika kojima su priznata dodatna prava u području raskida radnog odnosa *“ovlaštena osoba je dužna svoju namjeru da otkáže ugovor o radu priopćiti radničkom vijeću, te se dužna savjetovati s radničkim vijećem na način i u rokovima određenim zakonom i ovim Kolektivnim ugovorom, u protivnom će odluka Društva biti ništava. Ovlaštena osoba Društva može donijeti odluku o otkazu ugovora o radu zbog poslovnih ili osobno uvjetovanih razloga, samo uz suglasnost radničkog vijeća (Sindikata) u slučaju kad se radi o samohranom roditelju, odnosno samohranom usvojitelju sa djetetom do 15 godina starosti”* (Kolektivni ugovor Croatia osiguranja d.d., Narodne novine 136/06, članak 114.). Slično govori i Kolektivni ugovor za zaposlenike u srednjoškolskim ustanovama Republike Hrvatske¹⁸⁵ *“Bez prethodne suglasnosti sindikalnog povjerenika odnosno sindikalnog vijećnika ne može se otkazati ugovor o radu niti ponuditi otkaz s ponudom izmijenjenog ugovora samohranom roditelju malodobnog djeteta”*. Kolektivni ugovor za Zagrebačku banku d.d.¹⁸⁶ unutar izvanrednih potpora (članak 101.), predviđa mogućnost da radnik ili njegova obitelj imaju pravo na potporu u visini najvišeg neoporezivog iznosa koji je propisan Pravilnikom o porezu na dohodak u slučaju smrti supružnika (ili nekog drugog užeg člana obitelji, rizika bolesti ili invalidnosti).

Iznos potpore u svakom pojedinom slučaju ovisi i o kriteriju samohranosti radnika i ostalih događaja koji radnika dovode u težak materijalni položaj (npr. materijalni status uže obitelji i prosjek primanja po članu obitelji, teška/kronična bolest, medicinska rehabilitacija, nabava lijekova, mnogočlana obitelj/broj djece, nezaposlenost ostalih članova uže obitelji, podstanarski status).

Specifičan je i Kolektivni ugovor HT – Hrvatskih telekomunikacija d.d.¹⁸⁷ poslodavac može određene poslove povjeriti radnicima da ih obavljaju kod kuće, osobito (između ostalih) i samohranom roditelju s djetetom do 10 (deset)

godina starosti (članak 8.). U članku 66. istog Ugovora, određeno je da se mjesečna novčana pomoć (od 500 kn za dijete predškolskog uzrasta do 1.300 kuna za dijete u srednjoj školi) daje za školovanje djece umrlih radnika i djeci samohranih. Samohranim roditeljem, u smislu ovog Kolektivnog ugovora, se smatra roditelj:

- *djeteta kojem otac nije utvrđen, izvanbračnog djeteta kojem je otac utvrđen, a ne živi u zajedničkom domaćinstvu, a ostvaruje pravo na dječji doplatak,*
- *djeteta kojem je dijete nakon razvoda braka povjereno na čuvanje i odgoj, a roditelj ostvaruje pravo na dječji doplatak,*
- *kojem je bračni drug umro ili proglašen nestalim.*

Samohranog roditelja se spominje i u vezi naknade štete (koja je definirana Zakonom o radu) na način da će se naknada štete smanjit pod uvjetom da šteta nije učinjena namjerno, da radnik do sada nije uzrokovao štete te da je poduzeo sve da se šteta otkloni, ako se radi o... invalidu, starijem radniku ili samohranom roditelju ili skrbniku. Smanjenje štete iznosi najmanje 20%, a radnika se može i u cijelosti osloboditi od naknade štete (Kolektivni ugovor za djelatnost zdravstva i zdravstvenog osiguranja, Narodne novine 9/05, članak 48.). Isti Kolektivni ugovor u članku 49. govori da se bez prethodne suglasnosti sindikalnog povjerenika ne može otkazati ugovor o radu samohranom roditelju malodobnog djeteta. Ako se sindikalni povjerenik u roku 8 dana ne izjasni, smatra se da je suglasan s odlukom poslodavca.

Prilog 3.: Uputa o podnošenju zahtjeva za ostvarivanje prava na uzdržavanje u inozemstvu

Osoba koja polaže pravo na potraživanje s naslova uzdržavanja (vjerovnik) i prebiva na području Hrvatske, a želi ostvariti uzdržavanje od osobe koja prebiva u nekoj od država potpisnica Konvencije o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inozemstvu od 20.6.1956. godine¹⁸⁸ (dužnik), treba podnijeti pismeni zahtjev Ministarstvu financija, kao otpremnom tijelu. Zahtjev mora sadržavati sljedeće:

1. Podatke o zakonskom zastupniku vjerovnika: ime i prezime, adresa, datum rođenja, državljanstvo, zvanje i zanimanje, naziv banke i broj deviznog računa.
2. Podatke o vjerovniku (djetetu): ime i prezime, adresa, datum rođenja, državljanstvo, podaci o školovanju. Treba ukratko opisati imovinsku i obiteljsku situaciju u kojoj dijete živi.

Malodobno dijete zastupa zakonski zastupnik, a to je roditelj ili skrbnik kojem je dijete povjereno na čuvanje i odgoj. Punoljetno dijete samostalno podnosi zahtjev. U tom slučaju ne može ga zastupati roditelj jer on više nije njegov zakonski zastupnik (osim ako je nad djetetom produženo roditeljsko pravo). U daljnjem tekstu kad se spominje vjerovnik misli se na zakonskog zastupnika ili na punoljetno dijete.

1. Podatke o dužniku: ime i prezime, adresa, navesti ako su poznate sve adrese u posljednjih 5 godina, državljanstvo, zvanje i zanimanje, radno mjesto i adresa, približna visina dohotka ili dobiti ili drugog primanja. Ukratko opisati imovinsku i obiteljsku situaciju u kojoj dužnik živi. Ako se ne zna prebivalište dužnika ili radno mjesto, potrebno je navesti sve relevantne podatke koje bi nadležnom tijelu u inozemstvu olakšalo traženje dužnika.
2. Obračun duga: navesti vrstu i visinu zahtijevanog uzdržavanja, razdoblje za koje se uzdržavanje potražuje. Kao datum treba uzeti datum od kojeg je dužnik prestao izvršavati svoju obvezu. Ako uzdržavanje nije određeno odlukom suda, uzdržavanje treba tražiti u iznosu koji je potreban za uzdržavanje, a ako je iznos uzdržavanja utvrđen presudom onda prema iznosu određenom u presudi. Ako

se potražuju i zatezne kamate potrebno je da obračun duga bude sačinjen od strane ovlaštenog financijskog vještaka.

3. Zamolba za oslobođenjem od sudskih troškova: ako vjerovnik nije u mogućnosti snositi sudske i druge troškove u državi dužnika.
4. Ovršni prijedlog: potrebno je navesti da tražite da se vaša sudska presuda proglašava ovršnom u državi dužnika te da se provede ovršni postupak protiv dužnika.

Zahtjev mora biti datiran i potpisan od vjerovnika.

Zahtjevu treba priložiti sljedeće dokumente:

1. Punomoć kojom vjerovnik daje ovlaštenje otpremnom tijelu u Republici Hrvatskoj, tj. Ministarstvu financija Republike Hrvatske da ga zastupa u inozemstvu radi ostvarivanja prava na uzdržavanje (može se napisati vlastoručno ili priložiti popunjeni, datirani i potpisani obrazac punomoći iz Narodnih novina).
2. Punomoć kojom vjerovnik daje ovlaštenje nadležnom inozemnom tijelu da može voditi postupak za ostvarivanje prava na uzdržavanje pred nadležnim inozemnim tijelima, da kao posredničko tijelo može od dužnika potraživati plaćanje uzdržavanja, tražiti protiv njega ovrhu, primiti novac koji pripada vjerovniku, te da te ovlasti može prenijeti na drugoga (može se napisati vlastoručno ili priložiti popunjeni, datirani i potpisani obrazac punomoći iz Narodnih novina).
3. Pravomoćnu i ovršnu presudu o razvodu braka ili kojom se određuje uzdržavanje (u izvorniku ili ovjerenom presliku).
4. Vjenčani list roditelja, ako brak nije razveden.
5. Izjavu o priznanju očinstva u kvalificiranoj formi ili sudsku odluku o priznanju očinstva, ako se zahtjev podnosi za dijete rođeno izvan braka.
6. Rješenje o povjeravanju djeteta na čuvanje i odgoj, osim ako to nije navedeno u presudi o razvodu braka ili o određivanju uzdržavanja.
7. Uvjerenje o državljanstvu za dijete, vjerovnika i dužnika (ako ga je moguće pribaviti).
8. Rodni list za dijete, vjerovnika i dužnika (ako ga je moguće pribaviti).
9. Uvjerenje o školovanju za dijete starije od 15. godina.

10. Potvrdu o imovnom stanju za vjerovnika (izdaje ga nadležna Porezna uprava).
11. Potvrdu o visini dohotka ili dobiti za vjerovnika (pribaviti kod poslodavca).
12. Uvjerenje o evidenciji nezaposlenih osoba: za vjerovnika, ako je nezaposlen (izdaje ga Hrvatski zavod za zapošljavanje).
13. Fotografije za dijete, zakonskog zastupnika i dužnika (ako je moguće).

Zahtjev i dokumentacija moraju biti sastavljeni na hrvatskom jeziku, a prijevod od ovlaštenog sudskog tumača nije potreban, što je u nadležnosti Ministarstva financija.

Dokumentacija mora biti u izvorniku ili ovjerenom presliku (dostavlja se nadležnom tijelu u inozemstvu) i neovjerenom presliku (ostaje u spisu). Dokumenti ne smiju biti stariji od 6 mjeseci. Navedeni zahtjev i dokumentaciju dostaviti na adresu: Ministarstvo financija, Porezna uprava – Središnji ured, Boškovićeve 5, 10000 Zagreb.

Prilog 4.: Iz recenzija: Doc. dr. sc. Branka Sladović Franz; Marko Grgurević

Knjiga "Za" i "O" *jednoroditeljskim obiteljima* sastoji se od teksta strukturiranog u pet zasebnih poglavlja: uvodna razmatranja; komunikacija u obitelji; prevencija poremećaja u ponašanju; ovisnosti i roditeljsko ponašanje; i civilno društvo i jednoroditeljske obitelji - uz niz priloga i iscrpan popis literature i bilješki o izvorima korištenih u knjizi.

Sam naslov djela upućuje na dvostrukost koja se kontinuirano prepoznaje i u tekstu. Iako su čitatelji u prvom redu jednoroditeljske obitelji, posebice samohrani roditelji, knjiga je jednako namijenjena i svima onima koje zanimaju specifičnosti života jednoroditeljskih obitelji. U fokusu svih poglavlja zapravo je dobrobit djece iz jednoroditeljskih obitelji. Knjiga može poslužiti kao iscrpan početak i uvod u jednoroditeljstvo kao društvenu činjenicu, ali i donosi niz detaljnijih stručnih spoznaja, a tamo gdje je potrebno i znanstvenih, kako bi se znanje o jednoroditeljskim obiteljima proširilo i bilo upotrebljivo u planiranju i provođenju promjena i unapređenju kvalitete života. Autori u tome uspijevaju na način da su priručnik osmislili i ispisali na način da iz pozicije praktičara i "uronjenosti u život" holistički obuhvate sve teme koje su od svakodnevnog interesa roditeljima, djeci i onima koji ih stručno ili prijateljski pomažu. Čitajući knjigu, koja povremeno živahno preskače s jedne teme na drugu, zapravo se može steći dojam kako autori svjesno odgovaraju na životna pitanja koja napreskok postavljaju članovi jednoroditeljskih obitelji.

No, valja napomenuti kako neka poglavlja nisu namijenjena samo "za" jednoroditeljske obitelji, već i za sve druge obitelji, neovisno o broju članova odnosno trenutnom statusu, jer će, nažalost, neke od njih postati jednoroditeljske, a neke, na sreću, možda nakon čitanja ove knjige, i neće.

Dodatna zanimljivost je u tome što ona ne opterećuje čitatelja s prošlošću, uzrocima raspada braka, krivdom i pravdom, već bez osuđivanja i predrasuda, hrabro i osnažujući, govori o sadašnjosti i budućnosti jednoroditeljskih obitelji, naglašavajući *obitelj* u središtu i njezino očuvanje, neovisno o raspadu braka.

Posebna vrijednost ove knjige je u tome što ona svakog roditelja, pa tako i onog s kojim dijete ne živi, potiče na razmišljanje o ponašanjima i

aktivnostima kojima poboljšava odnosno pogoršava svoju situaciju i dobrobit djeteta te iscrpno upućuje na načine i mjesta te literaturu uz pomoć kojih može unaprijediti ne samo svoje osobne roditeljske vještine već općenito kvalitetu života kroz ostvarivanje posebnih prava za samohrane roditelje, ali i primanje i pružanje podrške kroz više ili manje aktivno sudjelovanje u civilnom društvu, putem udruga. Ova knjiga ne upada u zamku pisanja samo o onom roditelju s kojim dijete živi, već je namijenjena i drugom roditelju, iako je razumljivo da primjeri koji su navedeni u prvom redu se odnose na roditelje koji žive s djecom.

U knjizi se o roditeljima govori vrlo često u množini, što je prava rijetkost u literaturi o jednoroditeljstvu. Naime, govorenje o jednoroditeljstvu ne smije zaboraviti “drugoroditeljstvo” već treba naglašavati razdvojene, ali postojeće funkcije i zadatke i dakako utjecaje oba roditelja na dijete te što je više moguće poticati roditeljsko partnerstvo nakon razvoda braka.

doc.dr.sc. Branka Sladović Franz

Nažalost, ova knjiga se neće svidjeti onim ljudima koji idealistički gledaju svijet, koji govore o savršenoj obitelji u Hrvatskoj, o obitelji bez problema, o obiteljima koje ako poštuju određene moralne, vjerske i druge vrijednosti ne mogu imati probleme.

Ova knjiga će takvim ljudima biti razočarenje jer ona govori o tome kako oko nas žive ljudi koji svakodnevno sagorijevaju u borbi za vlastitu egzistenciju, egzistenciju i odgoj svoje djece pokušavajući izvući najbolje iz onoga što se zove jednoroditeljska obitelj.

Autori ove knjige kirurškom preciznošću otvaraju samu srž problema jednoroditeljskih obitelji, pazeći pri tome da činjenice o pojavnosti problema jednoroditeljskih obitelji budu znanstveno i statistički utemeljene. Također, ona razmatra problem jednoroditeljskih obitelji sa više aspekata kao što su socijalno funkcioniranje, psihološki aspekti stavljajući ih u odnos sa pojmovima komunikacije, mogućih rizika (poremećaji u ponašanju, ovisnosti). Stoga možemo reći kako *autori imaju analitički i istraživački pristup* u objašnjavanju složenosti problematike. Nažalost, ovakvih uradaka o jednoroditeljskim obiteljima ima jako malo u Republici Hrvatskoj pa možda izgleda kako je ovaj problem zanemariv ili manje zanimljiv profesionalcima. S moje točke gledanja, kao profesionalca koji radi u Savjetovalištu za djecu, mlade, brak i obitelj, ova knjiga je hvalevrijedna kao *inovativni pristup autora* koji, osim što objašnjava problem, nudi i moguća rješenja istog. Stoga možemo reći kako autori poštuju i *akcijski pristup problemima* modernog društva koji nude društvu stručnu pomoć (kroz organiziranje rada u udrugama) u rješavanju određenih problema umjesto prijašnjeg pasivnog promatrajućeg pristupa. Bilo bi neprofesionalno reći kako je ova knjiga priručnik za rad sa jednoroditeljskim obiteljima, njena vrijednost jest u tome što čitatelj dobiva uvid u širinu i složenost problema, alat kojim se može djelovati k poboljšanju okolnosti u kojima žive jednoroditeljske obitelji, ali ne govori kako upotrijebiti taj alat - to ostavlja čitatelju kao domaću zadaću.

Suma summarum: jedna odlična knjiga koja će sigurno ostaviti profesionalni trag na svakog čitatelja koji bude imao hrabrosti prihvatiti surovu realnost jednoroditeljstva i još više hrabrosti pomoći tim ljudima kako bi sa što manje "žrtava" kročili suvremenim društvom.

Marko Grgurević

Prilog 5.: Udruga LET i projekti za jednoroditeljske obitelji

5.1. Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET

Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET je osnovana u prosincu 2002. godine na inicijativu mladih socijalnih radnika s ciljem unapređenja kvalitete življenja ranjivih i bolesnih osoba, zaštite ljudskog zdravlja, prevencije nastanka bolesti i socijalne isključenosti te unapređenja i pružanja usluga socijalne i zdravstvene skrbi.

Misija Udruge glasi: *LET je neprofitna organizacija koja teži unapređenju kvalitete života ranjivih skupina u hrvatskom društvu osmišljavajući i provodeći javnozdravstvene programe i pružajući socijalne usluge utemeljene na potrebama svojih korisnika. Vjerujemo kako sve osobe moraju imati ravnopravan pristup kvalitetnim informacijama i mogućnost sudjelovanja u društvu te zaslužuju dostojanstven pristup.*

LET razvija svoje aktivnosti u tri glavna područja: javno zdravstvo, socijalna skrb te promocija i zaštita ljudskih prava.

Udruga je aktivnosti iz područja javnog zdravstva usmjerila programima smanjenja štete. Vanjskim radom (engl. *outreach*) provodi se prevencija širenja bolesti poput hepatitisa B i C te HIV/AIDS-a usmjerena ciljanoj populaciji u zajednicama u kojima žive. Također se provode aktivnosti prevencije ovisnosti o alkoholu, drogi i pušenju kod mladih u lokalnoj zajednici. Tiskan je priručnik *Programi smanjenja štete*, a u 2007. tiskat će se prijevod priručnika Vijeća Europe, *Europski priručnik o prevenciji pušenja, alkohola i droga*.

Organiziranje projekata usmjerenih jednoroditeljskim obiteljima predstavljaju najznačajnije aktivnosti u području socijalne skrbi: od 2004. godine provode se radionice i savjetovanja za samohrane roditelje; ovo je drugo izdanje knjige "Za" i "O" *jednoroditeljskim obiteljima*.

LET u svom radu zagovara prava svojih korisnika pred državnim institucijama i lokalnom zajednicom. Suraduje s medijima te s drugim organizacijama civilnog društva u cilju promocije ljudskih prava. Udruga je učlanjena u nekoliko nacionalnih i međunarodnih mreža (Koalicija udruga u zdravstvu – KUZ, Central and Eastern European Harm Reduction Network - CEEHRN, European Public Health Alliance - EPHA).

Od svog osnutka LET je financiran iz različitih izvora: državnih, lokalnih, privatnog sektora te međunarodnih organizacija čineći značajan dio hrvatskog civilnog društva.

5.2. Life Quality Improvement Organisation FLIGHT

Life Quality Improvement Organisation FLIGHT was founded in December 2002 on the initiative of young social workers to advocate the quality of life of individuals, families and communities; to safeguard people's health, prevent emerging diseases and to help vulnerable groups and already sick people. The organisation pursues goals of common good and of humanitarian character/nature.

Flight's mission states: *Flight, as a non profit organization, that strives to improve quality of life of vulnerable groups in Croatian society through designing and implementing public health and social services programs based on the needs of it's beneficiaries believing that every person has the right to equal access to quality information and participation in the society and deserves to be treated with dignity and respect.*

Flight has developed its activities in three major areas: public health, social care and human rights promotion and protection.

The NGO focuses the public health area to harm reduction activities, working directly with intravenous drug users and sex workers to prevent spreading diseases such as B, C Hepatitis and HIV/AIDS by using a specific method (outreach) to meet the target groups in their natural surroundings. Flight also organizes activities to prevent drug, alcohol and tobacco abuse among young people in the local community. It has published the Handbook on Harm Reduction Programmes, and will publish a translation of Council of Europe's European Handbook on Prevention Alcohol, Drugs and Tobacco in year 2007.

Organizing projects aimed at single parents represent the most significant activities in the social care area: workshops and counseling for single parents have been developed since 2004 to meet the needs of single parents and this is the second edition of the book *For and About Single Parent Families*.

In order to promote and protect human rights, Flight continuously advocates the needs of its target groups to governmental institutions, and the community. It also works with the media to promote human rights and to reach understanding within the community. Flight works closely with other non-governmental organizations, and is a member of several national and international networks.

Since it was established, Flight was financed from various resources: national, the local government, the private sector and international agencies and has developed to an important part of the Croatian civil society.

5.3. Projekti Jačanje socijalne mreže i obiteljskih kapaciteta jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj i Povećanje svijesti o potrebama jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj

Tiskanje knjige "Za" i "O" jednoroditeljskim obiteljima sufinancirano je kroz projekte koje podupiru Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi te Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje Grada Zagreba (Jačanje socijalne mreže i obiteljskih kapaciteta jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj) te projekta Povećanje svijesti o potrebama jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj (Raising awareness on single parent families' issues in Croatia), financiranog od Ureda Svjetske banke u Hrvatskoj.

Udruga LET od 2004. godine razvija projekte usmjerene jednoroditeljskim obiteljima zbog velike zastupljenosti ove populacije u hrvatskom društvu te specifičnih problema s kojima se jednoroditeljske obitelji suočavaju, a koji odgovaraju ciljevima i misiji Udruge.

Projekti su provedeni s ciljem unapređenja kvalitete života samohranih roditelja u Hrvatskoj te povećanja javne svijesti o potrebama jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj. Kratkoročno se projektima želi unaprijediti znanja samohranih roditelja o socijalnim i psihološkim aspektima samohranog roditeljstva, značenju socijalne podrške u prevladavanju teškoća samohranog roditeljstva, socijalnim vještinama roditelja za kvalitetnu komunikaciju s djecom, bivšim bračnim drugovima, obitelji i širom socijalnom mrežom, načinima nošenja sa stresom, načinima prevladavanja i prilagodbe na razdoblja samohranosti,

moogućnostima osnivanja udruga, klubova, kao i načinu sudjelovanja u već postojećim, senzibilizirati građane Hrvatske na probleme samohranih roditelja (posebno majki) te ih potaknuti na pružanje podrške i pomoći takvim roditeljima te potaknuti lokalnu upravu na javnu raspravu o promjenama u obiteljskoj strukturi s posebnim naglaskom na potrebe jednoroditeljskih obitelji.

Prvo izdanje publikacije Za i O jednoroditeljskim obiteljima distribuirano je u četiri najveća grada Hrvatske, Rijeci, Splitu, Zagrebu i Osijeku, s ciljem obuhvata većeg broja samohranih roditelja. Knjiga je pisana na temelju iskustava sudionika radionica Edukacijskog centra za samohrane roditelje, poduprta teorijom i korisnim informacijama za samohrane roditelje. Na predstavljanju knjige, osim jednoroditeljskih obitelji, prisustvovali su i građani, mediji i predstavnici lokalnih uprava čime su se aktualizirale specifične potrebe samohranih roditelja. Knjiga je predstavljena i na Internetu, na web stranici udruge LET.

Projekti Jačanje socijalne mreže i obiteljskih kapaciteta jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj i Povećanje svijesti o potrebama jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj se provode u 2006. i 2007. godini, a kontinuirana evaluacija projektnih aktivnosti ukazuje na potrebu razvijanja novih usluga za jednoroditeljske obitelji.

5.4. Projects Strengthening Social Networks and Family Capacities of Single Parent Families in Croatia and Raising awareness on single parent families' issues in Croatia

The book *For and About Single Parents* was co-financed from projects supported by the Ministry of Health and Social Welfare and the City of Zagreb - Department for health, labour and social protection and veterans (*Strengthening Social Networks and Family Capacities of Single Parent Families in Croatia*) and the project *Raising awareness on single parent families' issues in Croatia* financed by the World Bank in Croatia. NGO Flight has been developing projects for single parents since 2004 because of a great number

these families present in the Croatian society and the specific problems these families face in every day life, which correspond to the goals and the mission of the Organisation.

The projects are implemented in order to improve the quality of life of single parents and to increase public awareness on the needs of the single parent families in Croatia. In short term, the projects' goals are improving single parents' knowledge on legal, social and psychological aspects of single parenting and motivating them for self-organizing and improving their knowledge on the possibilities and advantages of forming their associations, motivating local governments to publicly discuss the changes in the family structure with an emphasis on the needs of single parents, improving public knowledge on single parents' needs and motivating the community on providing social support and help to single parents, raising awareness among politicians on the national level about the needs of single parent families.

The first edition of the For and About Single Parent Families publication had been distributed in four largest cities in Croatia, Rijeka, Split, Zagreb and Osijek, with the intention to reach a greater number of single parents. The book was written on the basis of experiences of participants of the Educational Center for Single Parent Families workshops, and by including theories from recent studies on single parents and useful information. When the book was presented in the four cities, single parents, experts, representatives of local authorities were present and they were able to discuss the needs of single parents and possible ways of addressing those needs. The book was also presented on Flight's web site.

The projects Strengthening Social Networks and Family Capacities of Single Parent Families in Croatia and Raising awareness on single parent families' issues in Croatia have been carried out in years 2006 and 2007 where the evaluation of projects' activities showed the need of continuing to develop new services for single parent families.

Bilješke

- ¹ Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002.) Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, *Revija za socijalnu politiku* 9 (2).
- ² Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003.) *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*, Zagreb: Državni zavod za zaštitu materinstva, obitelji i mladeži.
- ³ Akrap, A. (1999.) Brak i obitelj u demografskom kontekstu, *Bogoslovska smotra* 2/3: 313.-338.
- ⁴ Halmi, A. (1997.) Marginalizacija samohranih roditelja-strategija protiv isključenja, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada* 4: 77.-91.
- ⁵ Grozdanić, S. (2000.) Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada* 7: 169-182.
- ⁶ Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002.) Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, *Revija za socijalnu politiku* 9 (2).
- ⁷ Chambaz, C. (2001.) Lone-parent families in Europe: A variety of economic and social circumstances, *Social Policy and Administrations* 35 (6).
- ⁸ Tushima, T., Gecas, V. (2001.) Role Taking and Socialization in Single Parent Family, *Journal of Family Issues* 22 (3): 267-288.
- ⁹ Kirby, B.J. (2006.) From Single-Parent Families to Stepfamilies, *Journal of Family Issues* 27 (5): 685-711.
- ¹⁰ Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002.) Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, *Revija za socijalnu politiku* 9 (2).
- ¹¹ Ibid.
- ¹² *Statistički ljetopis* (2002.) Državni zavod za statistiku.
- ^{13a.} *Popis stanovništva* (1971.) Državni zavod za statistiku.
- ^{13b.} *Popis stanovništva* (1981.) Državni zavod za statistiku.
- ^{13c.} *Popis stanovništva* (1991.) Državni zavod za statistiku.
- ^{13d.} *Popis stanovništva* (2001.) Državni zavod za statistiku.
- ¹⁴ *Statistički ljetopis Republike Hrvatske* (1992.) Državni zavod za statistiku.
- ¹⁵ *Statistički ljetopis Republike Hrvatske* (2002.) Davni zavod za statistiku.
- ¹⁶ Ibid.
- ¹⁷ Kolesarić, V., Krizmanić, M., i Petz, B. (1991.) *Uvod u psihologiju: suvremena znanstvena i primijenjena psihologija*. Bjelovar: Prosvjeta.
- ¹⁸ Baloban, S., Črpić, G. (2004.) *Hrvatska na putu europskih integracija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- ¹⁹ Schlesinger, B. (1979.) One-parent families: knows and unknowns, *Conciliation courts review* 17 (2).

- ²⁰ Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003.) *Jednoroditeljske obitelji, osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu materinstva, obitelji i mladeži.
- ²¹ Šućur, Z. (2001.) *Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet u Sveučilišta u Zagrebu.
- ²² Ibid., str. 181.
- ²³ Vodogažec, I. Bez supruga i s djecom osuđeni na život građana drugog reda, *Večernji list*, 19.9.2000.
- ²⁴ Grozdanić, S. (2000.) Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada* 7: 169-182.
- ²⁵ Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003.) *Jednoroditeljske obitelji, osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu materinstva, obitelji i mladeži.
- ²⁶ Ibid.
- ²⁷ Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine 73/97, 27/01, 59/01, 82/01, 103/03, 44/06.
- ²⁸ Brajša, P. (1985.) *Ljubav i svađa u dvoje*. Varaždin: NIŠRO.
- ²⁹ Žižak, A. (1991.) Komunikacijski procesi, u: *Evaluacija i integralne metode u radu s djecom predškolske dobi i njihovim roditeljima*. Zagreb: Fakultet za defektologiju.
- ³⁰ Janković, J. (1996.) *Pristupanje obitelji*. Zagreb: Alinea.
- ³¹ Janković, J. (1994.) *Obitelj i droga*. Zagreb: Školske novine.
- ³² Satir, V. (1988.) *The new peoplemaking*. Mountain View: Science and Behaviour Books.
- ³³ Brajša, P. (1979.) *Interpersonalna komunikacija u obitelji*. Zagreb: Defektologija.
- ³⁴ Bašić, J., Žižak, A., Koller-Trbović, N. (1998.) *Integralna metoda u primjeni*. Zagreb: Alinea.
- ³⁵ Janković, J. (1996.) *Pristupanje obitelji*. Zagreb: Alinea.
- ³⁶ Brajša, P. (1994.) *Pedagoška komunikologija: razgovor, problemi i konflikti u školi*. Zagreb: Školske novine.
- ³⁷ Benković, H. i sur. (1998.) *Modifikacija ponašanja putem igre*. Zagreb: Nebojša Buđanovac.
- ³⁸ Duke, M., Nowicki, S., Jr. (1972.) A new measure and social learning model for interpersonal distance, *Journal of Experimental Research in Personality* 2.
- ³⁹ Morris, D. (1988.) *Govor tijela*. Zagreb: August Cesarec.
- ⁴⁰ http://hr.wikipedia.org/wiki/Aktivno_slukanje.
- ⁴¹ Janković, J. (1996.) *Pristupanje obitelji*. Zagreb: Alinea.
- ⁴² Ibid.
- ⁴³ Ibid.
- ⁴⁴ Berne, E. (1984.) *Koju igru igraš*. Beograd: Nolit.
- ⁴⁵ Ibid.
- ⁴⁶ Bank, Forgatch, Patterson i Fetrow, 1993; Steinberg, 1987.
- ⁴⁷ Bank i sur., 1993.

- ⁴⁸ Dobrenić i Poldrugač (1974.), prema Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A. (2001.) *Roditeljski odgojni postupci i problematično ponašanje djece u ranoj adolescenciji*. (u) Bašić, J., Janković, J. (ur.) (2001.) *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 156.
- ⁴⁹ Demo i Acock, 1996; McLanahan i Bumpass, 1988; Thomson i sur., 1994.
- ⁵⁰ Fraser 1997, prema Ajduković, 2000.
- ⁵¹ Janković, J., Bašić, J., ur. (2001.) *Prevenција poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 34.
- ⁵² Bašić, J. (2001.) *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži: Teorijsko motrište*. (u) Bašić, J., Janković, J. (ur.) (2001.) *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
- ⁵³ Fraser 1997., u: Janković, J., Bašić, J., ur. (2001.) *Prevenција poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
- ⁵⁴ Janković, J., Bašić, J., ur. (2001.) *Prevenција poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 35.
- ⁵⁵ Satir, V. (1988.) *The new peoplemaking*. Mountain View: Science and Behaviour Books.
- ⁵⁶ Fraser 1997., u: Janković, J., Bašić, J., ur. (2001.) *Prevenција poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
- ⁵⁷ Janković, J., Bašić, J., ur. (2001.) *Prevenција poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 35.
- ⁵⁸ Gottlieb, 1997, prema Heath, T., Orthner, D. (1999.) Stress and adaptation among male and female single parents, *Journal of family issues* 20 (4): 557-587.
- ⁵⁹ Crosby, 1991, prema Heath, T., Orthner, D. (1999.) Stress and adaptation among male and female single parents, *Journal of family issues* 20 (4): 557-587.
- ⁶⁰ Barling i Barenburg, 1984, prema Heath, T., Orthner, D. (1999.) Stress and adaptation among male and female single parents, *Journal of family issues* 20 (4): 557-587.
- ⁶¹ Orthner i Neenan, 1996, prema Heath, T., Orthner, D. (1999.) Stress and adaptation among male and female single parents, *Journal of family issues* 20 (4): 557-587.
- ⁶² McLoyd, 1990, prema Heath, T., Orthner, D. (1999.) Stress and adaptation among male and female single parents, *Journal of family issues* 20 (4): 557-587.
- ⁶³ Bowen i sur., 1993, prema Heath, T., Orthner, D. (1999.) Stress and adaptation among male and female single parents, *Journal of family issues* 20 (4): 557-587.
- ⁶⁴ Janković, J., Bašić, J. (2001.) *Prevenција poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 57.

- ⁶⁵ Žganec, N. (1995.) Obitelj-socijalna mreža-socijalni rad, *Društvena istraživanja* 4 (4/5): 503-515.
- ⁶⁶ Janković, J. (1996.) *Pristupanje obitelji*. Zagreb: Alinea, str. 49.
- ⁶⁷ Ponzetti, J. J., Jr., ur. (2003.) Social networks. *International encyclopedia of marriage and family*, Vol. 4, str. 155-187.
- ⁶⁸ Janković, J. (1996.) *Pristupanje obitelji*, Zagreb: Alinea, str. 51.
- ⁶⁹ Ponzetti, J. J., Jr., ur. (2003.) Social networks. *International encyclopedia of marriage and family*, Vol. 4, str. 155-187.
- ⁷⁰ Raboteg-Šarić, 2003.
- ⁷¹ Lacković-Grgin, K. (1994.) *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- ⁷² ibid. Lacković-Grgin, K. (1994.) *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- ⁷³ Kasen, S., Cohen, P., Brooh, J.S. (1996.) Multiple-risk interaction model: effects of temperament and divorce on psychiatric disorders in children, *Journal of abnormal child psychology* 24 (2): 121-150.
- ⁷⁴ ibid. Lacković-Grgin, K. (1994.) *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- ⁷⁵ Hamachek, 1978, prema Rosenthal, D. M., Peng, C.-Y., McMillan, J. M. (1980.) Relationship of Adolescent Self- Concept to Perceptions of Parents in Single and Two-Parent Families. *International Journal of Behavioral Development* 3, str. 441-453.
- ⁷⁶ Rosenthal, D. M., Peng, C.-Y., McMillan, J. M. (1980.) Relationship of Adolescent Self-Concept to Perceptions of Parents in Single and Two-Parent Families. *International Journal of Behavioral Development* 3, str. 441-453.
- ⁷⁷ Lacković-Grgin, K. (1994.) *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- ⁷⁸ ibid. Lacković-Grgin, K. (1994.) *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- ⁷⁹ Lacković-Grgin, K. (1994.) *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- ⁸⁰ ibid. Lacković-Grgin, K. (1994.) *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- ⁸¹ Ajduković, M. (2006.) *Suvremeno razumijevanje maloljetničke delinkvencije*. Zagreb: Interna skripta.
- ⁸² http://www.devpsy.org/teaching/parent/baumrind_styles.html, Diana Baumrind's Theory of Parenting Styles (1967.) Original Descriptions of the Styles .
- ⁸³ Brusić, R. (1997.) *Obitelj i prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladeži*. Neobjavljeni magistarski rad. Zagreb: Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.
- ⁸⁴ Ibid., str. 24.
- ⁸⁵ http://www.devpsy.org/teaching/parent/baumrind_styles.html, Diana Baumrind's Theory of Parenting Styles (1967.) Original Descriptions of the Styles.
- ⁸⁶ www.ciciban.net/obitelj.php.
- ⁸⁷ Buljan Flander, G., Karlović, A. (2004.) *Odgajam li dobro svoje dijete? Savjeti za roditelje*. Zagreb: Marko M., str. 213.
- ⁸⁸ Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002.) Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, *Društvena istraživanja* 58-59, str. 213-530.
- ⁸⁹ <http://www.kidsource.com/better.world.press/parenting.html>, Sue Dinwiddie; MA Human Development; (1995.) One Small Step Affiliate Member.

- ⁹⁰ http://www.devpsy.org/teaching/parent/baumrind_styles.html, Diana Baumrind's Theory of Parenting Styles (1967.) Original Descriptions of the Styles.
- ⁹¹ Brusić, R. (1997.) *Obitelj i prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladeži*, Neobjavljeni magistarski rad. Zagreb: Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, str. 26.
- ⁹² Rohner, R. P. (1984.) *Handbook for the study of parental acceptance and rejection, measurment of parental acceptance – rejection and its social – emotional consequences*. The University of Connecticut: Center for the study of parental acceptance and rejection.
- ⁹³ Buri et. al. (1987.), prema Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A. (2001.) *Roditeljski odgojni postupci i problematično ponašanje djece u ranoj adolescenciji*. (u) Bašić, J., Janković, J. (ur.) (2001.) *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 156.
- ⁹⁴ Društvo za psihološku pomoć (2006.) *Razvod-traumatska situacija za cijelu obitelj*, <http://www.dpp.hr/hr/modus2.php?kateg=3>.
- ⁹⁵ Demo i Acock, 1988; prema Lauer i Lauer, 1994.
- ⁹⁶ Glasser, W. (2000.) *Naći se i ostati zajedno*. Zagreb: Alinea.
- ⁹⁷ Glasser, W. (2000.) *Nesretni tinejdžer*. Zagreb: Alineja.
- ⁹⁸ Filipović, I. (2005.) *Knjiga za roditelje*. Zagreb: Hrvatska udruga socijalnih radnika, str. 45 .
- ⁹⁹ *ibid.*, str. 46.-47.
- ¹⁰⁰ *ibid.* str. 46.-47.
- ¹⁰¹ *ibid.*, str. 54.
- ¹⁰² Ajoub, C. C., Deutsch, R. M., Maraganore, A. (1999.) Emotional Distress in Children of High- Conflict Divorce. *Family and Conciliation Courts Review*, Vol. 37, No. 3, str. 297-314.
- ¹⁰³ Kleist, D.M. (1999.) Single-Parent Families: A Difference That Makes a Difference? *The Family Journal: Counseling and therapy for couples and families* Vol.7, No. 4 str. 373-378.
- ¹⁰⁴ Kleist, D.M. (1999.) Single-Parent Families: A Difference That Makes a Difference? *The Family Journal: Counseling and therapy for couples and families* Vol.7, No. 4 str. 373-378.
- ¹⁰⁵ Uzelac, M., Bognar, L., Bagić, A. (1994.) *Budimo prijatelji: priručnik odgoja za nenasilje i suradnju*. Zagreb: Slon.
- ¹⁰⁶ *ibid.*
- ¹⁰⁷ Vuleta, B., Anić, R. (1999.) *Na putu mira*. Split: Franjevački institut za kulturu mira i Nacionalni katehetski ured HBK.
- ¹⁰⁸ Kleist, D.M. (1999.) Single-Parent Families: A Difference That Makes a Difference? *The Family Journal: Counseling and therapy for couples and families* Vol.7, No. 4 str. 373-378.
- ¹⁰⁹ Roberts, 1988., prema Sladović Franz, B. (2005.) Obilježja obiteljske medijacije. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, Vol. 12, nbr 2, str. 301-320.

- ¹¹⁰ Sladović Franz, B. (2005.) Obilježja obiteljske medijacije, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, Vol. 12, br 2, str. 301-320.
- ¹¹¹ Booth, A., Amato, P. R. (2001.) Parental Predivorce Relations and Offspring Postdivorce Well-Being. *Journal of Marriage and Family* 63, str. 197-212.
- ¹¹² Raboteg-Šarić i sur., 2003.
- ¹¹³ Ljubotina i Galić, 2002.
- ¹¹⁴ ibid.
- ¹¹⁵ Golik-Gruber, V. i sur. (2004.) *Alkoholizam*. Hrvatski savez klubova liječenih alkoholičara (CD izdanje)
- ¹¹⁶ ibid.
- ¹¹⁷ World Health Organization (1980.) *WHO technical Report Series, No. 650*. Geneva: Report of a WHO Expert Committee.
- ¹¹⁸ Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A. (2001.) Roditeljski odgojni postupci i problematično ponašanje djece u ranoj adolescenciji. (u) Bašić, J., Janković, J. (ur.) (2001.) *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 161.
- ¹¹⁹ Thaller V. i sur. (2004.) *Psihijatrija*. Zagreb: CSCAA.
- ¹²⁰ Brown, Mounts, Lamborn i Steinberg, 1993; Hoffman i Su, 1998; Kumpfer i Alvarado, 1995; M.A. Miller i sur., 2000; prema Miller-Day, 2002.
- ¹²¹ Amato i Booth, 1996.
- ¹²² Amato, 1987; Aston i McLanahan, 1991; Thomson, McLanahan i Curtin, 1992.
- ¹²³ Aseltine, 1996; Garrison i sur., 1997; Jekielek, 1998.
- ¹²⁴ Sampson i Laub, 1993, 1994.
- ¹²⁵ DeFronzo i Pawlak, 1993; Kuh i MacLean, 1990; Tucker i sur., 1995; Wolfinger, 1998.
- ¹²⁶ Baumrind, 1991; Noller, 1994; Patterson i Yoerger, 1997; Socha i Stamp, 1995; prema Miller-Day, 2002.
- ¹²⁷ Gullota, Adams i Montemayor, 1995; Hawkins, Catalano i Miller, 1992.
- ¹²⁸ Rhodes, 1988, prema Glavak, 1998.
- ¹²⁹ Buerkel-Rothfuss, Fink i Buerkel, 1995; Secunda, 1992.
- ¹³⁰ Brook, Whiteman, Gordon, i Brook, 1984.
- ¹³¹ Hetherington i Stanley - Hagan, 1995; Youniss i Smollar, 1985.
- ¹³² Hutchinson i Cooney, 1998; Miller, Kotchick, Dorsey, Forehand i Ham, 1998.
- ¹³³ Shedler, J. i Block, J., 1990, prema Glavak, 1998.
- ¹³⁴ Kurdek i Sinclair, 1986, prema Lacković – Grgin, 1994.
- ¹³⁵ Galić, Šalamon, 2006.
- ¹³⁶ ibid.
- ¹³⁷ Sakoman i sur., 2002.
- ¹³⁸ Golik Gruber i sur., 2004.
- ¹³⁹ Janković, J. (1995.) *Zločesti đaci genijalci*. Zagreb: Alinea.

- ¹⁴⁰ Radat, K. (1999.) *Prevenција ovisnosti u lokalnoj zajednici*. Neobjavljeni seminarski rad. Zagreb: Studijski centar socijalnog rada.
- ¹⁴¹ Bežovan, G. (2003.) Utjecaj organizacija civilnog društva u Hrvatskoj, *Revija za sociologiju*, Vol XXXIV, No 3–4: 127–142.
- ¹⁴² Bežovan, G. (2004.) *Civilno društvo*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- ¹⁴³ *Zakon o udrugama*, Narodne novine 88/2001, čl. 2.
- ¹⁴⁴ Ivanović, M., Moore, D. (2005.) *Pravni okvir za djelovanje nevladinih organizacija koje u Republici Hrvatskoj obavljaju djelatnosti od javnog interesa; Status organizacija koje djeluju za opće/javno dobro: Međunarodni pregled*. Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, str. 8.
- ¹⁴⁵ www.uprava.hr.
- ¹⁴⁶ *Zakon o humanitarnoj pomoći*, Narodne novine 96/2003, čl. 1.
- ¹⁴⁷ Cutlip, S. M., Center, A. H., Broom, G. M., (preveo Domagoj Rogulja) (2003.) *Odnosi s javnošću*, Zagreb: Mate, str. 6.
- ¹⁴⁸ *ibid.*, str. 526.
- ¹⁴⁹ *ibid.*, str. 326.
- ¹⁵⁰ *ibid.*, str. 328.
- ¹⁵¹ *ibid.*, str. 267.
- ¹⁵² prilagođeno prema: Novak, B., (2001.) *Krizno komuniciranje i upravljanje opasnostima*, Zagreb: Binoza Press, str. 166.
- ¹⁵³ prilagođeno *ibid.*, str. 167.-169.
- ¹⁵⁴ *ibid.*, str. 19.
- ¹⁵⁵ *SPEM Komunikacijska skupina*, <http://www.spem.si/dokumenti/dokument.asp?id=131>.
- ¹⁵⁶ Pavičić, J. (2004.) *Strategija marketinga neprofitnih organizacija*. Zagreb: Masmedia, str. 224.
- ¹⁵⁷ BOSPO (2005.) *Priručnik za aktiviste*. Tuzla: Bospo, str. 32.
- ¹⁵⁸ Delphi Interantional (1998.) *Javno zagovaranje – STAR projekt*. Zagreb: X-PRESS, str. 17.
- ¹⁵⁹ modificirano prema BOSPO (2004.) *Vodič za analizu politika*. Tuzla: BOSPO, str 5-6.
- ¹⁶⁰ BOSPO (2004.) *Vodič za analizu politika*. Tuzla: BOSPO, str. 5.
- ¹⁶¹ BOSPO (2005.) *Priručnik za aktiviste*. Tuzla: BOSPO, str. 24.
- ¹⁶² Pavičić, J. (2004.) *Strategija marketinga neprofitnih organizacija*. Zagreb: Masmedia, str. 227.
- ¹⁶³ Ajduković, M. (1997.) *Grupni pristup u psihosocijalnom radu: načela i procesi*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć, str. 6.
- ¹⁶⁴ *ibid.*, str. 6.
- ¹⁶⁵ *ibid.*, str. 61.
- ¹⁶⁶ *ibid.*, str. 72-73.
- ¹⁶⁷ *Konvencija o pravima djeteta od 20. studenog 1989.* (New York, 20. studenog 1989.), Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 15/ 1990., Odluka o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji, Narodne novine – Međunarodni ugovori 12/93.

- ¹⁶⁸ <http://unicef.interactive1.hr/upload/dfile/113/56630/FILENAME/Konvencija%20o%20pravima%20djeteta.pdf>
- ¹⁶⁹ Narodne novine 116/03, 17/04, 136/04.
- ¹⁷⁰ Pravobraniteljica za djecu, <http://www.pravobraniteljizadjecu.hr/?child=news,1,157>.
- ¹⁷¹ Narodne novine 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06.
- ¹⁷² Turčin, K. Kako ih natjerati da plate alimentaciju, *Jutarnji list*, 11.12.2006., http://www.jutarnji.hr/clanak/art-2006,12,11,stranica_srama,54207.jl.
- ¹⁷³ Narodne novine 73/97, 27/01, 59/01, 82/01, 103/03, 44/06.
- ¹⁷⁴ Odluka o osnovici za ostvarivanje prava po osnovi socijalne skrbi, Narodne novine 21/01.
- ¹⁷⁵ Odluka o osnovici za ostvarivanje prava po osnovi socijalne skrbi, Narodne novine 5/98.
- ¹⁷⁶ Zakon o izmjenama i dopunama zakona o socijalnoj skrbi, Narodne novine 44/06.
- ¹⁷⁷ Narodne novine 94/01.
- ¹⁷⁸ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, <http://www.mirovinsko.hr/default.asp?ID=100>.
- ¹⁷⁹ Narodne novine 10/97, 133/97 - ispr.
- ¹⁸⁰ Narodne novine 33/02, 58/02 - ispr.
- ¹⁸¹ Narodne novine 73/97.
- ¹⁸² Narodne novine 174/04.
- ¹⁸³ Narodne novine 137/04 - pročišćeni tekst, Odluka Ustavnog suda RH Narodne novine 68/05.
- ¹⁸⁴ Narodne novine 32/02, 114/03, 151/03.
- ¹⁸⁵ Narodne novine 88/05, članak 32.
- ¹⁸⁶ Narodne novine 100/06.
- ¹⁸⁷ Narodne novine 79/05.
- ¹⁸⁸ *Konvencija Ujedinjenih naroda o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inozemstvu* (New York, 20. lipnja 1956.), Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 2/1960, Odluka o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji, Narodne novine – Međunarodni ugovori 4/94.